

51834

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Süleyman ELMACI

ADİLCEVAZ'IN COĞRAFÎ ETÜDÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Halil KOCA

ERZURUM-1996

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adilcevaz'ın Coğrafi Etüdü.

Süleyman ELMACI

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halil KOCA

1996

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Halil KOCA.

.....

.....

Van Gölü'nün kuzeyinde, hemen göl kenarında Süphan Dağı güneybatısında yer alan Adilcevaz, Bitlis iline bağlı ve 89 km uzaklıkta bir ilçedir. İlçeyi güneyde Van Gölü, batıda Hasan Dağı, Kuzeyde Kafi dağı, kuzeydoğuda Seydikar dağı, doğuda ise Gülistan ovası çevreler. Adilcevaz adı *Zât-el Cavz* (Cevizi bol), *Vad-il Cavz* (Cevizler Vaidisi), daha sonra *Adilcevaz* olmuş ve ses değişikliği ile *Adilcevaz* şeklini almıştır.

Van Gölü kıyısında, genç alüvyonlardan oluşan bir birikinti konisi üzerinde kurulmuş olan Adilcevaz toplam 812 km² lik bir yüzölçüme sahiptir.

Van Gölü'nün iklim üzerinde yapmış olduğu olumlu etki nedeniyle, Doğu Anadolu'nun karasal iklimi içerisinde yumuşamış özelliklere sahip bir iklim görülür. Ortalama sıcaklık yıllık 9.2 °C dir. En düşük sıcaklık -18.5 °C en yüksek sıcaklık ise, 35.6 °C dir.

Yağış miktarı ise 441.6 mm dir.

Bitki örtüsü olarak, Doğu Anadolu'nun genel karakterini yansıtan stepler hakimdir. Yalnızca şehrin merkezindeki bahçeler, ceviz, kayısı, kavak ve söğüt ağaçları ile kaplıdır.

Adilcevaz'ın M.Ö. 2000 yıllarında Urartular'ın bir kale şehri olduğu, Adilcevaz kalesi ve Kefkalesinde yapılan kazılardan anlaşılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti zamanında Türkler'in eline geçen (1018) Adilcevaz 1557 yılında Kanuni'nin Irakeyn

II

Seferi sırasında Osmanlılar'a sadakatini yenilemiş, bu yıldan sonra 1927 yılına kadar Van vilayetine bağlı bir kaza olarak kalmıştır. 1927 den 1953 yılına kadar Bitlis ili Ahlat ilçesine bir nahiye olarak devam etmiştir. 1953 yılında Bitlis iline bağlı olarak ilçe ilan edilmiştir. Bu özellik günümüzde de devam etmektedir.

Nüfus olarak (1927) 2.400 nüfusa sahip iken 1990 yılında 10.103 ve 1996 yılında ise 15.651'e çıkmıştır. 1990'daki nüfusun 4.865'inin kadın nüfus 5270'i ise erkek nüfus oluşturmaktadır. Okuma, yazma çağı üzerindeki nüfusun % 80.3 okuma yazma bilmektedir.

Ekonomik potansiyel olarak ilçenin doğusundaki Gülistan ovası ve ilçenin E99 yolu üzerinde yer alması önemlidir. Bu potansiyellere bağlı olarak ilçe ekonomisi yapılacak çalışmalarla geliştirilebilir. Deniz turizmi açısından Van Gölü, yayla turizmi açısından Süte yaylası ve dağ turizmi ve kayakçılık açısından Süphan dağı değerlendirilmelidir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

Geographical Study of Adilcevaz

Süleyman ELMACI

Adviser: Yrd. Doç. Dr. Halil KOCA 1996

Juri: Yrd. Doç. Dr. Halil KOCA

.....
.....

Adilcevaz, in the North of Van lake-just by the lake-situated in the south west of the Süphan Mountain, is a town of Bitlis and 89 km away from it. The town is surrounded by Van lake from the south, the Hasan Mountain from West, the Kafi Mountain from the North, Seydikar Mountain from the North East, and Gülistan plain from the East. The name "*Adilcevaz*" comes from "*Zât-el Cavz* (Copious Walnut), "*Vad-il Cavz*" (Valley of walnuts) then it turned *Adilcuvaz* and timely because of voice changing it became "*Adilcevaz*".

Adilcevaz which is located on young alluvial aggregates totally has an area of 812 km².

Since Van lake has a positive effect on its climate. It has such a softened climate in the Anatolian's terrestrial climate. The yearly average temperature is 9.2 °C the lowesest temperature is -18.5 °C and the highest is 35.6 °C and the yearly average rain is 441.6 mm.

As the natural plant cover, the steps which carry the general characteristics of the East anatolian region are dominant only the gardens in the centre of the town are covered with walnut apricut, poplar, willow trees. By the excavations at the Adilcevaz castle and Kef castle, it has been understood that Adilcevaz was a castle city of Urartians at the years of BC2000.

IV

Adilcevaz which was occupied by the Turks during the period of Great Selçuklu State, (1018) renewed its loyalty to the Ottomans in 1557 during Kanuni's Irakeyn Battle.

Then until 1927 it had been a town of Van. From 1927 to 1953, it had been a district of Ahlat town in Bitlis.

In 1953, it was declared as the town of Bitlis and nowadays that situation is current.

In 1927, while it had 2400, in 1990 it had 10.103 and now in 1996 it has 15.651 population.

In 1990's population 4.865 of this population are women and 5.270 of it are men.

80.3 % the people who are over 7 years can read and write.

As the Economic potential, it is important for the town having the Gülistan plain in the East and being on the E99 main road. Due to these potentials the town's Economy can be increased by the new studies for the sea tourism-Van lake for the highplateau-Süte highland for the mount and ski tourism-The Süphan Mountain must be put into account.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Adilcevaz ilçesinin coğrafi etüdünün yine coğrafi metotlara göre yapılp coğrafi özelliklerini ortaya koymaktır.

Adilcevaz, doğu Anadolu Bölgesi'nde, Türkiye'nin en büyük kapalı havzasında inceleme ve araştırması pek fazla yapılmamış Yukarı Murat-Van bölümü içerisinde yeralmaktadır. Van Gölü kapalı havzası içinde ve Süphan Strato Volkanına yakın olması araştırma sahasının önemini ve özelliğini artırmaktadır. Çünkü, bir yerde beşeri faaliyetlerin niteliklerini ve niceliklerini doğal çevre faktörleri belirlemektedir.

Az incelenmiş bir yerde bulunması ve beşerî faaliyetler üzerinde doğal çevre faktörlerinin etkisinin açık olarak görülmesi araştırma sahası olarak Adilcevaz'ı seçmemizde etkisi olmuştur. Yerleşme tarihi olarak M.Ö. 2000 yıllarına kadar giden tarihi ve günümüze kadar geçirmiş olduğu aşamalar ile fizikî çevresi arasında bağlantı kurmaya gayret sarfedilmiştir. Günümüzde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümü için yapılabilecek çalışmalar öneri olarak sunulmuştur.

Bu çalışmamızı hazırlamamız için gereken bilgi ve beceriler kazanmamızı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Halil Koca, Yrd. Doç. Dr. Ökkeş Kesici'ye şükranlarımı sunarım.

Ayrıca dökümanter verilerin toplanmasında ve araştırma sahasındaki gezi ve gözlemlerimizde bize yardımcı olma konusunda büyük özveride bulunan Adilcevaz Kaymakamı, İbrahim Şahin Bey'e ve Belediye Başkanı Adnan Göksoy Bey'e teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz-1996

Erzurum

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
GİRİŞ	1
1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
2. Materyal Ve Metot	2
1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	I
1.1. Jeoloji ve Jeomorfolojisi	3
1.2. İklim	5
1.2.1. Sıcaklık	6
1.2.2. Yağış :	12
1.2.3. Basınç ve Rüzgarlar	15
1.3. Hidroğrafya	19
1.4. Toprak	19
1.5. Bitki Örtüsü	20
2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	22
2.1 Nüfus ve Gelişimi	22
2.2. Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu	29
2.3. Nüfusun Yaş, Cinsiyet, Okur-Yazar ve Aile Büyüklüğü Özellikleri	33
2.4. Nüfus Hareketleri	35
2.5. Yerleşme ve Tarihi Gelişimi	37
2.6. Yerleşmenin Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri	43
2.7. Fizyonomi	44
2.8. Mahalleler	46
2.9. Meskenler	48

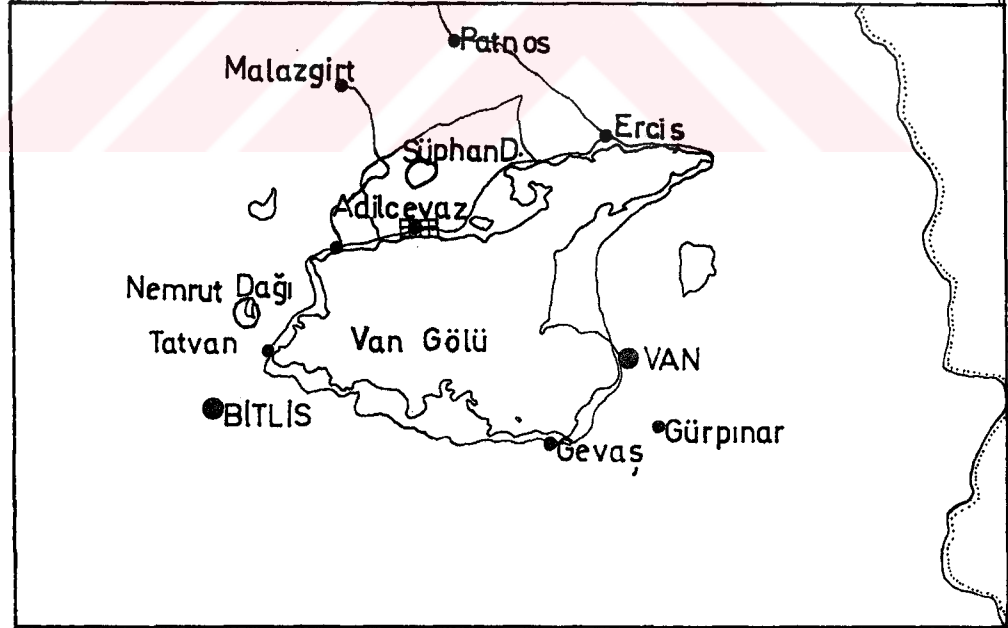
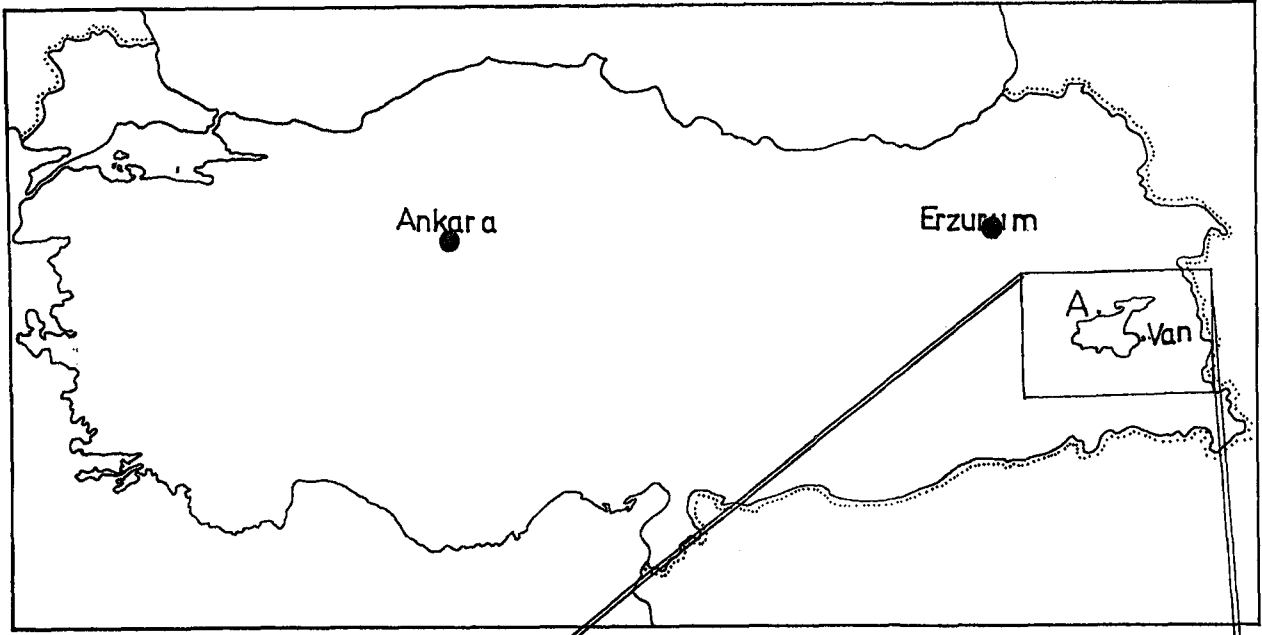
3. EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	51
3.1 Ticaret	51
3.2. Tarım.....	52
3.3. Hayvancılık	54
3.4. Sanayii.....	55
3.5. Ulaşım.....	55
3.6. Turizm.....	57
4. ADİLCEVAZ'DA GELİŞMEKTE OLAN FONKSİYONLAR VE DAĞILIŞI.....	58
4.1. Yönetim Fonksiyonu.....	58
4.2. Ticaret Fonksiyonu.....	58
4.3. Hizmet fonksiyonu.....	59
4.4. Sanayi Fonksiyonu	59
4.5. Tarım Fonksiyonu	60
4.6. Ulaşım fonksiyonu	60
4.7. Kültürel Fonksiyon.....	60
4.8. Sağlık Fonksiyonu	61
4.9. İkametgah Fonksiyonu.....	61
5. ARAŞTIRMA SAHASININ TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	63
5.1. Fizikî Coğrafya İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri	63
5.2. Beşerî Coğrafya İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	63
SONUÇ.....	65
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	66
ÖZGEÇMİŞ.....	70
FOTOĞRAFLAR	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası.	
Şekil 1.1.	Araştırma Sahasının Topoğrafya Haritası.	
Şekil 1.2.	Araştırma Sahasındaki Lokasyonlarda Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.....	8
Şekil 1.3.	Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda görülen En Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.....	9
Şekil 1.4.	Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.....	9
Şekil 1.5.	Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.....	10
Şekil 1.6.	Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda En Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.....	11
Şekil 1.7.	Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı Grafikleri.....	14
Şekil 1.8.	Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı Grafikleri.....	15
Şekil 1.9.	Adilcevaz ve Malazgirt'te mevsimlik ve Yıllık Rüzgar Frekans Gülleri.....	18
Şekil 2.1.	Adilcevaz Merkez ve Köylerle Birlikte Merkezin Nüfus Artış Grafiği.....	27
Şekil 2.2.	Adilcevaz'da Nüfus Yoğunluğunun Mahallere Göre Dağılışı Haritası.....	32
Şekil 2.3.	Adilcevaz'ın Nüfus Pramidini.....	34
Şekil 2.4.	Adilcevaz Şehrini Yatay Gelişim Haritası.....	42
Şekil 2.5.	Adilcevaz'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı Grafiği.....	44
Şekil 2.6.	Adilcevaz'da Mahallelerin Dağılışı Haritası.....	47
Şekil 3.1.	Adilcevaz Şehrini Ulaşım Haritası.....	56
Şekil 4.1.	Adilcevaz Şehrinde Fonksiyon Sahalarının Dağılışı.....	62

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.	7
Tablo 1.2. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Görülen En Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.	8
Tablo 1.3. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Düşük sıcaklıkların Yıl İçindeki Dağılışı.....	9
Tablo 1.4. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.	10
Tablo 1.5. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda En Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.	11
Tablo 1.6. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Yağışın Mevsimlere Dağılışı.	13
Tablo 1.7. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı. .	14
Tablo 1.8. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Yönlere Göre Mevsimlik Rüzgar Esme Sayıları ve Frekans Yüzdeleri.	16
Tablo 2.1. Cumhuriyet Öncesi Adilcevaz ve çevresi Hane ve Nüfus Miktarı	23
Tablo 2.2. İlçe İlan Edilişine Kadar Adilcevaz ve çevresi Nüfus ve Artışı %	24
Tablo 2.3. İlçe Oluşundan Günümüze Kadar Adilcevaz ve Çevresi Nüfus ve Artışı.	26
Tablo 2.4. Adilcevaz'da Nüfusun Mahallelere Dağılışı.....	30
Tablo 2.5. Adilcevaz'da Mahallelerin Nüfus Yoğunlukları.....	31
Tablo 2.6. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Özelliği.....	33
Tablo 2.7. Adilcevaz'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı.....	44
Tablo 2.8. Adilcevaz Konutlarının Mahallelere Dağılışı.....	45
Tablo 2.9. Kullanım Amaçlarına Göre Meskenler.	49
Tablo 3.1. Adilcevaz Şehrinde Bulunan Ticari İşyerleri.....	51
Tablo 3.2. Adilcevaz İlçesinde Arazinin Kullanıma Göre Dağılışı.	53
Tablo 3.3. Adilcevaz İlçesinde 1980-1995 Yıllarında Yetiştirilen Hayvan Sayısı.	54
Tablo 4.1. Adilcevaz Şehrinde Ticaret Fonksiyonu İçinde Yer Alan İşyerleri.	58

Şekil:1
ADILCEVAZ'IN
KONUM HARİTASI

0 40 km.

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma sahası son yıllarda su seviyesinin fazla yükselmesiyle adını kamuoyuna duyuran Van Gölü'nün kuzey kenarında yer almaktadır. Kuzeydoğusunda Türkiye'nin en yüksek 2. dağı olan strato volkan 4058 m Süphan dağı bulunurken kuzeyinde genç alüvyonlarla örtülü 2250 m yükseklikteki Süte yaylası, batısında ise Hasan dağı bulunmaktadır. Güneyini Van Gölü çevrelerken, doğusunu ise tarım potansiyeli açısından önemli olan Gülistan ovası çevrelemektedir.

Bitlis ilinin doğu ucunda Ahlat'tan sonra en son ilçe olan Adilcevaz, Bitlis iline 89 km uzaklıktadır. Doğusunda 62 km uzaklıkta Van ili Erciş ilçesi bulunmaktadır. Kuzeyinde ise 40 km kadar uzaklıkta Muş ili Malazgirt ilçesi vardır. Diyarbakır'dan gelip, Bitlis, Tatvan ve Van Gölü kuzey kenarını takip edip Doğubeyazıt ve Gürbulak sınır kapısına ulaşan E99 karayolunun kuzeyinde yer almaktadır.

Yıllık ortalama 9.2 °C sıcaklığa sahip olan Adilcevaz'da, Doğu Anadolu'nun genel karakteri olan step bitki örtüsü bulunmaktadır.

Bir birikinti konisi üzerinde kurulmuş olan Adilcevaz Batı, kuzey ve kuzeydoğusunun eğimi fazla olan yamaçlarla kuşatılması, yerleşmeyi sınırlandırmıştır. Bu nedenle yerleşmenin gelişmesi ancak doğusundaki Gülistan ovasına doğru olmaktadır.

Yerleşme Tarihi olarak yapılan kazılardan elde edilen sonuçlara göre M.Ö. 2000 yıllarına kadar gidilmektedir.

Günümüzde 7 mahalleye sahip olan Adilcevaz'ın 19. yy'da 2 mahallesi mevcuttur. Kuruluşu Kalekent niteliğinde olan Adilcevaz'ın ilk yerleşme çekirdeği Van Gölü'ne kadar uzanan kale içindedir. Yerleşme kale surlarını aşarak bugün bahçeler içinde küçük bir şehir haline gelmiştir.

1990 genel nüfus sayımına göre 10.103 nüfusa sahip olan Adilcevaz'da, %80.3 oranında okuma-yazma bilen kişi vardır. Tarım potansiyeli açısından değerlendirilmesi gereken önemli potansiyele sahiptir. Yaylacılık, dağcılık ve kayakçılık içinde önemli potansiyeli mevcuttur. Alt yapı çalışmaları devam etmektedir. İmar planı gerçek anlamda uygulandığı zaman şirin bahçeler arasında küçük bir şehir olacaktır.

Van Gölü'nün yükselmesine bağlı olarak kıyı kenar çalışması yeniden yapılmalı ve buna göre planlanmalıdır.

2. Materyal ve Metot

Araştırma sahamızın bulunduğu yer Coğrafi bakış açısıyla değerlendirilecek önemli özelliklere sahiptir. Coğrafyanın ana prensiplerinden olan dağılış, nedensellik ve bağlantı ilkesi gözönüne alınarak araştırma sahasına araştırma gezileri düzenlenmiş, bunlara bağlı olarak elde edilebilecek dökümanter veriler ve istatistiki veriler toplanmıştır. Bu dökümanter veriler ve istatistik sonuçlarına göre araştırma sahasına yeniden araştırma gezileri düzenlenmiş elde edilen dökümanter veriler ile araştırma sahası arasındaki ilişkiler yerinde bağlantı kurularak çalışmanın yazım aşamasına gelinmiştir. Çalışmada değerlendirilen veriler D.S.İ. Köy hizmetleri, D.İ.E. İller bankası, YÖK Dökümantasyon merkezi, Kaymakamlık, Belediye ve yerinde yapılan gözlemler sonucunda elde edilmiştir.

1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeoloji ve Jeomorfolojisi

Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi, neotektonik hareketlerin ve kuaterner dönemindeki volkanizmanın etkisinde en çok kalmış bölgesidir.

Van Gölü' nün kuzeyinde kalan Adilcevaz ilçesi ve çevresinde çok çeşitli fizikî özellikler görmemiz mümkündür. Bir tarafta, Süphan yanardağı, Pliyo Kuaterner yaşlı olup ülkemizdeki strato volkan tipindeki yanardağların en büyüklerindedir.¹ Ülkemizin en yüksek dağları arasında 4058 m. yüksekliği ile ikinci sırada bulunan Süphan Dağı, Van ili Erciş ilçesi, Ağrı ili Patnos ilçesi, Muş ili Malazgirt ilçesi ile Bitlis ili Adilcevaz ilçeleri arasında bulunmaktadır. Diğer tarafta, çeşitli yükseltilerde (10-15, 25- 30 ve 45-50m)² sekiler bırakarak bugünkü seviyesine düşmüş olan ve 3713 km² yüzölçüme sahip ülkemizin en büyük gölü bulunmaktadır.

Araştırma sahasında en eski formasyon üst Kratese yaşlı Ahlat- Adilcevaz kompleksidir. Bu kompleks ofiolit, kalker, tabakalı sileksit, arenitik, proklastik ve konglomeratik, ince klastikler, marn ve şeylli kalker ve resiflerden oluşur.³ Bu kompleks kıvrılmalar ve faylanmalardan etkilenmiş, kıvrılmalardan sonra bölge genel olarak yükselmiştir. Ancak, Adilcevaz civarında faylar, Kafır Dağı blokunun en çok 200 m. kadar düşmesine sebep olmuştur.⁴

Ahlat-Adilcevaz kompleksi üzerinde Ahlat konglomerası diskordans olarak bulunur ve bunun üzeri de Adilcevaz kalkeri ile örtülüdür. Formasyon tipik bir şelf çökeltisi olup, denizel ve biyostromal kalkerlerden müteşekkildir. Alt Miyosen yaşlı doğrultu ve eğimleri çok değişken olan Adilcevaz kireçtaşları üzerinde çeşitli karstik şekillerin oluştuğu görülmektedir. Kuvaternerde ise araştırma sahasında çökelmeler olmuştur. Bu çökelmeler Adilcevaz deresinde ve Yolçatı, Yukarı Süphan, Aşağı Süphan köyleri civarında yaygın olarak bulunan travertenler şeklindedir. Yeni alüvyon bilhassa Süte Gölü (yaylası) sahasına ve Van Gölü kıyılarına münhasırdır.⁵

¹ Demirtaşlı E.- Pisoni C., 1965, Ahlat- Adilcevaz Bölgesinin Jeolojisi., M.T.A. Sayı 64, Ank., s.35.

² Erinç S., 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İst., s. 66.

³ Demirtaşlı E.- Pisoni C., 1965, A. g. m., s. 24.

⁴ Demirtaşlı E.- Pisoni C., 1965, A. g. m., s. 33.

⁵ Demirtaşlı E.- Pisoni C., 1965, A. g. m., s. 31.

Sekil:1.1.

TOPOĞRAFYA
HARİTASI

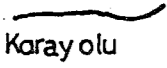

Ölçek:

0 2km.

Eşyüksetli Egrileri

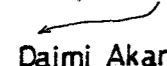
Karayolu

Köyler

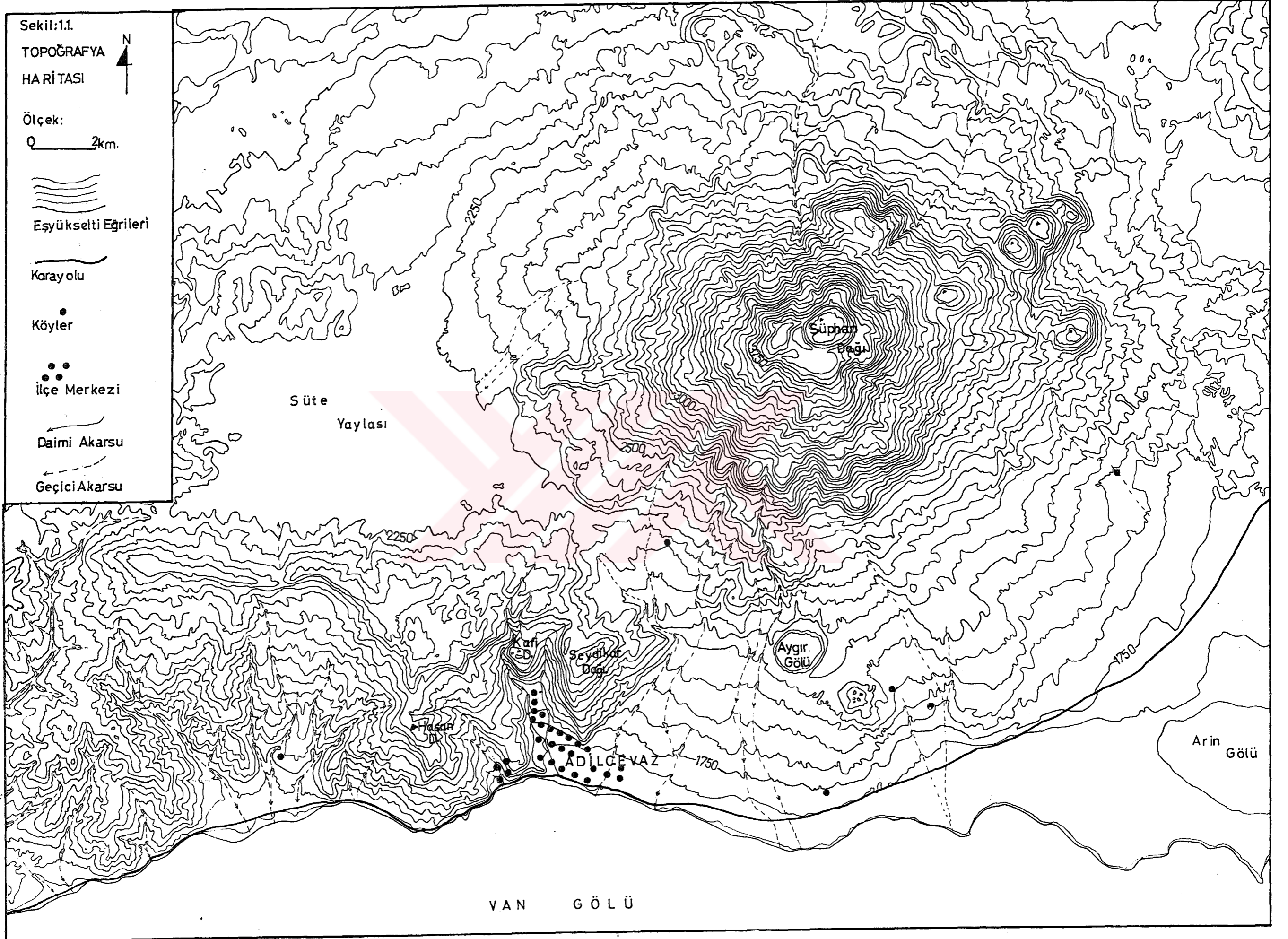
İlçe Merkezi

Daimi Akarsu

Geçici Akarsu

VAN GÖLÜ

Van Gölü seviyesinin düşmesi nedeniyle Adilcevaz ilçesinin batısında Bahçedere Köyü, Patnos mahallesi civarı ile Adilcevaz ilçesinin doğusunda ilçe ile Yolçatı Köyü arasında, genelde ise bütün göl çevresinde ekseriya 10- 15, 25- 30 ve 45-50 m. irtifalarda rastlanan diluvial taraçalar ve depolar mevcuttur.⁶

Van Gölü' nün kuzeyinde yer alan araştırma sahasının jeomorfolojisinde etkin olan faktörlerin başında; Van Gölü' nün güneyindeki gibi kesintisiz uzanan yüksek sıra dağlardan farklı özellikte bulunan, tek tek yükselen volkanik dağlar (3000- 4000 m. yüksekliğinde) ile bunları çevreleyen Neojen tabakalı platolar ve lav platoları (1800-2000 m.)⁷ gelmektedir.

Araştırma sahasını yükselteleri, batıda 2300 m. ile Hasan Dağı, kuzeyde 2250 m. ile Kafır dağı ve Seydikar dağı ile 2394 m. ye ulaşan Nergis tepesi çevrelemektedir (Bkz. Şekil 1:1:Topoğrafya haritası). Bu dağlar ile birlikte Van Gölü havzası ve Karasu- Aras Dağları arasında geniş plato alanları vardır.⁸

Bu plato alanları, Van Gölü' nün kuzeyinde çeşitli hatlar boyunca tek tek püskürüp yükselmiş bulunan Nemrut, Süphan, Aladağ, Tendürek ve Ağrı dağları tarafından parçalanıp bozulmuşlardır.

Araştırma sahasının bir otlığı, yaylağı konumunda bulunan Süphan Dağı' nın batısında, Adilcevaz'ın ise kuzeybatısında bulunan 2250 m. yükseklikte ve bir hayli geniş olan, Kuaterner yaşlı yeni alüvyonlarla⁹ kaplı Süte Sazlığı, (Süte Yaylası) bulunmaktadır. Burası, sularını yer altından Van Gölü' ne gönderen karstik bir depresyondur. Adilcevaz dolaylarında kalkerlerin çok fazla yer kaplaması nedeniyle, bu kalker sahada, lapyalar, mağaralar, voklüz kaynakları¹⁰ ve ilçenin doğusuna doğru travertenleri görmek mümkündür. Dağlık alanlar ile ilçe merkezi arasında bulunan yamaçların oluşmasında eğimin şekillendirici rolü net bir şekilde görülmektedir (Bkz. Fotoğraf 2). Bu yamaçlar, araştırma sahasının batı, kuzey ve kuzeydoğusunda çok açık ve sarp şekilde kendisini göstermektedir. Doğu kesimde ise hafif meyillerle devam

⁶ Erinç S., 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 15, İst., s. 66.

Çakır Y., Kocaman H., Şener s. ve diğerleri, 1993, Van Gölü Kuzeyi (Adilcevaz- Tatvan) nin Jeoloji Etüdü, M.T.A. Yay. Ank. s. 27.

⁷ İzbırak R.,1951, Cilo Dağı ve Hakkari ile Van Gölü Çevresinde Coğrafya Araştırmaları, Anıl Mat., İst., s. 73.

⁸ Erinç S. 1953, a.g.e. s. 63.

⁹ Demirtaşlı E.-Pisoni C., 1965, A.g.m. s. 31.

¹⁰ Erinç S. 1953, a.g.e., s. 63.

eden ve tarıma elverişli volkan tüflerinden taşınmış olup, kireçsiz¹¹ genç alüvyonlar ve taraçalar görülmektedir.

Araştırma sahasının üzerinde kurulduğu ovada kuzeyden güneye, batıdan doğuya doğru gittikçe yükselti ve eğim azalmakta, Van Gölü kenarına yaklaştıkça ova açılıp genişlemekte ve doğuya doğru uzanmaktadır. Buralarda Van Gölü' nün alçalmasına bağlı olarak gelişmiş taraçalar, Adilcevaz- Yolçatı Köyü arasında görülmektedir.

1.2. İklim

Ülkemiz iklimini, hava kütlelerinin mevsimlere göre hareketleri, yer değiştirmesi ve bu hava kütlelerinin karşılaşmasının belirlediği gibi, Doğu Anadolu' nun muhtelif kısımlarının hava şartlarını ve mevsim özelliklerini tayin hususunda da, kutbi kontinental ve tropikal hava kütlelerinin ilerleyip gerilemeleri, bunların arasındaki mücadele ve aralarındaki kutbi cephenin vasati mevki ve oynayırları esas rol oynar.¹²

Aynı zamanda, Doğu Anadolu gibi reliefin oldukça kuvvetli olduğu bir bölgenin iklim karakteri üzerinde oroğrafının oynadığı rol oldukça fazladır.¹³

Doğu Anadolu Bölgesinin kendi içinde göstermiş olduğu farklı yer şekilleri ve oroğrafik özellikleri batıdan doğuya doğru iklimin farklı özelliklerde olmasını ve daha karasal bir karakter kazanmasını sağlamaktadır. Bu nedenle - yerşekillerinde olduğu gibi - iklim özellikleri bakımından da birbirinden farklı olan Malatya havzası, Van Gölü havzası ve Elazığ çevresinde de, bölgenin diğer bölümlerinden farklı ve karakteristik¹⁴ yöresel klima alanları ortaya çıkmaktadır. İrtifa farklarına bağlı olarak ortaya çıkan insan faaliyetlerini de geniş ölçüde etkileyen bu şartlar ovalarda ziraat, çevrede ise hayvancılık tarzındaki faaliyetlerin¹⁵ gelişmesini sağlamıştır.

Doğu Anadolu Bölgesinin genellikle her tarafında görüldüğü gibi, araştırma sahasının yer aldığı Van Gölü çevresinde de iklimin genel karakteri etkisiyle kışlar

¹¹ Van Gölü Havzası Toprakları, Toprak- Su Genel Müd. Yay., No: 281, Köy İşleri Bak. Yay. 197, Raporlar serisi 67, Havza No: 25, s.7.

¹² Erinç S. 1953 , a.g.e., s. 25.

¹³ Tonbul S. 1986, Elazığ Çevresinin İklim Özellikleri ve Keban Barajının Yöre İklimi Üzerine Olan Etkileri, Fırat Üniv.Coğ.Sempozyumu, Elazığ, s. 276.

¹⁴ Tonbul S. 1986, A.g.m., s.275.

¹⁵ Sergün Ü. 1975, Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Uluova, İst.Üniv.Edeb.Fak.Yay. No: 2029, Coğ.Ens.Yay. No: 82, İst., s.2.

uzun ve sert, yazlar da sıcak ve kurak geçmektedir. Kasım ayı sonunda havaların soğumasıyla birlikte, Aralık ayı başlarında yere kar düşer. Uzun ve sert kıştan sonra ilkbahar mevsimi çok kısa sürer. Kış mevsimi uzamakla yaz mevsimine doğru sarkarak ilkbahar mevsiminin kısa kalmasını sağlar. Hatta sıcaklıkların aniden fazla artması nedeniyle, neredeyse yok denecek kadar kısa bir ilkbahar mevsiminin görüldüğü yıllar da dikkati çeker. Aynı şekilde yaz mevsimi ile kış mevsimi arasındaki sonbaharın da yaz mevsiminin sonbahar mevsimine doğru sarkması nedeniyle kısa olduğu görülmektedir. Yaz mevsiminin Eylül sonlarına kadar sürmesi ve kış mevsiminin de ilkbahar mevsimini kısaltması nedeniyle, Van Gölü bölgesinde denilebilir ki iki mevsim vardır. Sıcak ve Kurak olan yaz mevsimi ile soğuk ve yağışlı geçen kış mevsimi.¹⁶ 3713km.² 'lik bir alanı ve 451 m. derinliği ile büyük bir su kütlesi olan Van Gölü, özellikle kıyılarda iklim şartlarını belirleyen bir faktördür. Bu nedenle, göl çevresindeki kıyı ovalarında kışlar, iç kısımlara ve göl kenarındaki yüksek kesimlere göre biraz daha az şiddetli geçer. Oysa, sahanın ortalama yükseltisi bölgenin diğer bölümlerinden az değildir. Ama burada kışlar Doğu Anadolu' nun diğer yerlerine kıyasla daha ılıktır. (Malatya' da Ocak ayı ortalaması -0.9°C., Erzurum' da -8.3°C., Van' da ise + 1.6°C.' dir.) Yazların daha sıcak geçmesi (Malatya' da 28.5°C., Erzurum' da 19.6°C., Van' da 28.6°C:) buralarda yaşayan insanların faaliyetleri üzerinde hemen etkisini gösterir.¹⁷

Van Gölü kıyılarında görülen iklimin bu özelliğini ve kıyılardan uzaklaştıkça içerilere doğru ziraatin şeklinin değişmesini - kıyı bölgelerinde bağ bahçe tarımı varken iç kısımlarda hayvancılığın ön plana çıkması - ancak Van Gölü' nün çevresine iklim bakımından yapmış olduğu etki ile açıklanabilir. Bu olumlu etki neticesinde Van Gölü çevresindeki alçak havza ve ovalar, Adilcevaz, Erciş, Muradiye, Van, Edremit, Gevaş gibi, şüphesiz ki tarım bakımından, yerleşme ve ulaşım bakımından elverişli şartlar arz ederler.

1.2.1. Sıcaklık

Araştırma sahasının iklim özellikleri, Adilcevaz Meteoroloji İstasyonu verilerinden yararlanılarak açıklamaya çalışılacaktır. Ayrıca, sahamıza yakın olan ve benzer coğrafi özelliklere (yükselti, bakı, konum gibi) sahip Malazgirt Meteoroloji İstasyonu verilerinden de, karşılaştırma yapmak için yararlanılacaktır. Aynı zamanda Van, Erzurum ve Malatya gibi istasyonların verilerinden de yararlanılacaktır.

¹⁶ İzırak R. 1951, a.g.e., s. 94.

¹⁷ Yücel T. 1987, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay. No: 68, Ank., s. 147

Sıcaklıkların dağılımını etkileyen çok çeşitli faktörler vardır. Türkiye’de coğrafi enlem, yükselti ve denizden uzaklıklara bağlı olarak bölgeler arasında sıcaklıkların farklılıklar gösterdiği bir gerçektir.

Ocak ayında ülkemizin etkisinde kalmış olduğu hava kütlelerinin özellikleri bölgelerimize göre değişiklik gösterir. Kutbi hava kütleleri (cP) kış mevsiminde ülkemizin iç kısımlarını uzun süre etkisi altında tutmaktadır. Bu nedenle iç kısımlarımızda (daha çok İç Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi) sıcaklık, bu kutbi hava kütlelerinin etkisiyle 0°C.'nin altına düşmektedir. Doğu Anadolu’ da ise, aynı hava kütlelerinin etkisi yanında, yükselti ve kuvvetlenen karasallığa bağlı olarak sıcaklık değerlerinin daha fazla düştüğü görülür.¹⁸

Ülkemizde Temmuz ayı sıcaklıklarının dağılımını karasallık ve yükselti¹⁹ tayin etmektedir. Blok olarak yükseltisi fazla olan Doğu Anadolu Bölgesinde temmuz sıcaklıkları diğer bölgelerimize göre nisbeten daha düşük olmasına rağmen, bu bölgenin havzalarında ise, bölgenin diğer kesimlerine göre hayli yüksektir. Örneğin, Ortalama sıcaklıklar; Van'da 22.0°C., Malatya'da 26.8°C. ve yine Van Gölü havzası kuzeyindeki Adilcevaz istasyonunda 21.5°C. kadardır. Buna karşın ikinci inceleme istasyonumuz olan Malazgirt’ te ise, karasallığın etkisinin fazla olması nedeniyle ortalama sıcaklık değeri 23 °C'ye çıkmaktadır. Ortalama sıcaklık değerlerindeki bu farklılık, yani Adilcevaz’da ortalama sıcaklığın (21.5°C.) Malazgirt’ten (23.0°C.) 1.5 ° C kadar düşük olması, Van Gölü büyük su kitlesinin sıcaklığın üzerinde yapmış olduğu etki ile açıklanabilir. Gerçekten de, Adilcevaz Van Gölü kıyısında yer alırken, aynı yükseltiye sahip Malazgirt göl kıyısından 40 km kadar içerdedir.

Tablo: 1.1. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.

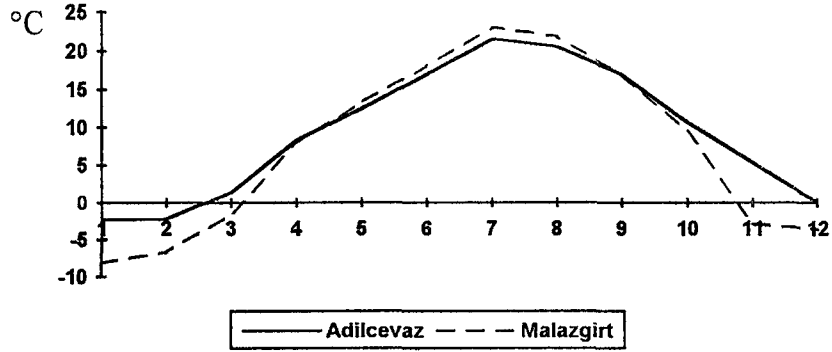
Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	-2,3	-2,2	1,4	8,3	12,4	16,9	21,5	20,5	16,9	10,7	5,3	0,1	9,2
Malazgirt	-8,1	-6,7	-1,5	7,9	13,3	18	23	21,8	16,9	9,5	-2,9	-3,6	7,5

Kaynak: D.M.İ.G.M Bültenleri.

¹⁸ Koçman A.1993, Türkiye İklimi, Ege.Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 72. İzmir, s. 18.

¹⁹ Koçman A.1993, a.g.e. s. 18.

Şekil: 1.2. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.

Her iki istasyonun ortalama temmuz ortalama sıcaklıkları arasında pek fazla sıcaklık farkı (1.5°C) görülmemekle birlikte, en yüksek sıcaklık değerlerinin durumu biraz değişiktir. Şöyle ki: Altı yıllık rasat (1985-1990) süresi içerisinde görülen en yüksek sıcaklıklar her iki istasyonda da temmuz ayında görülmekle birlikte, Adilcevaz'daki değeri 35.6°C . iken, yine aynı rasat süresi içinde Malazgirt'te 38.4°C . 'ye çıkmaktadır. Bunun sebebi ise karasallığın artmasındandır.

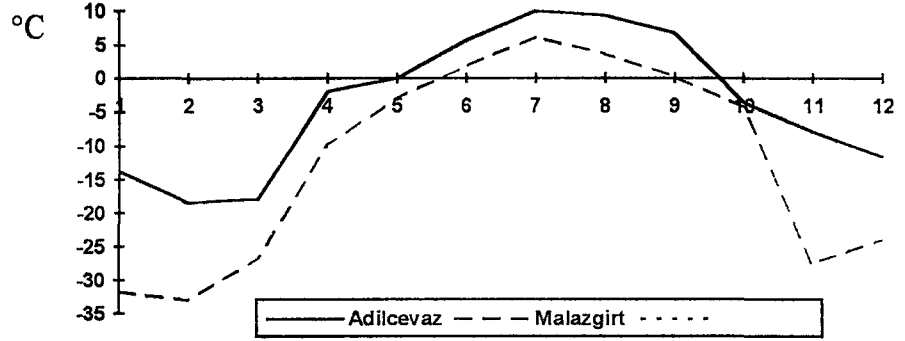
Doğu Anadolu Bölgesindeki havzalarda durum biraz daha farklıdır. Özellikle Van Gölü havzasında Van Gölü' nün iklim üzerine yapmış olduğu olumlu etki nedeniyle, Van Gölü kuzeyinde göl kıyısında bulunan Adilcevaz ile, bu yerleşim yerinin 40 km. kadar kuzeybatısında bulunan Malazgirt'te görülen en düşük sıcaklıklar arasında hayli fark vardır. Her iki istasyonda da altı yıllık (1985- 1990) rasat süresi içinde en düşük sıcaklıkların görüldüğü ay Şubat ayı olmasına rağmen Adilcevaz'da şubat ayında görülen en düşük sıcaklık -18.5°C . iken, Malazgirt' te bu değer -33.0°C . 'ye inmektedir.

Tablo: 1.2. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarında Görülen En Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	-13,8	-18,5	-17,9	-2,0	0,0	5,7	10,0	9,4	6,8	-3,6	-7,8	-11,6	-18,5
Malazgirt	-31,8	-33,0	-26,8	-9,8	-3,0	1,8	6,2	3,6	0,2	-4,3	-27,6	-24	-33,0

Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

Şekil: 1.3. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarında Görülen En Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri

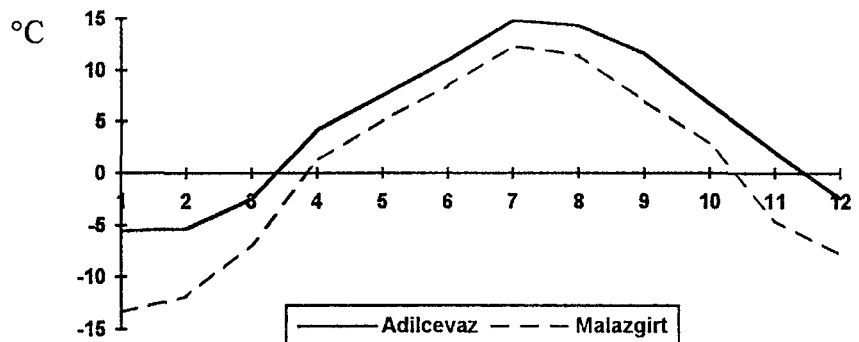
Ortalama düşük sıcaklıklar ele alınıp değerlendirildiği zaman her iki istasyonda da beş yıllık rasat süresi boyunca (1986-1990) ortalama düşük sıcaklıklar, Ocak ayına rastlamaktadır Adilcevaz'da ortalama düşük sıcaklık - 5.6°C. iken, Malazgirt'te ise bu değer -13.4°C.'ye kadar düşmektedir.

Tablo: 1.3. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda, Ortalama Düşük Sıcaklıkların Yıl İçindeki Dağılışı.

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	-5,6	-5,3	-2,5	4,2	7,6	11,0	14,8	14,3	11,6	6,7	2,0	-2,4	4,7
Malazgirt	-13,4	-11,9	-6,9	1,2	5,1	8,5	12,3	11,4	7	2,8	-4,5	-7,8	0,5

Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

Şekil: 1.4. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Düşük Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.

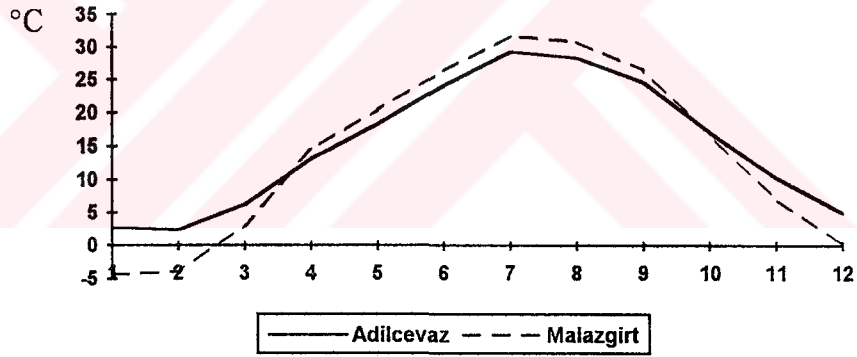
Ocak ayında ortalama sıcaklıklara gelince her iki istasyonda beş yıllık rasat süresince yine 0°C .’ nin altında olmak kaydıyla Adilcevaz’ da -2.3°C . iken Malazgirt’ te -8.1°C .’ ye kadar düşmektedir. Ortalama yüksek sıcaklıklara gelince yıl içindeki gidişatına göre ilginç olarak şu sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 1.4. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	2,7	2,4	6,2	13,2	18,3	24,1	29,3	28,4	24,6	17,2	10,4	5,0	15,2
Malazgirt	-4,3	-3,9	3,1	14,6	20,4	26,4	31,8	30,9	26,5	16,9	7,1	0,2	14,1

Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

Şekil: 1.5. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.

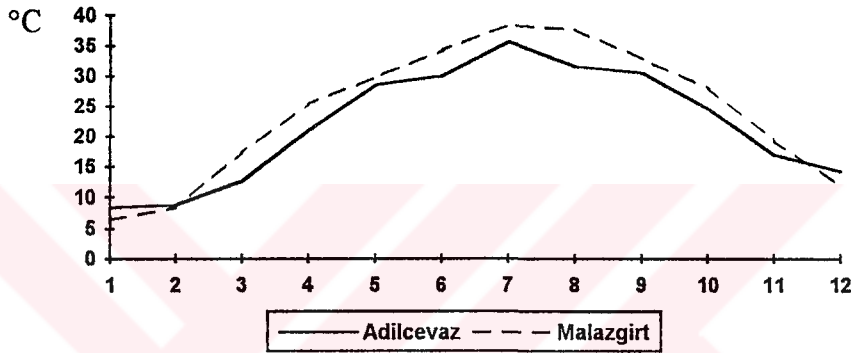
Ocak ayında ortalama yüksek sıcaklıklar, Adilcevaz istasyonunda yine beş yıllık rasat süresi içerisinde 2.7°C . iken, yine aynı süre içerisinde Malazgirt istasyonunda -4.3°C . olmaktadır. Bu değerler, bize kış mevsiminde Adilcevaz istasyonu üzerinde Van Gölü’ nün olumlu etkisi nedeniyle sıcaklıkların, arasında çok az mesafe bulunan ve yükselti farkı olmayan Malazgirt’e göre daha ılıman özellikler kazanmaktadır. Bunun da yerleşme ve ziraat konusunda insanlara olumlu yönde daha geniş imkanlar sağladığı görülmektedir. Zaten Van Gölü havzasında önemli ölçüde ziraat yapılan yerleşmeler, genel itibarıyla göl kenarına yakın depresyonlar ve alüvyonlu göl kıyısı ovalarında toplanmıştır.

Tablo: 1.5. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda En Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı.

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	8,4	8,8	12,6	21,1	28,5	30,0	35,6	31,6	30,5	24,6	17,0	14,2	35,6
Malazgirt	6,4	8,4	17,4	25,4	29,8	34,2	38,4	37,6	32,8	28,0	19,3	11,8	38,4

Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

Şekil: 1.6. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda En Yüksek Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Dağılışı Grafikleri.

Ortalama yüksek sıcaklıkların yıl içindeki gidişi incelendiği zaman (Bkz. Şekil 1.6) kış mevsiminde ve ilkbahar mevsiminin ilk ayı olan mart ayında ve sonbahar mevsiminin ekim ve kasım aylarında sıcaklık değerlerinin Adilcevaz'da yüksek, diğer aylarda ve yaz mevsiminde ise düşük olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle yaz mevsimi ile ilkbahar mevsiminin mart ayı dışındaki iki ayında ve eylül aylarında sıcaklık değerlerinin Malazgirt'te yüksek, diğer aylarda ve kış mevsiminde ise düşük olduğunu görmekteyiz.

Aynı şekilde iki istasyonda da görülen en düşük sıcaklıklara bakıldığı zaman yaz mevsiminde sıcaklıklar Adilcevaz istasyonuna göre, Malazgirt istasyonunda daha düşük değerler göstermektedir (haziranda Adilcevaz'da görülen en düşük sıcaklık değeri 5.7°C. iken, Malazgirt'te 1.8°C., temmuz ayında Adilcevaz'da 10.0°C. iken, Malazgirt'te 6.2°C., ağustosta ise Adilcevaz'da 9.4°C. iken Malazgirt'te 3.6°C. olarak tespit edilmiştir). Kuşkusuz bu durum Malazgirt'te gece-gündüz arasındaki sıcaklık farkının çok fazla olduğunu ve bu da kontinentalite ile ilgilidir. Adilcevaz istasyonunda ise Van Gölü'nün karasallığını nisbeten azaltması ile ilgilidir. İki istasyon arasındaki amplitüd değerlerine bakıldığı zaman ortaya çıkan değerlerin de bunu doğruladığını

görmekteyiz. Ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay (ocak) ve aylık ortalama en yüksek sıcaklığın görüldüğü ay (temmuz) arasındaki fark Adilcevaz istasyonunda 23.8°C.iken, Malazgirt'te 31.1°C. kadardır. Van Gölü havzasında amplitüdün 25.9°C. ve Van şehrinde karasallık derecesinin % 35.5²⁰ olduğu dikkate alınır, amplitüd değerlerinin, bu şehrin değerinden (25.9°C.) daha düşük olduğu Adilcevaz' da karasallık derecesi daha düşüktür. Aynı şekilde amplitüd değeri 31.1°C. ile Van Meteoroloji İstasyonu değerinden (25.9°C.) fazla olan Malazgirt'te de karasallık derecesi daha fazla olacaktır.

1.2.2. Yağış

Türkiye'de yağışların dağılımını, büyük ölçüde dağların uzanış doğrultusu ve cephesel depresyonların geçiş yollarına karşı yamaçların konumu,²¹ yani baki dediğimiz coğrafi faktör belirlemektedir. Ayrıca mevsimlere göre ülkemizi etkisi altına alan hava kütleleri ve basınç rejiminin de, bu dağılışı etkilediğini görmekteyiz. Ülkemizde en az yağış alan bölgelerden biri de Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgemizde az yağış alan yörelerin en önemli özelliği, yüksek dağlarla çevrili ve bu dağlara göre yükseltisi az olan havza niteliğinde yerler olmasıdır. Örneğin Malatya'ya 393.8 mm. ve Iğdır'a 288 mm. dolaylarında yağış düşmektedir. Bu havzaların dışında kalan Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer kısımları, 500- 700 mm. arasında yağış alarak ülkemizin orta derece yağış alan yöreleri içerisinde yer almaktadır.

Araştırma sahamızın içinde bulunduğu Van Gölü havzası, yağış özellikleri bakımından ilginç özelliklere sahiptir. Bu ilginç özelliği, onun konumundan ve jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bir tarafta 800 mm'.lik bir yağışla (Bitlis vadisi boyunca sokulan depresyonlardan veya orta enlem siklonlarından dolayı) Tatvan, 480 mm'lik bir yağışla Van şehri; 441.6 mm. ile Adilcevaz istasyonu varken, Tatvan istasyonuna çok yakın olan fakat Toroslara aşırı vadide kanalizasyon olan, yani vadiyi takip eden yağışların Bitlis'te 1034.3 mm. olarak düştüğünü görmekteyiz. Diğer taraftan Muş istasyonunda 870.9 mm. yağış düşerken, Malazgirt' te 446.2 mm. yağış düşmektedir. Bunlardan yağış fazla düşen Bitlis, Tatvan ve Muş istasyonları, yağış getiren rüzgarlara karşı ve özellikle cephesel depresyonların yolu²² üzerinde olan istasyonlardır.

²⁰ Koçman A. 1993, a.g.e., s. 28.

²¹ Koçman A. 1993, a.g.e., s. 50.

²² Koçman, A., 1993, a.g.e., s.50.

Van Gölü havzasının güneyindeki yüksek dağlık alanlar ile batı kısmında görülen yüksek yağış miktarlarını, doğu ve kuzey kesimlerindeki alçak ovalık alanlarda görmemiz mümkün değildir. Van Gölü çevresinin çukur yerleri (ortalama bir değerle 1750- 1900 m. yükseklikteki ova ve tepelikler), bunları kuşatan bolca yağışlı yüksek dağlar (ortalama 3000- 4000 m.) arasında az yağışlı bir çevre (havza) durumu gösterir. Van Gölü çevresinde bulunan istasyonlardan Tatvan hariç çukur yerlerde yağış miktarı hayli düşüktür. Bunun yanında yağmurların geliş yolunu karşılayan Van Gölü kuzeyindeki tek tek dağlar ve güneyi boydan boya kaplayan dağlarda yağış miktarı 750- 1500 mm.'yi bulur, hatta bunu da geçer.²³

Doğu Anadolu yağış rejimi bakımından üç grupta²⁴ incelenirken, Van Gölü havzasında görülen yağışların özellikleri bakımından burada görülen yağış rejimi, Van bölgesinin kara tipinden Akdeniz tipine doğru²⁵ bir geçiş özelliği göstermektedir. Bu yağış rejiminin en önemli özelliği kış ve ilkbahar yağışları, hem Adilcevaz hem de Malazgirt istasyonlarında bütün yıl düşen yağış miktarının % 60'tan fazlasını ihtiva etmektedir. Yalnız iki istasyon arasında bariz olarak şu fark vardır; yaklaşık olarak yıl içinde düşen yağış miktarı her iki istasyonda da (Adilcevaz'da 441.6 mm., Malazgirt'te 446.2 mm.) birbirine yakın olmasına rağmen Adilcevaz' da yaz mevsiminde düşen yağış miktarı % 6.8 ile 30 mm. iken Malazgirt' te bu oran % 11.3 ile 50.5 mm.' dir.

Tablo: 1.6. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Yağışın Mevsimlere Dağılışı.

Mevsimler	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Yıllık
Adilcevaz	103,2	168,5	30,0	139,9	441,6
Malazgirt	99,7	178	50,5	118	446,2

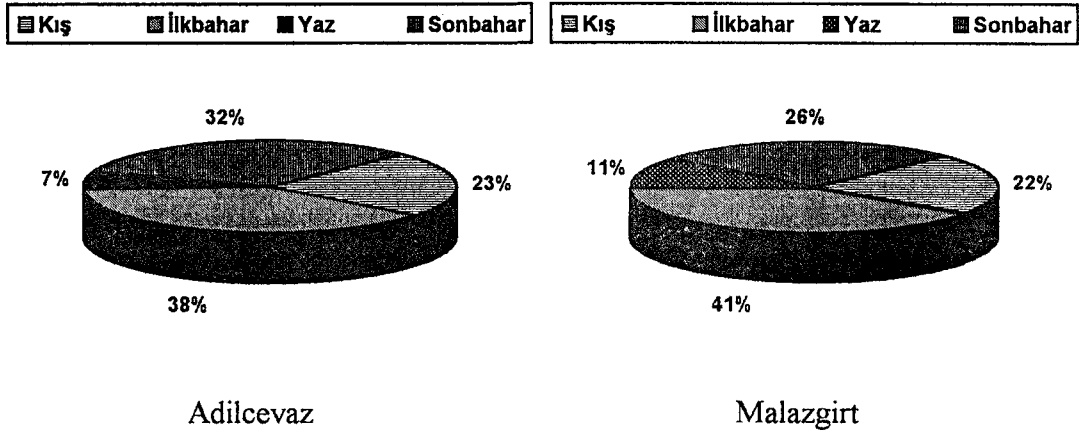
Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

²³ İzbirak R. 1951, a.g.e., s. 94;
Yücel T. 1987, a.g.e., s. 147.

²⁴ Erinç S. 1953, a.g.e., s. 29.

²⁵ İzbirak R. 1951, a.g.e., s.96.

Şekil 1.7. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı Grafikleri.

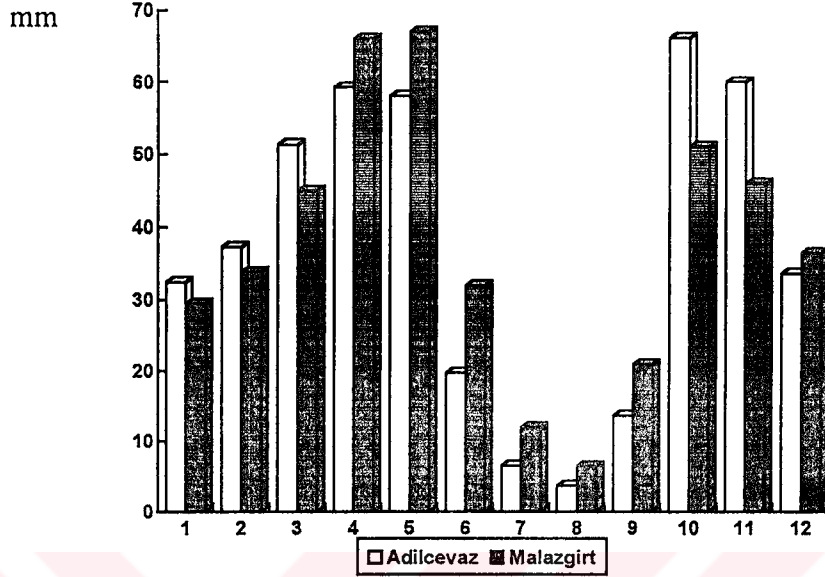
Her iki istasyonda en yüksek yağış ilkbahar mavisimine rastlar. Bu mevsimde Adilcevaz istasyonunda 168.5 mm. ile yıllık yağışın % 38.1'i, Malazgirt istasyonunda ise 178 mm. ile yıllık yağışın % 39.9' u düşmektedir. İncelenen istasyonlarda yağışın yıl içindeki gidişatına baktığımız zaman değişik özelliklerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Şöyle ki; Adilcevaz istasyonunda en fazla yağış Eylül ayında ve 66.2 mm. iken, Malazgirt istasyonunda en fazla yağış ilkbahar mevsiminin Mayıs ayında ve 67 mm. olarak gerçekleşmektedir. Oysa mevsim olarak bakıldığı zaman her iki istasyonda da en fazla yağış ilkbahar mevsimindedir (Bkz. Şekil 1.8).

Tablo: 1.7. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı.

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Adilcevaz	32,4	37,2	51,3	59,2	58	19,7	6,6	3,7	13,7	66,2	60	33,6	441,6
Malazgirt	29,5	33,8	45	66	67	32	12	6,5	21	51	46	36,4	446,2

Kaynak: D.M.İ.G.M. Bültenleri.

Şekil 1.8. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı Grafikleri.

Fakat her iki istasyonda da en az yağış yaz mevsiminde ve özellikle de Ağustos ayındadır. En az yağış görülen ayda Adilcevaz istasyonunda yağış miktarı 3.7 mm. iken, Malazgirt istasyonda bu miktar 6.5 mm.'dir. Bu sonuçlara göre her iki istasyonda sulamalı tarımın yapılması gerekmektedir.

1.2.3. Basınç ve Rüzgarlar

Herhangi bir bölgede hava olaylarının asıl karakterlerini belirleyen veya söz konusu sahanın iklimi üzerinde etkili olan esas faktör o sahanın genel atmosfer dolaşımı içindeki yeri ve dolayısıyla genel atmosfer dolaşımının bir unsuru olan basınç merkezlerine göre pozisyonudur.²⁶ Çeşitli hava durumları bunların görülüş sıklıkları ve bunların ne gibi özellikler gösterdiği, hava akımlarının yönleri ve şiddetleri büyük basınç merkezlerinin etkisinde ve kontrolünde gelişir. Geniş ve yüksek Anadolu platosu kışın çok soğur. Daha doğudaki Hazar üzerinden sokulan kontinental polar (cP) hava kütlesi çoğu zaman Doğu Anadolu ile İç Anadolu Bölgelerini işgal eder.

²⁶ Kesici Ö. 1994, Kilis Yöresinin Coğrafyası, Kilis Kültür Der. Yay. No: 2, Araştırma Dizisi: 1, Ank. s.32

Dolayısıyla iç bölgeler soğuk mevsimde uzun zaman bir antisiklon (yüksek basınç) sahası olma özelliği gösterir.²⁷

Bu özelliklere bağlı olarak kış mevsiminde her iki istasyonda da kuzey sektörlü rüzgarların hakim olduğunu görmekteyiz. Kuzey sektörü içinde Adilcevaz istasyonunda hakim olan yön NE, Malazgirt'te ise N'dir. İlkbahar mevsimine gelince basınç merkezlerinin yer değiştirme sürecinde geçiş devresi oluşturmaktadır. Bu mevsimde Adilcevaz istasyonunda kuzey rüzgar hakimken NE yönlü rüzgarlarının frekansı da yüksektir (Bkz. Şekil 1.9).

Tablo: 1.8. Araştırma Sahasındaki İstasyonlarda, Yönlere Göre Mevsimlik Rüzgar Esme Sayıları ve Frekans Yüzdeleri.

Adilcevaz İstasyonu

Yönlere	Kış		İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Yıllık	
	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.
N	274	20.98	190	15.38	158	17.02	267	22.32	889	19.05
NE	402	30.78	316	25.58	228	24.56	345	28.84	1291	27.66
E	134	10.26	140	11.33	90	9.69	101	8.44	465	9.96
SE	88	6.73	121	9.79	106	11.42	74	6.18	389	8.33
S	162	12.40	216	17.48	171	18.42	183	15.30	733	15.70
SW	79	6.04	117	9.47	88	9.48	86	7.19	371	7.94
W	62	4.74	70	5.66	44	4.74	77	6.43	253	5.42
NW	105	8.03	65	5.26	43	4.63	63	5.26	276	5.91
Toplam:	1306	99.96	1235	99.96	928	99.96	1196	99.96	4667	99.97

Malazgirt İstasyonu

Yönlere	Kış		İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Yıllık	
	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.	Es.Say.	%Frek.
N	91	19.15	92	13.52	100	15.12	93	13.83	376	15.23
NE	64	13.47	126	18.52	91	13.76	145	21.57	426	17.12
E	60	12.63	63	9.26	61	9.22	96	14.28	280	11.25
SE	47	9.89	80	11.76	46	6.95	76	11.30	249	10.00
S	37	7.78	50	7.35	72	10.89	43	6.39	202	8.11
SW	37	7.78	130	19.11	123	18.40	76	11.30	366	14.71
W	85	17.89	70	10.29	91	13.76	90	13.39	336	13.50
NW	54	11.36	69	10.14	77	11.64	53	7.88	253	10.16
Toplam:	475	99.95	680	99.95	661	99.94	672	99.94	2488	100.08

Malazgirt istasyonunda ise hakim sektör kuzey yönlü olmasına rağmen, frekansı en yüksek olan rüzgar SW yönlüdür. Yaz mevsiminde ise polar hava

²⁷ Koçman A. 1993, a.g.e., s. 12.

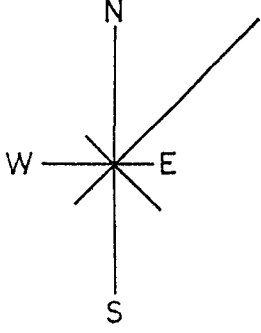
kütlelerinin 50- 60°N enlemlerine²⁸ çekilmektedir. Bu mevsimde inceleme istasyonlarımızdan Adilcevaz istasyonunda yine kuzey sektörü hakim, frekansı en yüksek olan rüzgar ise NE rüzgarıdır. Malazgirt istasyonuna gelince kuzey sektörünün güçlülüğüne rağmen, batı sektörü bu mevsimde birinci sırada gelmektedir. Frekansı en yüksek olan rüzgar ise SW yönlü rüzgardır. Sonbahar mevsimine gelince istasyonlarımızdan Adilcevaz istasyonunda bütün yıl boyunca hakimiyetini sürdüren kuzey sektörü, yine hakimiyetini devam ettirirken, yıl boyunca hakim olan en yüksek frekansa sahip olan ve NE yönlü rüzgarlar üstünlüğünü korumaktadır. Bu mevsimde Malazgirt istasyonunda doğu yönlü rüzgarlar hakim olmakta ve NE yönlü rüzgarlar en yüksek frekansa erişmektedir. Adilcevaz istasyonunda kuzeyin hakim sektör olmasını ve doğu sektörünün ikinci sırada gelmesini; yüksek dağ ve platolardan aşağıya inen rüzgarların Adilcevaz'a doğru inerken vadilerde kanalize olması ve bu istasyonun bulunduğu ilçe merkezinin doğusunun dağlarla çevrili olmaması topoğrafyanın sade ve düzlük olması ile izah edilebilir. Batı sektörünün yılın bütün mevsimlerinde düşük olması da istasyonun bulunduğu ilçenin batı tarafının Van Gölü kıyısından itibaren dağlarla çevrili olmasıyla açıklanabilir. Buna karşın Malazgirt istasyonunda sektörler arasında fazla bir farklılık olmayışı da bu istasyon çevresinin yeryüzü şekilleri yönünden hemen hemen aynı özelliği göstermesindedir.

²⁸ Koçman A. 1993., a.g.e., s. 6;

Atalay İ. 1992, Türkiye Coğrafyası, Ege Üniv .Basımevi, İzmir, s. 116

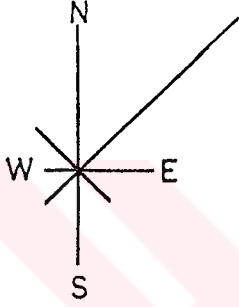
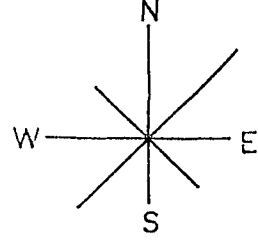
Şekil 1.9. Adilcevaz ve Malazgirt'te Mevsimlik ve Yıllık Rüzgâr Frekans Gülleri.

ADILCEVAZ

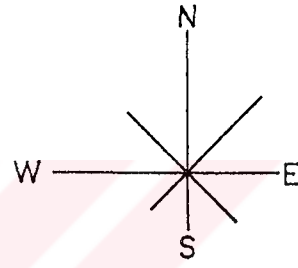

YILLIK

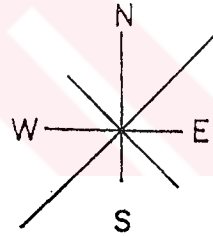
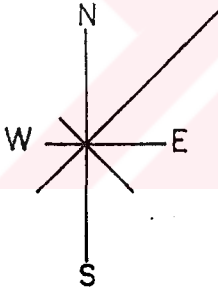
MALAZGIRT

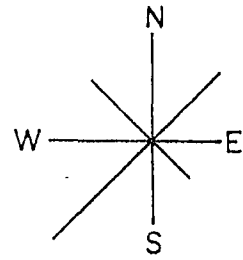
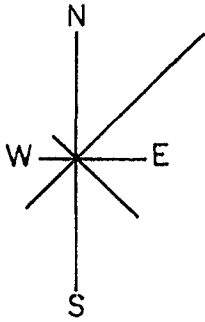
KIŞ

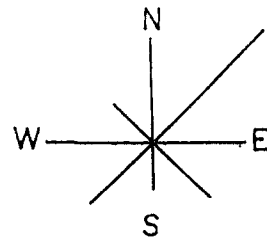
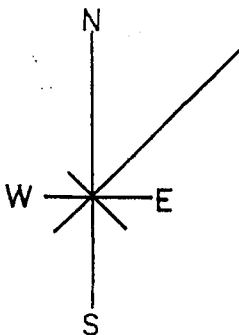
İLKBAHAR

YAZ

SONBAHAR

1.3. Hidroğrafya

Doğu Anadolu Bölgesi hidroğrafya açısından önemli özelliklere sahiptir, Ülkemizin dışında denizlere dökülen Aras, Fırat, Dicle gibi nehirlerin su toplama havzasıdır. Doğu Anadolu Bölgesinde Van Gölü havzası 16000 km²'lik bir su toplama havzasına sahiptir. Bu su toplama havzasından Van Gölü'ne dökülen Bendimahî, Karasu, Güzelsu, Zilan Çayı, Kotumçayı ve Dereçayı dökülmektedir. Bunların dışında mevsimlerin özelliklerine göre Van Gölü'ne ve Van Gölü havzası içinde ayrı olarak havza özelliği gösteren Erçek, Nemrut ve Arin göllerine küçük ve geçici de olsa akarsular dökülmektedir.

Adilcevaz ilçesi su kaynakları bakımından zengin değildir, İlçede belli başlı akarsular olarak, ilçe merkezinden geçen ve adına Dereçayı denen bir çay mevcuttur, Bu çayın üzerine ilçenin üst kısmında bir hidroelektrik santrali kurulmuş, ayrıca ilçenin hem içme suyu ihtiyacını hem de ilçe içerisindeki bahçelerin sulama suyu ihtiyacını karşılamaktadır.

Bir maar²⁹ içerisinde yerleşmiş bulunan Aygır Gölü suları tatlı olduğundan sulama için elverişli bir göldür. Bu göl ilçe tarım arazilerinden yüksekte yer alması nedeniyle, gölün suları bu tarım arazileri için doğal yağmurlama sistemi için kullanılabilir. Ayrıca yapılmış olan su pompalama istasyonu ile halen sulama konusunda bu gölden faydalanılmaktadır. Arin Gölü'nün sularının sodalı olması nedeniyle sulamada kullanılamaz ancak yaz mevsiminde su seviyesinin düşmesiyle kenarlarında oluşacak sodadan yararlanılabilir. Zaten son yıllarda Van Gölü'ndeki gibi Arin Gölü'nde de su seviyesi yükselmeleri olmuş ve açılan bir kanalla Van Gölü'ne tahliye edilmiştir, Halen bu kanaldan Van Gölü'ne su dökülmeye devam etmektedir. Ayrıca Çil ve Kırca Gölü isimlerinde iki küçük göl daha mevcuttur.

1.4. Toprak

Toprak uygun iklim şartları altında önemli bir kimyasal ayrışım veya aşınım ortamıdır.³⁰ Ülkemiz iklim yapısı ve anakaya türlerine bağlı olarak çok çeşitli özelliklere sahip toprakların bulunduğu bir ülkedir. Bölgeler arasında, hatta bölgelerin bölümleri arasında farklı özellikler gösteren toprakları görmemiz mümkündür. Doğu Anadolu Bölgemizde ise genel olarak hakim toprak türü, kestane renkli topraklardır.

²⁹ Ercan, T- Yıldırım T., 1988, Maar Volkanizmasının Özellikleri ve Anadolu' dan örnekler, Akdeniz Üniv. Isparta Müh. Fak. Yerbilimleri Der., Sayı: 4, Isparta, s. 47.

³⁰ Kurter A, 1979. Türkiye' nin Morfoklimatik Bölgeleri, İst., S, 29,

Van Gölü havzasının jeolojik ve jeomorfolojik değişik özellikler göstermesi dolayısıyla, toprak çeşitliliği de fazladır. Van Gölü havzası 1646m,' nin üzerindeki yükseltisi ve serin iklimiyle bir çayır toprakları kuşağı teşkil eder, Bu kuşağın yaygın iki toprağı kestane ve kahverengi topraklardır. Kireçsiz kahverengi topraklar, çayır-orman geçiş koşullarında ve asidik dış püskürükler üzerinde oluşmuşlardır. Bunlardan başka, kireçsiz kahve rengi orman toprakları, regosoller, alüvialler, hidromorfikler ve kolüvyallar yer yer yayılış alanı bulmaktadır.³¹ Araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Süphan Dağı eteklerinde ve Tatvan kuzeyinde volkan külü ve tüfler oldukça yaygınken, yine Adilcevaz yöresinde kireçtaşı üzerinde kahverengi topraklar ve marn üzerinde ise kestane rengi topraklar bulunur. Adilcevaz arazileri topluca incelendiği zaman ise, bu arazileri oluşturan toprak grupları şöyle sıralanabilir: 30582 ha,' lık bir alanla kireçsiz kahverengi topraklar başta yer almaktadır, Sırasıyla 17837 ha, ile regosoller, 13055 ha, ile alüvyal topraklar, 7595 ha, ile kestane rengi topraklar, 5922 ha, ile kahverengi topraklardan oluşmaktadır.³² Bu topraklardan eğimi az olan ve Süphan Dağı' nın güneyi ile Adilcevaz- Arin Gölü arasında geniş bir alan kaplayan alüviyonlu arazi, tarımsal ekonomi açısından çok önemli ve verimli bir arazidir.

1.5 Bitki Örtüsü

Ülkemiz gerek matematik konum özelliği (orta kuşakta olması), gerek özel konum özelliği (denizlerle çevrili olması gibi), gerekse yükselti özellikleri (dağların uzanışı ve yükseklikleri) ve çeşitli iklim tiplerinin görülmesi nedeniyle vegetasyon formasyonları da çeşitli olmaktadır.

Araştırma sahamız flora bakımından, ülkemizin, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içerisine alan, İran üzerinden ve güneydoğudan Anadolu' nun iç kısımlarına sokulan³³ Turan- Ön Asya flora sahasında yer alır. Bu flora, genel olarak İç Anadolu' da 1000 m., Doğu Anadolu' da 1500- 2000 m.'nin altındaki ova ve depresyonlarda³⁴ görülmektedir.

³¹ -Van Gölü Havzası Toprakları, Toprak Su Genel Müdürlüğü Yayın No: 281, Köy İşleri Bak. Yayını, 197, Raporlar serisi 67, Havza No: 25, s.3.

³² Yazıcı A., 1994, Bitlis İli, Adilcevaz İlçeleri Sulama Tesislerinin İncelenmesi, Y.Y.Ü. Fen Bil. Ens. Basılmamış Y. L. Tezi, Van, S, 51,

³³ Erinç S., 1977, Vegetasyon Coğrafyası, S, 133.

³⁴ Atalay İ., 1994, Türkiye Vegetasyon Coğrafyası, İzmir, S, 54,

Doğu Anadolu Bölgesinde genel itibarıyla otların, dikenlerin ve küçük çalılıarın meydana getirdiği³⁵ stepler hakimdir. Oysa esas itibarıyla, iklim şartları yönünden Doğu Anadolu Bölgesi doğal olarak ormanın yetişebileceği özelliklere sahiptir. Günümüzde bu bölgede görülen steplerin doğal olanlarının yanında M.Ö. 2000 yıllarından itibaren ormanların tahrip edilmesiyle ortaya çıkan antropojen stepler önemli yer kaplamaktadır. Mevcut ormanların tahrip edilmesinde Doğu Anadolu'nun doğu- batı arasında geçiş ve göç yolları üzerinde bulunması ve devamlı savaşlara sahne olmasıyla birlikte, buralarda kurulmuş olan devletlerin yapısının küçük devletçikler şeklinde olması ve bu gibi nedenlerle kanun hakimiyetinin sağlanamamış olmasındandır, Van Gölü havzasının güney sahilleri dışında; orman tahribinin asırlar boyunca, insanlar ve onların kendi ihtiyaçları için yetiştirdikleri hayvanlar tarafından gerçekleştirildiğini ve bu nedenle de steplerin ormanlar aleyhine daha da genişlediğini ve fazla alan kapladığını görmekteyiz. Van Gölü havzasında dereboylarının dışında ağaçtan bahsetmek mümkün değildir. Yalnızca orman üst sınırının bir hayli yükseklerle çıktığı Nemrut Dağı güney yamaçlarında, çalılık halinde meşeler, göl kıyısında ve Nemrut ile Süphan arasında bulunan Ahlat çevresinde de yer yer orman kalıntıları ve yabancı meyve ağaçları³⁶ olarak bulunan doğal bitki örtüsünün dışında, Adilcevaz ilçesinde de meyve bahçeleri ve ceviz ağaçları görülmektedir. Bunun dışında Adilcevaz ve çevresinde otlar ve dikenlerden oluşan steplerin hakim olduğu bir gerçektir. Ancak Kamus' ul A' lam' da araştırma sahasının kuzeyinde ve doğusunda ormanların bulunduğu söylenilmektedir.³⁷ Yalnız bugün buralarda bitki örtüsü olarak orman görmek mümkün değildir.

³⁵ İnandık H. 1965, Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş, İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 42, İst., s. 48.

³⁶ İzbirak R., 1953, a.g.e., S, 97.

³⁷ Şemseddin S., 1889. Kamus' ul A' lam, İst., s. 3038.

2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1 Nüfus ve Gelişimi

Bir ülkenin veya bir bölgenin bugünkü nüfusunu, büyüklüğü ve yapısı itibarıyla değerlendirebilmek için o nüfusun tarihi gelişimini dikkate almak gerekir.¹

Tarih içinde gelişen olaylar ve zaman akışı içerisinde doğal veya dışardan etkilenmeler neticesinde bir ülke veya bölgede yaşayan insanların sayısının ve bu insanların taşımış oldukları niteliklerin değiştiğini, yeniden şekillendiğini veya tamamen ortadan kalktığını görmek mümkündür. Bu nedenle, nüfus kavramını incelerken bir bakıma özüne inme mahiyetinde olan tarihi süreç içerisinde olayların değerlendirilip incelenmesi gerekir. Tarihi süreç içerisinde bir ülke veya bölgede meydana gelen olayların insanların yaşantılarına dolaylı ya da direkt, olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğu bir gerçektir. Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi, hem fizikî özellikleri hem de tarihi süreç içerisindeki yeri nedeniyle nüfus sayısı ve niteliklerinin çok fazla değişikliğe uğradığı bir bölgemizdir. Tarihi süreç içerisinde göç yolları üzerinde bulunması, fizikî şartlar nedeniyle kanun hakimiyetinin ve devlet etkisinin az olması ile aşiret yapısından kaynaklanan sorunlardan dolayı nüfusunun seyrek olduğunu görmekteyiz. İşte Doğu Anadolu' da nüfusun olağanüstü derecede seyrekleşmesinin derin sebeplerini, tabiattan ziyade, tarihte, münakale şartlarında ve bölgenin ziraatten fazla hayvan yetiştirmeye dayanan bugünkü hayat tarzı veya ekonomi yapısında aramak gerekir. Doğu Anadolu, 1950'li yıllarda, arzettiği tabiat şartları ve ihtiva ettiği kaynaklara nazaran hemen hemen boş denilebilecek kadar nüfusu seyrek, kalkınmaya ve nüfuslanmaya en çok ihtiyaç gösteren bir bölgemiz olarak görünmektedir.² Bölgenin bu yapısı, depresyon ovaları hariç, günümüzde de (1996) pek fazla değişmemiştir.

Bu bölge içerisinde daha olumlu fizikî şartlara sahip olan havzaların durumu ise daha değişik özellikler arz etmektedirler. Van Gölü havzası da bunlardan biridir. Van Gölü kenarlarında bulunan ovalar ve iklim özellikleri bakımından elverişlilik arz etmesi ve tarih süreci içerisinde devamlı yerleşim yeri olma özelliğini korumuş yerlerin bulunması nedeniyle nüfus barındırması açısından genellikle olumlu özellikler taşımıştır. Ancak çeşitli nedenlerle. (1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı, 1. Dünya

¹ Tandoğan A., 1994, Türkiye Nüfusu, Trabzon, s.2,

² Tanoğlu A., 1959, Türkiye' de Nüfusun Dağılışı, İst. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 5, Sayı: 10, İst., s. 15.

Savaşı, Ermeni isyanları ve göçler), Van Gölü havzası barındırabileceğinin çok altında bir nüfusa sahiptir. Van Gölü havzası içerisinde yer alan araştırma sahamızın nüfusu ve nüfus artışları ile ilgili üç bölümde inceleme yapacağız.

1.bölüm olarak Cumhuriyetin ilanından önce veya diğer bir ifadeyle 1927 yılında idari olarak ilçe özelliğinin kaldırılmasından önceki dönem. Bu dönemle ilgili olarak elimizde sağlam ve yeterli kayıt ve verilerin bulunduğunu söylememiz mümkün değildir. Çünkü yapılan sayımlarda, salnameler ve tahrir defterleriyle, buralarda inceleme ve araştırmalarda bulunmuş Batılı ve Rus araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda, genel olarak hane sayısı dikkate alınarak nüfusun belirlenmesine çalışılmıştır. Bunda da çeşitli sakıncalar, olumsuz sonuçlara neden olacak çelişkiler söz konusu olabilmektedir. Ulaşabildiğimiz bazı kaynaklara göre Adilcevaz ilçesinin hane bazında ve takriben ya da kaynaklarda belirtilen nüfus miktarları aşağıdaki tablo 2.1'deki gibidir.

Tablo:2.1. Cumhuriyet Öncesi Adilcevaz ve Çevresi, Hane ve Nüfus Miktarı.

Tarih	Hane Sayısı		Nüfus Miktarı	
	Merkez	Köylerle birlikte Toplam	Merkez	Köylerle Birlikte Toplam
1871 ³			3170	
1881 ⁴		3980		36420
1889 ⁵			2500	12697
1899 ⁶	770	2119	5000	13775 ⁷
1899 ⁸		1934		14642

Ataerkil bir aile yapısına rastladığımız Doğu Anadolu Bölgesi'nde bazen bir hanenin 40- 50 üyesinin bulunduğunu bile görmek mümkündür. İşte bu nedenle, hane halkı sayıları ile elde edilecek nüfus miktarı için çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Bu görüşlere göre belirlenecek nüfusların da sıhhat derecesinin ne kadar yüksek ve

³ 1871 Tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesi.

⁴ Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği, Çev, M, Sadık, İst., s. 211.

⁵ Şemsettin S. 1889, Kamusul- A' lam, Cilt: 4, İst., s. 3038.

⁶ 1899 Tarihli Tahrir Defteri .

Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiği, s. 87.

⁷ Hane sayısının ortalama 6,5 ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

⁸ 1899 Van Vilayeti Salnamesi, Sad. Van Belediyesi Kültür Müd., Van, s. 107.

verimli olacağı da tartışmalı olacaktır. Nitekim ülkemizde Ermeni meselesinin ortaya çıkışında, buralarda araştırma yapan Batılıların Ermeni nüfusunu fazla göstermesinin etkisi olduğu muhakkaktır. Nüfusun bu birinci bölümde tarihsel gelişimi açısından değerlendirilebilmesi ve bu değerlendirmeden olumlu sonuçların alınması bakımından incelenmesi ve rakamların gösterilmesi, verilmesi uygun olacaktır.

Cumhuriyet öncesi Adilcevaz ilçesinde nüfusla ilgili bilgiler bu noktada iken, bir fikir vermesi amacıyla 1899 tarihli Van Vilayeti Salnamesi incelendiğinde, Adilcevaz ilçesinin doğusunda bulunan Erciş kazasında toplam hane sayısı 3612 ve nüfus miktarı da 19238'dir. Bu tarihte merkez ilçe 500 hane ve yaklaşık 3000 nüfusa sahiptir. Bu tarihte Erciş ile Adilcevaz arasında fazla bir nüfus farkı yoktur. Toplam nüfus bakımından Adilcevaz'da 14642 nüfus varken Erciş' te 19238 nüfus bulunmaktadır. Fakat aynı tarihli (yani 1899) tapu tahrir defterlerine göre 770 hane olan Adilcevaz' da yaklaşık 5000 nüfus varken 480 haneli Erciş' te yaklaşık 3000-3200 civarında bir nüfus bulunmaktadır. Yukarıda geçen rakamlar, bize ulaşan bilgilerin sıhhatleri konusunda çelişkiler göstermekle beraber, merkez ilçe bakımından o dönemde Adilcevaz ilçesinin Erciş ilçesinden fazla bir nüfusa sahip olduğunu belirtmektedir.

İkinci bölümde, 1927 yılından başlayıp 1950 yılına kadar geçen süredeki nüfusla ilgili veriler incelenecektir. Bu süre içerisinde Adilcevaz Bitlis ili Ahlat ilçesine bağlı bir nahiye merkezidir. Bu dönemde, nüfus artışında ilginç noktalar vardır. Merkez nahiye nüfusunda, bütün Türkiye'de az da olsa bir nüfus artışının olduğu 1940- 1945 yılları arasında nüfus artışının olmadığı bunun tersine azalma olduğunu görmekteyiz. Oysa Türkiye' nin toplam nüfusunun bu dönemde de azalmayıp artmaya devam ettiği bir gerçektir. Bu dönemde Adilcevaz'ın nüfusu ile ilgili veriler Tablo 2.2'de verilmiştir.

Tablo: 2.2. İlçe İlan Edilişine Kadar Adilcevaz ve Çevresi Nüfus ve Artışı‰

Yıllar	Merkez Nüfus	Yıllık Nüfus Artışı ‰	Köyleriyle Beraber Top. Nüf.	Yıllık Nüfus Artışı ‰
1927	2400		5000	
1935	2758	14.4	1654	-11.6
1940	3022	19.1	5809	49.6
1945	2992	-2	6175	12.6
1950	3283	19.5	7375	38.9

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayım Sonuçları.

Aynı zamanda merkez nahiyenin köylerle beraber toplam nüfusunda da, Türkiye nüfusunda olduğu gibi bir artış söz konusudur. Fakat bu dönemde Türkiye nüfusundaki artış oranı % 10.59⁹ ile, Türkiye'nin 1927- 1990 yılları arasındaki en düşük artış oranıdır. Bunun sebebi de 2. Dünya Savaşı nedeniyle doğurgan nüfus içerisinde önemli bir paya sahip olacak çağdaki insanların askerde olması ve ekonomik sıkıntılarla ifade edilebilir.

Bu dönemde araştırma sahamızda 30 kişilik (% 2) bir nüfus azalışı söz konusu iken köylerle birlikte toplam nüfusta ise bu beş yıllık dönemde (1940- 1945) 366 kişilik bir artış (yıllık % 12.60) ile bu dönemin Türkiye nüfusunun % 10.59'luk artışından daha fazla bir artış söz konusudur. Nahiye merkezinde 1945- 1950 yılları arasında yıllık % 19.5 oranında bir artış varken, bu artış Türkiye'nin yıllık nüfus artışından düşük olup, (% 21.73) köylerle birlikte toplam nüfus artışının Türkiye geneli artışından % 38.9'la daha fazla olduğunu görmekteyiz,

Araştırma sahamızın nüfusunu incelediğimiz birinci bölüm ile ikinci bölüm arasındaki dönem, ülkemizin iç isyanlar ve düşman işgallerinin olduğu dönemdir. Bu dönemler arasında ülkemiz nüfusunda çok önemli değişikliklerin olduğu bir gerçektir. Çünkü İstiklal Savaşı ve özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla etkisini gösteren Ermeni isyanları sebebiyle, Doğu Anadolu Bölgesi'nde nüfusun hem sayı açısından, hem de yaş ve cinsiyet açısından niteliklerinin çok değiştiği bir dönemdir. Savaşabilecek yaştaki insanların savaşa gitmeleri ve geri dönmemeleri, geride kalan insanların da yaşantılarını etkileyen güç ekonomik şartlar sebebiyle nüfusun yaş ve cins yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Gerçekten de, bu dönemde askerlik çağı açısından küçük olanlar ve askere gidemeyecek kadar yaşları yüksek olan insanların sayısı fazlalaşırken, erkek sayısının kadın sayısından az olduğu görülmektedir.

Araştırma sahasının nüfusunu incelediğimiz üçüncü bölüm ise, Adilcevaz'ın 1953 yılında Bitlis iline bağlı ilçe merkezi yapılmasından 1996 yılına kadar geçen dönemi kapsamaktadır.

Bu dönem, nüfus artışında önemli değişikliklerin olduğu bir dönemdir. 1953 yılında Ahlat ilçesine bağlı bir nahiye olmaktan çıkarılıp, Bitlis iline bağlı olarak ilçe ilan edilmesinden diğer bir ifadeyle 1955 yılından günümüze kadar olan dönem nüfusta yükseliş ve düşüşlerin görüldüğü bir dönemdir (Bkz. Tablo 2.3 ve Şekil 2.1). Bu nüfus artış ve azalışlarının çok çeşitli nedenleri vardır, 1953 yılında ilçe ilan

⁹ Tandoğan A. 1994, a.g.e., s. 7.

edilmesinden hemen sonra 1955 yılında yapılan genel nüfus sayımında yıllık artış oranı, 1950 yılına göre % 49.3 iken, bir sonraki sayımda yani 1960 genel nüfus sayımında, yıllık artış oranı % 25.5'e düşmüştür. Daha sonraki nüfus sayımının yapıldığı 1965 yılında ise, 1960 yılına göre yıllık artış oranının % 4.2'ye kadar gerilediği görülmektedir. Bu sayım yıllarında en fazla artış oranının 1955 yılında % 49.3 olarak gerçekleşmesinin sebebi, 1953 yılında araştırma sahamızın nahiyelikten çıkarılıp ilçe merkezine dönüştürülmesidir. Ancak 1960 sayım yılından sonra 1990 yılı genel nüfus sayımına kadar geçen her dört genel nüfus sayımında (1970, 1975, 1980, 1985) nüfus artış bindeleri yükselerek devam etmiştir. Bu artışlar, 1970 yılı genel nüfus sayımında %12, 1975' te %38.7, 1980 genel nüfus sayımında artış bindesi %9.5 oranında düşerek %29.2'ye inerken 1985' te ise %39.2 oranında gerçekleşmiştir. Ancak, 1990 yılında yapılan genel nüfus sayımında nüfus artışı olmamış, tam tersine %36.9 oranında bir azalma olmuştur.

Tablo 2.3: İlçe Oluşundan Günümüze Kadar Adilcevaz ve Çevresi Nüfus ve Artışı

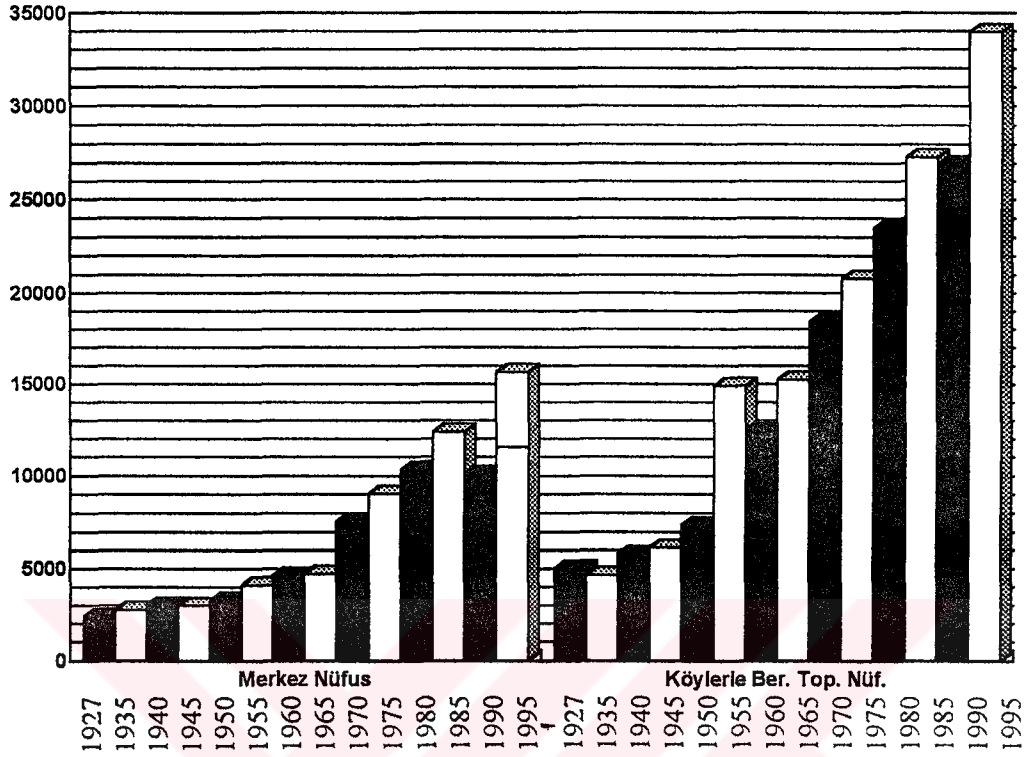
Yıllar	Merkez Nüfus	Yıllık Artış ve Azalış Oranı ‰	Köylerle Beraber Toplam Nüfus	Yıllık Artış ve Azalış Oranı ‰
1955	4093	49.3	14887	203.8
1960	4615	25.5	12538	31.5
1965	4713	4.2	15235	43
1970	7557	12	18413	41.7
1975	9022	38.7	20778	25.7
1980	10342	29.2	23483	26
1985	12393	38.2	27332	32.8
1990	10103	36.9	26950	2.8
1996	11470 ¹⁰ -15651 ¹¹	27.06	33990 ¹⁰	47.49

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayım Sonuçları.

¹⁰ İlçe Nüfus Müdürlüğünden Alınan Nüfus Miktarları.

¹¹ 1995 yılında yapılan bina sayım cetvelleriyle birlikte çıkarılan nüfus miktarı,

Şekil 2.1. Adilcevaz Merkez ve Köylerle Birlikte Merkezin Nüfus Artış Grafiği.

1996 yılında ise İlçe Nüfus Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, Adilcevaz şehrinin nüfusu %27.06'lık artışla 11470'e ulaşmıştır. Ancak 1995 yılı sonlarında yapılmış bulunan bina sayım cetvellerinde ise ilçe nüfusu toplam 15651 olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, 1990-1995 arasında nüfus artış oranı %109.82 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu iki sayı arasında 4181 kişilik bir fark vardır. İki değer arasındaki bu farkın sebeplerini şöyle açıklayabiliriz: Nüfus Müdürlüğü'nden alınan rakamların çok düşük olmasını, genellikle Doğu Anadolu Bölgesinin büyük bir kısmını kapsayan doğan çocukların nüfus kütüklerine kaydettirilmemesi ve ayrıca çevre köylerden ilçe merkezine yeni göç etmiş ailelerin tamamının da nüfus kayıtlarını yaptırmamış olmaları ve burada yani ilçe merkezinde görev yapan memurların nüfus kayıtlarını buraya nakletmemeleri ile açıklayabiliriz. Ancak yine de en fazla artış oranının görüldüğü 1955 yılı oranıyla bile (%49.3) bina sayım cetvellerinden elde edilen sayıya ulaşmak mümkün değildir.

Araştırma sahamızın nüfus artış oranlarını Türkiye geneli nüfus artış oranları ile kıyaslayacak olursak 1960- 65- 70 yıllarındaki Adilcevaz şehrinde nüfus artışı Türkiye geneli nüfus artışından azdır (1960'da Adilcevaz'da %25,5 iken Türkiye

genelinde % 28,53, 1965'te Adilcevaz'da % 4,2 iken Türkiye genelinde % 24.62, 1970'te Adicevaz'da %12 iken Türkiye genelinde %25.19¹²) 1975 yılında ise Adilcevaz ilçe merkezi %38.7'lik yıllık artış oranı ile %25.00 oranındaki Türkiye'nin yıllık nüfus artış oranından fazladır. 1980 yılında Türkiye genelindeki yıllık nüfus artışından % 29.2 oranı ile (Türkiye geneli % 20.65) ve 1985 yılında da % 39.2 oranı ile Türkiye genelinin % 24.88 oranından daha fazla yıllık nüfus artış oranına sahiptir. Ancak 1990 yılına geldiğimiz zaman, Türkiye genelinde %21.71 oranında yıllık nüfus artışı olurken Adilcevaz ilçe merkezinde % -36.9 oranında yıllık nüfus azalışı söz konusudur. İlçe merkezinin köylerle beraber toplam nüfusundaki gelişmeler ile Türkiye nüfusundaki artışları kıyaslayacak olursak, 1955 yılında ve ilçenin köylerle beraber Ahlat ilçesinden ayrıldıktan sonra görülen % 203.8'lik artış oranının sebebi daha önce kendisine bağlı olmayan bazı köylerin ve nahiyelerin bağlanması ve ilçe ilan edilmesiyle ilçede kurulmuş olan resmi daireler sebebiyledir. 1960 yılına gelince 1955 yılına göre yıllık % -31.5 oranında nüfusta bir azalma vardır. Nüfustaki bu azalmanın sebebine gelince, 1960 yılındaki sayımda Adilcevaz ilçesinden ayrılarak, Muş ili Malazgirt ilçesine bağlanan ve 1955 yılındaki nüfus sayımında 19 pare köy ile toplam 4378 nüfusa sahip Sarısu nahiyesidir. Bu dönemden sonra 1990 yılına kadar köylerle beraber toplam nüfusta çeşitli oranlarda bile olsa bir artış söz konusudur (Bkz. Tablo). Ancak 1990 yılında % -2.8 oranında bir nüfus azalması görülmektedir. Bu dönemde ilçe merkezinde de zaten belli oranda bir nüfus azalması vardır. Bu azalışta 1985 nüfusunun fazla gösterilmesinin etkisi olduğu bir gerçek iken, aynı zamanda, bu yıldan sonra güvenlik nedeniyle göçlerin olmasıyla açıklayabiliriz. Zaten araştırma sahamız, 1975-1980 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla göç veren dört ilden (Kars, Tunceli, Bitlis ve Ağrı)¹³ biri olan Bitlis ilinin bir ilçesidir. Bitlis ili 1980-85 arasında Türkiye genelinden en fazla göç veren iller arasında 14. sıradadır. Ülkemizde nüfusun dağılışını ve yoğunluğunu büyük ölçüde iç göçlerin tayin ettiği bir gerçektir.¹⁴

İlçe Nüfus Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Adilcevaz ilçesinin nüfusu 33950'ye ulaşmıştır. Adilcevaz'ın köylerle birlikte nüfusu 1990 yılına göre, % 47.49 oranında artmıştır. Bu oran 1955 yılında ilçe olmasıyla gerçekleşen % 203.8 değerden sonra en fazla artış oranıdır. 1927 yılından 1996 yılına kadar ilçe nüfusunda % 579.8'lik bir artışla 2400'den 11470'e çıkarken, köylerle birlikte nüfusu ise 5000'den 33950'ye yükselerek % 377.9 oranında artmıştır.

¹² Tandoğan A, 1994, a.g.e., s. 7.

¹³ Tandoğan A. 1994, a.g.e.,s. 36.

¹⁴ Tümertekin E. 1994, Beşeri Coğrafya Giriş, İst. s. 244.

Türkiye’ de nüfusun dağılışı sadece yükselti, yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri ile ilgili değildir. Şüphe yok ki bu dağılışıta bu amillerden başka su kaynaklarının dağılışı, toprağın verimi, ziraî, sınaî ve ticarî kaynakların fonksiyonu, yerleşme tarihi gibi bir çok amillerin müdahale ve tesirleri vardır.¹⁵ Araştırma sahamız, belirtilen bu amillerin büyük bir kısmı için olumlu özelliklere sahiptir. Yükseltinin, ülkemizin en yüksek bölgesi olan Doğu Anadolu'ya göre fazla yüksek olmadığı, özellikle ilçe merkezinin doğusunun yeryüzü şekilleri açısından olumlu özelliklere sahip olduğu, iklimin gerek insan yaşantısı gerekse insan ihtiyaçlarını temin noktasında verimli toprak ve gür otlulu meralar bulunmaktadır. Yerleşme tarihinin M.Ö. 2000’li yıllara kadar gitmesine rağmen, yöredeki başlıca olumsuz şartlar sanayi sektörünün fazla gelişmemiş olması, tarımda gelişen teknolojinin takip edilememesi ve günümüze kadar yegane ekonomik faaliyetin hayvancılık olması sayılabilir. Ayrıca, yalnız araştırma sahamızda değil 19. y.y.’dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye üzerinde cereyan eden politik olayların da rolü büyük olmuştur.

Özellikle Doğu Anadolu’ daki Rus işgalleri, Ermeni olayları, bu bölge kentlerinin çökmesinde ayrı bir rol oynadı.¹⁶ Nüfus barındırma açısından önemli avantajlara sahip olmasına rağmen bu potansiyelin değerlendirildiği söylenemez.

2.2. Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluğu

Adilcevaz şehrinde nüfus, yerleşmenin gelişmesine ve bu gelişmenin yönüne ve yerleşmenin şu andaki çekirdek kısmına bağlı olarak mahallelere dağılmıştır. Toplam nüfusa göre mahallelerin 1990¹⁷ yılı ve 1995¹⁸ yılı nüfus miktarları toplam nüfus içindeki oranları şöyledir (Tablo 2.4):

¹⁵ Tanoğlu A. 1959, A.g.m., s. 9.

¹⁶ Tunçdilek N. 1986, Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi, İst. Üniv. Yay. No: 3367, İstanbul, s. 142

¹⁷ 1990 Yılı genel nüfus sayımına göre nüfus miktarları.

¹⁸ 1995 Yılı bina sayım cetvelleri esas alınarak elde edilen nüfus miktarları. Bu iki mahallede hızlı bir nüfus artışı olacaktır.

Tablo 2.4: Adilcevaz' da Nüfusun Mahallelere Dağılışı

Mahalleler	1990 Nüfus Miktarı ¹	Top. Nüfus İçerisindeki Oranı	1995 Nüfus Miktarı ²	Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı	1990 Nüf. Göre Artış Oranı %
Alacaatlı	1286	12.69	2076	13.26	61
Atatürk	2046	20.19	3275	20.92	60
Çayır	1077	10.6	2442	15.60	126
Evrenpaşa	449	4.4	591	3.78	31
Hıdırşah	1290	12.73	1956	12.50	51
Kaleboynu	1568	15.47	2460	15.72	56
Orta	2419	23.86	2851	18.22	17
Toplam	10135	99.94	15651	100	

Kaynak: 1) İlçe Nüfus Müdürlüğü'nden alınmıştır.

2) 1995 Adilcevaz Belediyesi Bina Sayım Cetvellerinden alınmıştır.

Nüfusun mahallelere dağılışı, yerleşmenin tarih süreci içerisindeki değişiminin yerleşmeyi dolayısıyla nüfusun dağılışı olumlu ya da olumsuz etkileyen jeomorfolojik ve ekonomik nedenlerin etkisi vardır. 1990 ve 1995 sayımlarında nüfusu ve nüfus artışı en az olan mahalle Evrenpaşa Mahallesidir. Bu mahallede nüfusun az oluşunun sebebi, hem kent merkezine uzak olması ve hem de jeomorfolojik olarak bir dere yatağında kurulmuş olmasıdır. Ayrıca bu mahallede heyelan tehlikesinin bulunması ve ilçe merkezine daha sonradan katılmış olmasının da, nüfus azlığında etkisi vardır. Yerleşmenin yatay gelişiminde diğer mahallelere göre nüfusun önce yerleşmeye başladığı Kaleboynu Mahallesi ve Orta Mahallenin kuzeyi nüfusun nisbeten fazla olduğu yerlerdir. Bu mahallelerden Kaleboynu Mahallesinin nüfus artış oranı, Orta Mahallenin nüfus artış oranından daha fazladır. Orta Mahalle güneyinin kent merkezine yakın olması sebebiyle, bu kesimin nüfus kabul etme oranı diğer yerlere nazaran daha azdır. Bu sebeple, Orta Mahallenin nüfus artış oranı daha azdır. Nüfusun en fazla arttığı mahalle ise, Çayır Mahallesi olarak görünmektedir. İş ve ticaretin yoğun olduğu mahallenin gelişme yönü üzerinde bulunması nedeniyle burada nüfus fazla olmaktadır.

Hıdırşah Mahallesi, güneydoğusunda Aslan Kayalıkları ve doğusunda eğimin çok fazla olması nedeniyle, bu nüfus artışını aynı şekilde sürdüremesi mümkün

değildir. Bu nedenle ileri yıllarda yatay gelişimin doğu yönünde. Filistan Ovasına doğru Atatürk Mahallesi ve Aslan Kayalıklarının kuzeydoğusuna doğru uzanan Alacaatlı Mahallesinde gelişeceği nedeniyle bu iki mahallede hızlı bir nüfus artışı olacaktır.

Adilcevaz şehrinde nüfus yoğunluğuna gelince belediye sınırları içerisinde (7.0130) km²'ye 2232 kişi düşmektedir. İlçenin tümü göz önüne alınca km²'ye 42 kişi düşmektedir. 1980 yılında 29 kişi düşerken ilçe genelindeki km²'ye nüfus yoğunluğu % 45 oranında bir artış göstermiştir. Mahallelere göre nüfus yoğunluğu da aşağıda tablodaki gibidir.

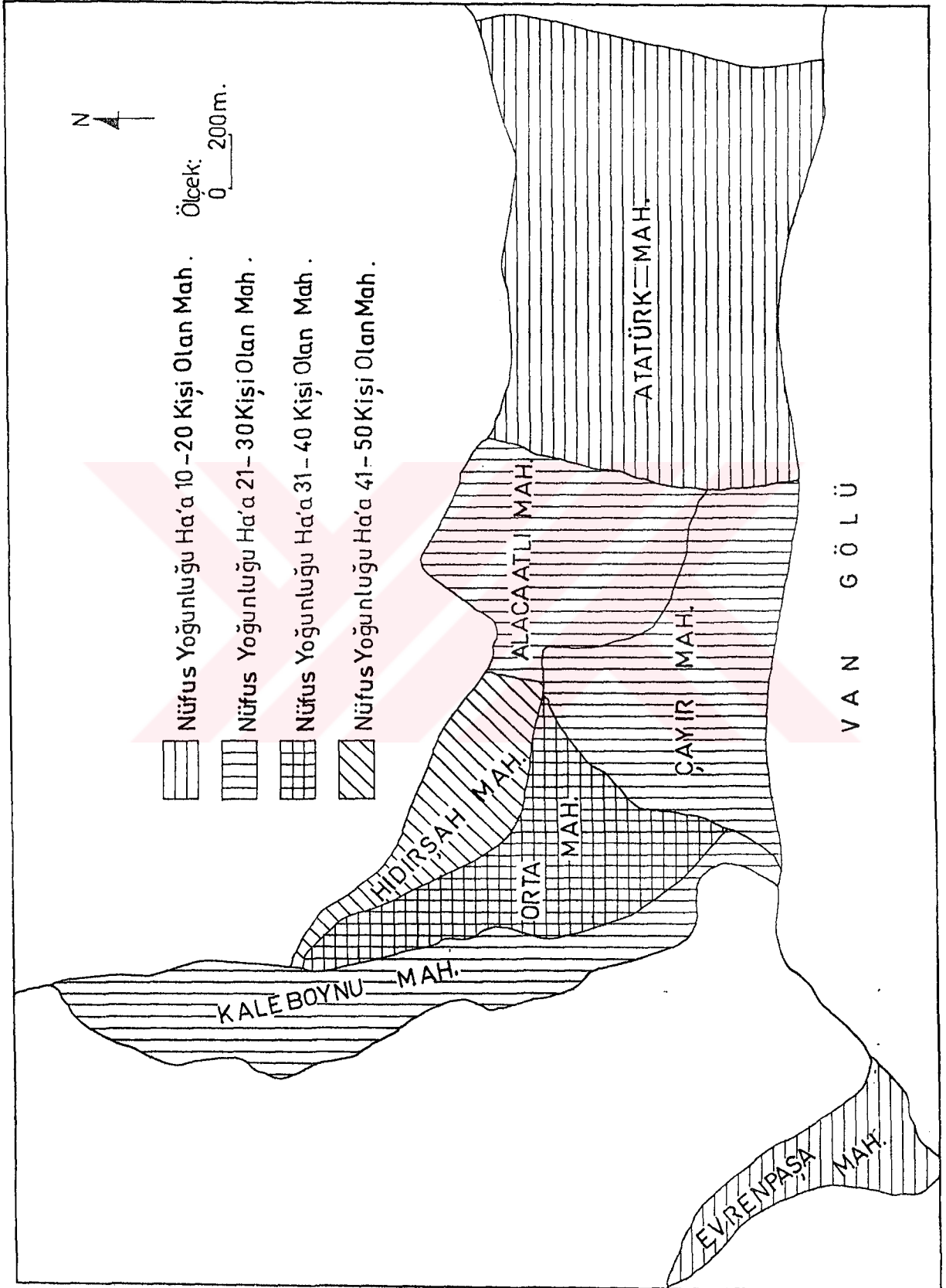
Tablo: 2.5. Adilcevaz'da Mahallelerin Nüfus Yoğunlukları.

Mahalleler	Yüzölçümleri Ha	Nüfus Yoğunluğu (Ha)
Alacaatlı	854	24.30
Atatürk	2.545	12.87
Çayır	1.055	23.14
Evrenpaşa	393	15.03
Hıdırşah	435	45
Kaleboynu	958	25.67
Orta	773	36.9
Toplam	7.013	

Kaynak: Adilcevaz Şehir Planı.

Nüfus yoğunluğu, mahallelerin yüzölçümlerine göre sık veya seyrek olmaktadır. Nüfus miktarı en fazla olan mahalle Atatürk mahallesidir. Ancak Ha başına nüfus yoğunluğu 12.87 kişi ile en az nüfus yoğunluğuna sahip mahalledir (Bkz. Tablo: 2.5).

Şekil: 2.2. Adilcevaz'da Nüfus Yoğunluğunun Mahallelere Göre Dağılım Haritası.

Nüfus yoğunluğu bakımından nüfusunun ve yüzölçümünün az olmasına karşılık Evren paşa mahallesi Ha'a 15.03 kişi ile ikinci sıradadır. Nüfus yoğunluğu bakımından Ha'a 23.19 kişi ile Çayır mahallesi 3. sırada, Ha'a 24.30 ile Alacaatlı mahallesi 4. sırada, Ha'a 25.67 kişi ile Kaleboynu mahallesi 5. sırada Ha'a 36.9 kişi ile Orta mahalle 6. sıradadır. Nüfus yoğunluğu en fazla olan mahalle ise Ha'a 45 kişi ile Hıdırşah mahallesidir. Atatürk mahallesinde nüfus diğer mahallelere göre en fazla olmasına rağmen nüfus yoğunluğunun seyrek olmasının nedeni şehrin bu yönde gelişmesinin planlanmasıyla Atatürk mahallesinin en büyük yüzölçüme sahip olmasındandır. Hıdırşah mahallesinin en fazla nüfus yoğunluğuna sahip olmasının nedeni ise, bu mahallenin yerleşme açısından Aslan kayalıkları ve eğimi fazla yamaçlarla sınırlandırılmasıyla yüzölçümünün 435 Ha'la Evren paşa mahallesinden (393 ha) sonra yüzölçümü en az 2. mahalle olmasındandır (Bkz. Mahallelere göre nüfusun dağılım haritası).

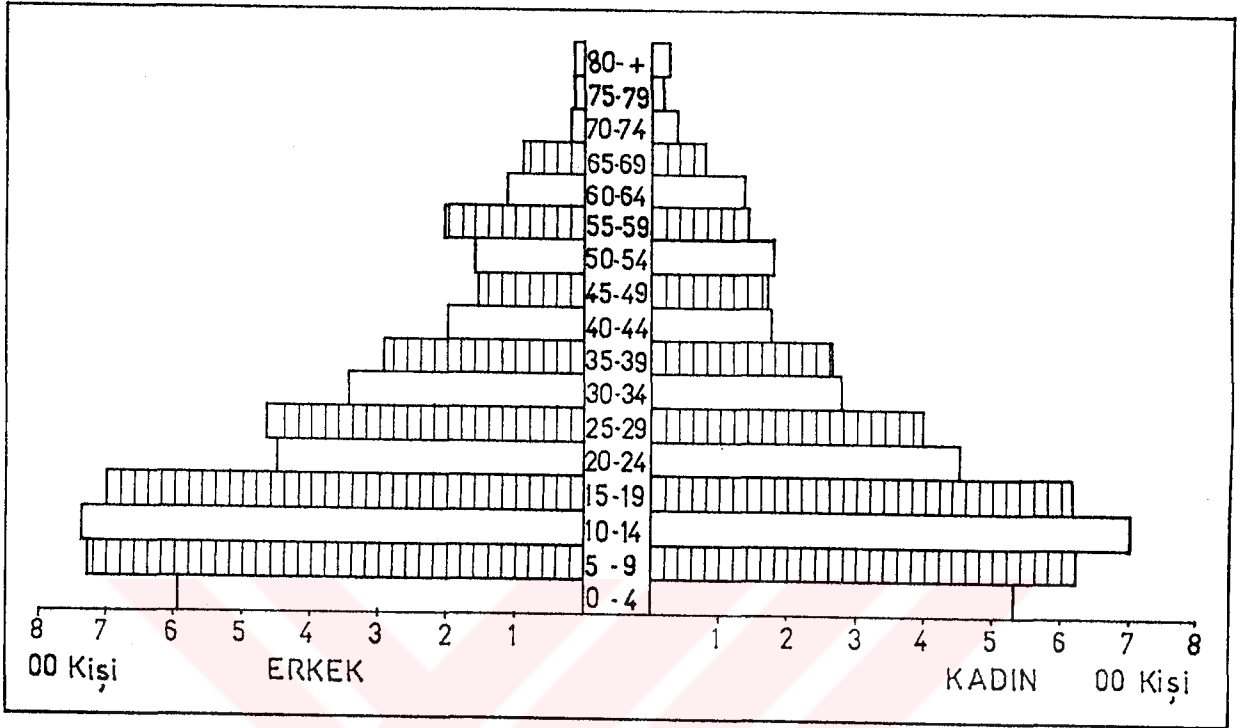
2.3. Nüfusun Yaş, Cinsiyet, Okur-Yazar ve Aile Büyüklüğü Özellikleri

Tablo: 2.6. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Özelliği.

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	594	533	1127
5-9	730	621	1351
10-14	736	698	1434
15-19	701	616	1317
20-24	453	451	904
25-29	467	397	864
30-34	346	278	624
35-39	290	264	554
40-44	200	175	374
45-49	156	170	326
50-54	159	177	336
55-59	206	139	345
60-64	113	134	247
65-69	90	77	167
70-74	21	35	56
75-79	16	16	32
80+	17	28	45

Kaynak: D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Bitlis İli.

Şekil: 2.3. Adilcevaz'ın Nüfus Pramidi.

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısına baktığımız zaman, 45-49, 50-54, 60-64, 70-74 ve 80+ gruplarında kadın nüfus, diğer gruplarda ise, erkek nüfus daha fazladır. Toplamda ise yine erkek nüfus 5295 kişi ile 4808 olan kadın nüfusundan fazladır. Yaş grupları içerisinde en fazla nüfus 10-14 yaş grubundadır (Bkz. Şekil 2.3). Bu grupta 1434 kişi bulunmaktadır. 2. sırada ise 1351 kişi ile 5-9 yaş grubu gelmektedir. 3 sırada ise 1317 ile 15-19 yaş grubu gelmektedir. En az nüfusa sahip yaş grubu ise 32 kişi ile 75-79 yaş grubu gelmektedir. 0-4 yaş grubunun 1127 kişi ile 4. sırada yer alması, nüfus planlamasının bir sonucu olarak doğum oranının azaldığını göstermektedir.

Okuma-yazma çağı ve üzerinde yaşa sahip toplam 8.721 nüfustan 1718'i okuma-yazma bilmemektedir. Okuma-yazma bilenlerin oranı %80.3, bilmeyenlerin oranı %19.7'dir. Okula başlama çağına bile okuma yazma bilmeyenlerin olması (6 yaşta 164, 7 yaşta 63 kişi) okullaşmanın tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermektedir. 1995 yılında yapılan bina sayım cetvellerinden elde edilen nüfus miktarı 15651'dir. Bu nüfusun miktarını toplam ikamet edilen konut miktarına, yani 1819'a böldüğümüz zaman aile büyüklüğü için 8.6 rakamını bulmaktayız. 1990 nüfus

sayımına göre ise 10.103 nüfus ve 1470 hane vardır. Buna göre de aile büyüklüğü 68 olmaktadır.

2.4. Nüfus Hareketleri

Nüfus, bireysel, aileler, gruplar halinde veya kitlesel olarak şu üç sebepten dolayı daimi oturdukları yerleri terkeder veya göç eder:

a- Geçim sıkıntısına düşmesi ve daha uygun geçinme alanları bulacağını umması.

b- Baskı, tehdit, zulüm, işkence görmesi ve güvenliğinin tehlikede olduğunu hissetmesi.

c- Mali durumunun iyi olması nedeniyle turistik amaçlarla.¹⁹

Ülkemizde, araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde nüfus hareketlerinin sebeplerini daha çok ilk iki sıradaki nedenler oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle kırdan şehire doğru akın çok çeşitli sebeplerle vuku bulmaktadır. İş bulmak, ziraat sahalarından ve faaliyetlerinden kopup sanayi ve ticaret hayatına atılmak yanında, daha iyi tahsil imkanları, daha fazla tıbbî bakım, elektrik ışığı ve şehir hayatındaki ettiği serbesti ve kır hayatının monotonluğundan kurtulma,²⁰ gibi sebeplerle nüfus hareketleri olmaktadır. Göç bir dizi aşamalar halinde oluşur. Kırsal kesim sakinleri hemen yanındaki hızla büyüyen bir kasabaya giderler. Bunların bıraktıkları boşluklar daha uzak kırsal alanlardan gelenler tarafından doldurulur. Tabi hızla büyüyen şehrin çekici gücü, etkisini adım adım ülkenin en uzak noktasına kadar hissettirir. Herhangi bir özümseme merkezinde kaydedilen göçmenler geldikleri yerin mesafesiyle orantılı olarak artış gösterirler.²¹ Kuşkusuz göçe katılan nüfusun tamamının böyle aşamalardan geçeceği şeklinde bir kural da sözkonusu değildir. Ülkemizde nüfus hareketlerinin en yüksek oranda görüldüğü bölgemiz, Doğu Anadolu Bölgesidir.

Araştırma sahamızda nüfus hareketlerinin tarihi bir hayli eskidir. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı, 1. Dünya Savaşı ve Rusların işgalleri ve daha sonra Ermeni isyanları nüfusta zorunlu olarak bir hareket meydana getirmiştir. 1. Dünya Savaşında

¹⁹ Doğanay H., 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Ank., S, 189,

²⁰ Göney S., 1977. Şehir Coğrafyası, İst.Üniv.Edeb.Fak.,Yay. No: 2274; Coğ.Ens., Yay. No: 91, İst., s.56.

²¹ Tümertekin E., 1994, a.g.e., İst., s. 175.

Rus işgali ve Ermeni isyanlarından sonra batıya doğru göç eden insanların büyük bir kısmı geri dönmüş, fakat harabe olan ilçede bir çok güçlüklerle karşılaşmışlardır. Meskenlerin yıkılıp yakılması, talan edilmesi, bağ- bahçenin bozulması gibi. İlçe merkezinden başka yerlere göç oranının düşük olduğu araştırmalarımız sonucu tesbit edilmiş, fakat mevsimlik göç niteliğinde olan, büyük bir kısmı kırsal kesiminden olmak kaydıyla yılın yaklaşık 8-10 ayını ailelerini bırakarak çalışmak için gidenlerin sayısı çok daha fazladır. Doğal olarak bu nüfus hareketine katılanların büyük bir kısmını erkekler oluşturmaktadır. Son yıllarda (1987) özellikle güvenlik nedeniyle köylerden ve mezralardan ilçe merkezine doğru az da olsa bir nüfus hareketi vardır. Adilcevazkentine gelen bu nüfus daha çok Kaleboynu, Hıdırşah ve Orta mahallenin kuzeyi ile Atatürk mahallesinin doğusuna yerleşmektedirler. Mahallelerin dışına doğru olan bu yığılmalar sonucunda ise, merkeze uyum sağlayamamış köydeki ve mezradaki özelliklerini de tam muhafaza edememiş bir orta tip oluşmuştur. Bu orta tip olayı ülkemizde göç alan büyük şehirlerimizde gecekondu semtlerinin oluşmasına da sebep olmaktadır. Nüfus hareketleri nedeniyle varoşlardaki yığılmalar altyapı, eğitim, kültür ve hizmet sektörlerinden tam olarak faydalanamaması sebebiyle, hem buraya çeşitli nedenlerden dolayı gelen insanlar ve hem de saydığımız ihtiyaçları karşılaması gereken kurumlar açısından problem olmaktadır. Ekonomik yönden tarıma dayalı özellikler gösteren araştırma sahamızda köyde atıl bırakılan tarım toprakları da ülkemiz açısından bir kayıptır. Kırsal alandaki yaşam şartlarında önemli ölçüde düzelme sağlanmadığı takdirde, önümüzdeki yıllarda da Adilcevaz'da göçün devam edeceğini söyleyebiliriz. Sağlıksız bir kentleşmeye ve çok karmaşık sosyo- ekonomik sorunların ortaya çıkmasına sebep olan bu nüfus hareketini kısa sürede durdurmak mümkün olmadığına göre, göçlerin yönlendirilmesini hedef alan bir nüfus politikası izlenmesi gerekir. Bu cümleden olarak göç veren bölgelerde sanayi ve hizmetler sektörünün yoğunlaştığı belirli merkezlerin desteklenmesi gereği²² ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Adilcevaz şehrinde daha önceleri yaylacılık faaliyeti olarak Süphan Dağı' nın batısında bulunan 2250 m, yükseklikteki Süte Yaylasına yapılan bir mevsimlik nüfus hareketi vardır (Bkz. Fotoğraf 8). Aşağı yukarı her ailenin bu yaylada belirlenmiş bir arazisi mevcuttur. Buraya önceleri hayvanlarıyla beraber çıkan aileler, hem yaz boyunca hayvanlarını otlatırlar ve hem de kışın hayvanların yiyeceği otları biçip getirirken şimdi yalnızca birkaç günlüğüne gidilerek otlar biçilip getirilmektedir. Yani yaylanın yalnızca biçilip getirilen otlarından faydalanılmaktadır. Bunun başlıca

²² Tandoğan A. 1994, a.g.e. s. 42.

nedeni, yetiştirilen hayvan sayısında görülen önemli bir azalış ve güvenliğin istenilen derecede sağlanamamış olmasındandır. (1982' de 8699 baş olan sığır sayısı 1995' te 5183' e, 140000 olan koyun sayısı 77000' e düşmüştür).

2.5. Yerleşme ve Tarihi Gelişimi

Yeryüzünde en eski yerleşmelerin bulunduğu sahalardan biri de Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birbirine en fazla yaklaşmış oldukları Anadolu'dur. Yerleşmeyi ekolojik ortam içinde insan unsurunun meydana getirdiği görülür.²³ İnsanların biraraya gelmesiyle birlikte yerleşilmek istenilen yerin çeşitli özelliklerine dikkat edilmiştir. Çevrenin iyi tanınmasına; çevre ile etkileşim içinde bulunacak insanların çevrenin olumsuz yönlerinden daha az etkileneceği bir ortam ve yaşantısı için gerekli olan ihtiyaçları açısından imkanları bol ve bu ihtiyaçlarını rahat temin edilebileceği bir yer olmasına önem verilmiştir. Tarihin ilk çağlarında dağlık ve dolayısıyla ormanlık olan sahalarda, yerleşme ve emniyet bakımından tercih edilmeyen yerler olduğu halde, daha yakın çağlarda, yaylalardaki ormanların azalması veya tamamen ortadan kalkması neticesinde ve artan hayvancılığın ve sulamalı ziraatin tesiriyle tercih edilen yerler haline gelmişlerdir.²⁴ Yerleşmenin bu şekilde değişiklik göstermesi insanın yaşadığı ortamı değiştirmesiyle bağlantılıdır. Doğal ortamın insanlar tarafından bazı özelliklerinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte yerleşme açısından hem olumlu hem de olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. İnsanların yerleşme açısından kendilerinin olumsuz olarak gördükleri etkileri ortadan kaldırarak yeni yerleşim birimleri oluşturdukları gibi, yaşadıkları ve yaşantılarını devam ettirdikleri yerleşim alanında, doğal ortamdan aşırı derecede faydalanma ve onu bitirmeye yönelik davranışları nedeniyle mevcut yerleşim birimini terk edip yeni bir yerleşim yerine de gidebilirler. Bu yerleşim yerlerini değiştirmenin nedenleri yalnızca insanlardan kaynaklanan nedenler değildir. Aynı zamanda deprem, heyelan, su baskını gibi tabii olaylar nedeniyle de yerleşmelerin yerleri değişmektedir. Ülkemizin gerek fizikî gerekse tarihi açıdan çok çeşitli medeniyetlere sahne olması bakımından yukarıda belirttiğimiz her iki nedenden dolayı yerleşmelerin yerleri değişmiştir. Türkiye' nin gerek yeryüzü şekilleri gerekse bu şekillerin üzerinde olduğu jeolojik yapısı yerleşmeyi güçleştirme ve sınırlandırma özelliğine sahiptir. Bu güçleştirme ve sınırlandırma bazı yerlerde insanların kendi

²³ Tunçdilek N, 1986, Türkiye' de Yerleşmenin Evrimi, İst, Üniv, Yay, No: 3367, İst, s.2

²⁴ Yalçınlar İ, 1967, Türkiye' de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerindeki Jeomorfolojik Temeller, İst, Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 8, Sayı: 17. İst., s.55.

hayatlarını ve faaliyetlerini, bu faaliyetleri sonucu meydana getirdikleri ürünleri ortadan kaldırmaktadır. Yerleşmelerin olumsuz yönde etkilenmelerinin sebebi ise, Türkiye'nin hemen tamamının tektonizma bakımından genç hareketlerden çok etkilenmiş olmasıdır. Bu nedenle de ülkemiz arazilerinin bir kısmı tektonik kuşaklar ve fay hatları üzerinde yer almaktadır. Ülkemizin kuzeyini baştanbaşa kateden Kuzey Anadolu fayhattı, batısında herbirinin içerisine birer akarsuyun yerleştiği Ege depresyonları, güneyinin büyük bir kısmını kaplayan Doğu Anadolu fayhattı bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesinde yerleşmelerin kuruluşu ve dağılışını genel itibarıyla fizikî faktörler tayin etmektedir. Doğu Anadolu' nun tümü ile dağlık ve ormanlarla kaplı depresyonlardan meydana gelmiş olması nedeniyle yerleşme özellikle ova tabanları ile vadi olukları içlerinde yer almıştır.²⁵ Bölgedeki geniş yüksek platolar içerisine gömülmüş olan depresyonlar asırlardır bölge içinde yerleşim yerleri olarak kalıp nüfus, kültür ve iktisadi faaliyetler açısından önemlerini muhafaza ederek günümüze kadar gelmişlerdir. Doğu Anadolu' nun bu özelliğinin yanında burada insanların yerleşme yerini daha ziyade sıcaklık²⁶ tayin etmektedir. Yükseltinin fazla olması nedeniyle bölgede bulunan depresyonların ve çevresine göre çukur havzaların sıcaklık yönünden elverişli olmaları nedeniyle buraların yerleşme bakımından tercih edilmesine sebep olmuştur. Kışları şiddetli ve uzun olması, yazların da kısa sürmesi nedeniyle depresyonlar yalnız sıcaklıkların yüksek olması ile bilinmez bunun yanında ziraat açısından elverişli topraklara sahip olmalarıyla yerleşme ve ulaşım bakımından önem arz etmektedir. Zaten Doğu Anadolu' nun yüksek bölgelerinde sıcaklığa karşı tedbirler almak bahis mevzu değildir. Aksine güneşli yamaçların etekleri ve soğuk rüzgarlara az maruz yerler yerleşme bakımından tercih edilen yerler olmuşlardır.²⁷

Doğu Anadolu'da yerleşimlerin kuruluşunda etkin olan bu fizikî faktörlerin buradaki yerleşmenin tarihî boyutunun etkisinde kalan beşerî boyutu nedeniyle iskanda bir dağınıklık vardır. İşte Doğu Anadolu iskanında gördüğümüz bu dağınıklık, seyreklik ve boşluk, herşeyden önce tabiat şartları, iklim, yağış kıfayetsizliği ve ekime elverişli toprakların netreti ile ilgilidir.²⁸ Doğu Anadolu' da yüksek dağların, yaylaların, sarp arazi yapısına sahip yerlerin nüfus bakımından ve yerleşme açısından

²⁵ Tunçdilek N., 1986. a.g.e., s. 103.

²⁶ Erinç S., 1953. a.g.e., s. 37.

²⁷ Yalçınlar İ., A.g.m., s. 58.

²⁸ Tanoğlu A, 1959. Türkiye' de Nüfusun Dağılışı, İst.Üniv.Coğ.Ens.Der. Cilt: 5, Sayı: 10. İst, s. 14.

yok denecek kadar تنها olmasına karşılık Doğu Anadolu ovalarının bazılarında - Iğdır, Erzincan, Elazığ, Malatya ovaları gibi - nüfus fazlaca toplanmıştır.²⁹

Araştırma sahamız olan Adilcevaz ilçesi Türkiye' nin en büyük havzalarından biri olan Van Gölü havzasının kuzeyinde ve Van Gölü kenarında yer alması nedeniyle gerek yerleşmenin tarihi boyutu açısından gerekse yerleşmenin günümüzdeki durumu açısından ve gerekse fizikî özellikleri nedeniyle elverişli ve önemli özelliklere sahiptir. Tarih boyunca Van Gölü havzasında en önemli yerleşmeler göl kenarındaki düz alüvyonlu ovalarda gelişmiştir. Bu özellik bugün de devam etmektedir. Bugün bu havzada önemli yerleşim yerleri olan Van, Erciş, Ahlat, Adilcevaz, Edremit ve Tatvan gibi şehirler, tarih boyunca da önemli yerleşme sahalarıdır. Hatta günümüze gelinceye kadar çok parlak dönemler geçirmişlerdir. Uratular zamanında Van ve Edremit, Selçuklular zamanında Ahlat, Osmanlılar zamanında Erciş ve Adilcevaz hayli parlak dönem yaşamışlardır.

Anadolu yarımadası yerleşme tarihi açısından en eski yerleşim yerlerini içinde bulunduran bir yarımadadır. Yerleşme tarihi açısından Anadolu' da 600- 700 bin yıl³⁰ öncesine dayanan çeşitli aşamalardan geçerek günümüze gelmişlerdir. Araştırma sahamızda hem Adilcevaz Kalesi hem de kuzeyde 6km. uzaklıkta bulunan Kef Kalesi'nde³¹ ve merkezin orta kısmında yer alan künbet mevkiinde yapılan kazılar sonucunda ilçenin eski bir yerleşim yeri olduğu ve tarihinin M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmıştır. Eski adı Arcké olan Adilcevaz' a araplarca "Cevizi bol" anlamında "*Zat al cavz*"³², başka kaynaklarda ise "*Cevizler Vadisi*" anlamında "*Vadil Cuvaz*" denilmektedir. Osmanlı salnamelerinde³³ "*Adilcevaz*" iken ses değişikliği ile Adilcevaz şekline dönüşen araştırma sahası, ilkçağlarda zaptedilmesi güç bir kale şehriydi (Bkz. Fotoğraf 1).

Orta Asya' dan batıya doğru iki kol halinde göç eden Türkler, Anadolu yarımadası ile özellikle Doğu Anadolu ile Büyük Selçuklu Devleti zamanında karşı karşıya geldiler. Bu dönemden önce ise Doğu Anadolu Bölgesi müslüman Araplarla Bizans' in elinde yer değiştirmekteydi. Hatta Ahlat ve Adilcevaz' ın müslüman Araplar tarafından fethedildiği bilinmektedir. Ancak bu fetihlerde hakimiyet biraz zor olmaktaydı. 1018 yılında Çağrı Bey' in yapmış olduğu öncü akınlarla Selçukluların

²⁹ Darkot B., 1955. Türkiye İktisadi Coğrafyası, İst.Üniv.Yay. No: 624. İkt. Fak. Yayınevi, No: 80.

³⁰ Doğanay H. 1994, a.g.e., s.225.

³¹ Ögün B.- Bilgiç E. 1974, Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972, T.T.K. Bas. Ank.

³² Honigman E., 1970. (Çev. Fikret Işıltan) Bizans Devletinin Doğu Sınırı, İst., s. 205.

³³ 1861- 1871 Erzurum Vilayeti, 1899 Van Vilayeti Salnamesi.

eline geçen Van Gölü havzası, gerçek anlamda, Türk tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktası olan 1071 Malazgirt zaferinden sonra Türklerin hakimiyetine geçmiştir. Bu zaferden sonra yavaş yavaş Anadolu yarımadası, öncelikle doğusu olmak kaydıyla Türkler' in hakimiyetine girmiştir, Selçuklu hakimiyetine giren Doğu Anadolu Mintikası uzun yıllar Bizans- İran sınır bölgesini teşkil etmiş, devamlı mücadele, buradaki iskan yerlerinin gerilemesine yol açmıştır. Şimdi geç Bizans devrinde başlayan bir oluşum, Türk devrinde (Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu) daha da kuvvetlenerek devam etti, Doğu Anadolu yeniden iskan edilmeye başlandı, Bu hususta Türkler' in payı daha çok olmuştur.³⁴

Selçuklular döneminde çok önemli bir merkez konumunda olan Ahlat' a karşı Adilcevaz Urartular dönemindeki önemli konumunu bir bakıma Ahlat' ın gölgesinde kalması nedeniyle koruyamamıştır. Bunu, çok önemli özelliklere sahip Selçuklular' dan kalma bir hayli eser ve büyük bir alana sahip Selçuklu Mezarlığının Ahlat' ta bulunmasına karşın, Adilcevaz' da yalnızca Van Gölü kenarında eski kale surları içerisindeki Zal Paşa Camii ve Ulu Camii'nin bulunması doğrulamaktadır. 13.yy.'a kadar Selçuklular' ın hakimiyetinde kalan Adilcevaz, daha sonra İlhanlılar' ın hakimiyetine girmiş ve bu devletin ikiye ayrılmasıyla İlkanilerin hakimiyetinde kalmıştır. Bundan sonra Karakoyunlular ve istilası nedeniyle Timur'un egemenliğinde kalan Adilcevaz, Osmanlı sultanlarından Yavuz Sultan Selim Han'ın Çaldıran seferinden sonra 1555' te Osmanlı İmparatorluğuna sadakatini yenilemiştir. Bu yüzyılda yani 16.yy' da Adilcevaz Van Vilayetine bağlı bir kazadır.³⁵ Bu özelliği 17.³⁶, 18. ve 19.yy' da da³⁷ devam ederek 1926 yılına kadar gelmiş, 1926 yılında Adilcevaz, Bitlis iline bağlı bir nahiye olmuştur.

Bu, ilkçağlardaki zabtı gayrı kabil kale şehri olmak, Doğu Anadolu' daki Urartu kentlerinin kent tipi yapılan kazılardan da anlaşılacağı üzere kendine özgü bir yapı tarzı ile "kalekent" şeklinde olmuştur. Böylece kalekentler dıştan gelecek tehlikelere karşı korunma amacına dönük, tehlike anında kırdan çalışan nüfusunu hatta onların sürülerini dahi içine alabilen dolayısıyla yarı köy yarı kent; (veya ufak bir kasaba tipinde) bir nevi kent yerleşme birimini meydana getirmiştir³⁸ (Bkz. Yatay

³⁴ Baykara T, 1990. Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar, Ege Üniv.Edeb.Fak.Yay. No: 56. İzmir, s.39.

³⁵ Balcı O., 1994, Van Sancağı 1548- 1648, Fırat Üniv.Sos.Bil.Ens. Bas. Doktora Tezi, Elazığ, s.142.

³⁶ Balcı O., 1994. a.g.e., Elazığ, s. 153.

³⁷ 1899 Van Vilayeti Salnamesi, Çev. Van Bel, Kültür ve Sos. İşler Müd., Van.

³⁸ Tunçdilek N, 1986. a.g.e., s.103.

gelişim haritası). Doğu Anadolu' daki bu kentlerin genelde küçük olduğu, birkaç bin kişi civarında bir nüfusa sahip olduğu yapılan kazılardan anlaşılmıştır. Bu kalekentlerin yarı tarımsal, yarı ticarî ve dinî kaynaklı olarak oluştuğu görülmektedir. İnsanlar açısından yaşanan yerin savunulma şeklinin çok önemli olduğu dönemlerde kalekentlerin savunulmasının diğer yerleşmelere nazaran daha kolay savunulabilmesi ve insanların burada kendilerini daha emniyette hissetmelerinden dolayı kalekentler, köylerden daha önce kurulmuşlardır. Zamanla savunma şeklinin değişmesi, ayrıca insanların güvenliklerinin sağlanmasıyla birlikte kalekentler, yatay yönde yerleşmeye elverişli alanlara doğru genişlemektedirler. Yüz yıl kadar önce, bir kalekent olan araştırma sahamız kale surlarını aşarak biri kale içinde olmak üzere, biri de bahçelerin arasında iki mahalleli ve 2500 nüfusa sahip bir yerleşme olmuştur, Bu iki mahalleli yerleşmede 8 camii şerif, 1 mektebi rüşdiye (ortaokul), 1 medrese, birkaç sübyan mektebi (ilkokul), 75 dükkan ve 28 değirmen³⁹ bulunmaktadır.

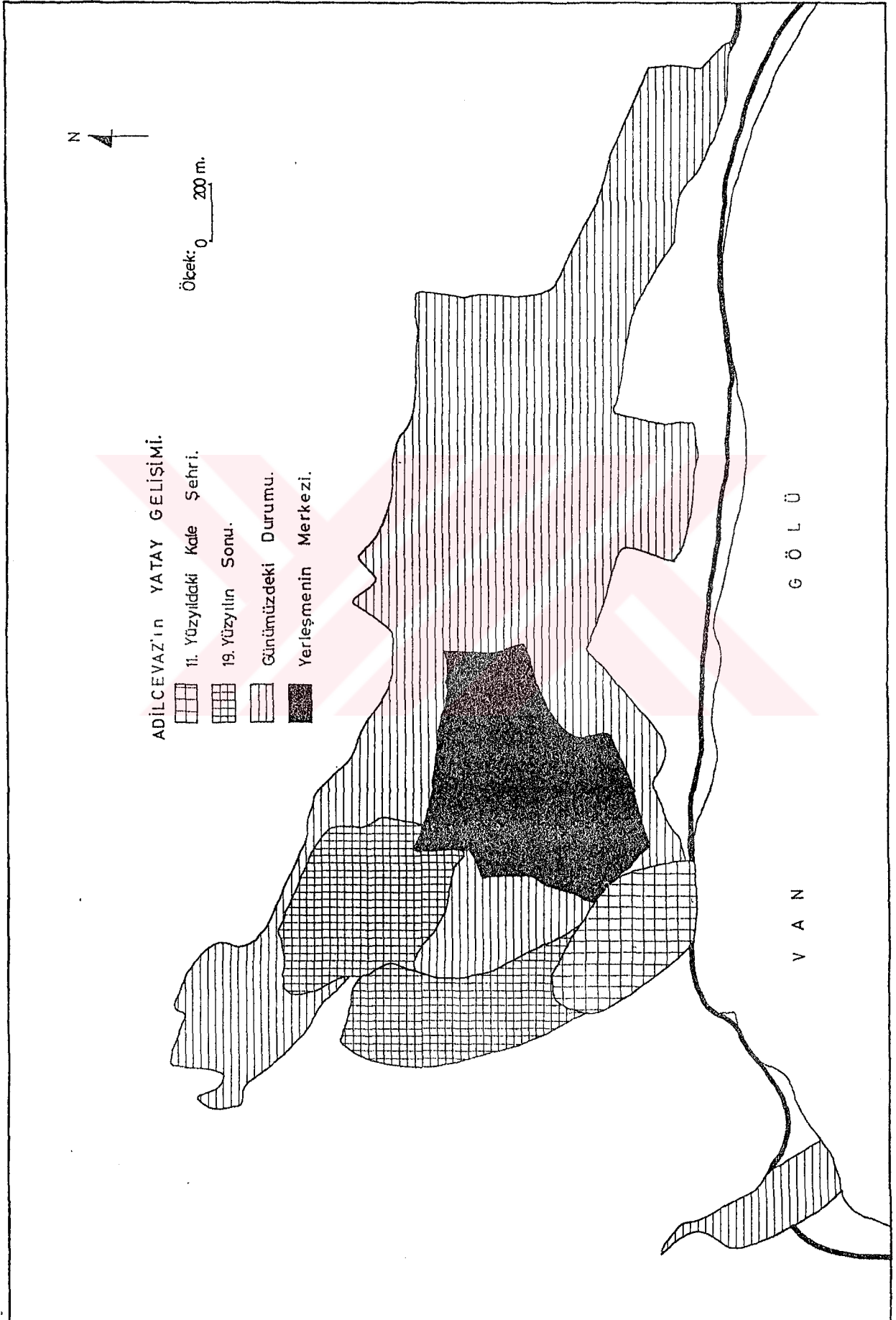
Adilcevaz'ın gelişmesi bakımından önemli siyasi olaylardan 1. Dünya Savaşında Ruslar tarafından işgal edilmesi, daha sonra Ermenilere bırakılması ve 23 Mart 1918' de Ermenilerden harap bir şekilde geri alınması önemli bir noktadır. Hem yerleşmenin mevcut durumunu koruyup gelişmesi açısından, hem de burada yaşayan insan sayısı açısından bu siyasi olayın olumsuz etkisi olmuştur. Bu dönemden günümüze geldiğimiz zaman mahalle sayısı yediye yükselmiş, nüfusu yaklaşık beş katına çıkmış, daha önce surlar içinde olan mahalle tamamen boşalmış, insanlar ekonomik ve jeomorfolojik açıdan yerleşmeye daha elverişli olan bahçelerin yer aldığı düz alanın içerisine yerleşmişlerdir. Zaten bir yerleşmenin daralması veya genişlemesi üzerinde çevrenin ekonomik özelliklerinin önemli etkisi vardır. Diğer bir ifadeyle her yerleşmenin ekonomik bir çevreye dayanması⁴⁰ gerekmektedir. Kır ekonomisi şartlarında ise ekseriya bu çevrenin toprak kaynakları ile sınırlılığı, yerleşmelerle toprak arasında bir dengenin zorunluluğunu ortaya koyar. Bu denge toprağın verim kabiliyetine, suyun varlığına ve toprağın sulanabilme vasıflarına bağlı olarak bazı yerlerde yerleşim yeri çevresinin daralarak iskanın kesafet kazanmasına, bazı yerlerde ise bu çevrenin genişlemesi suretiyle iskanın seyrelmesine sebebiyet vermiştir.⁴¹ Bu iskan seyrelmesi, araştırma sahamızda çok açık seçik olarak görülmektedir. Bunun

³⁹ 1899 Van Vilayeti Salnamesi, s. 84.

⁴⁰ Tanoğlu A., 1966. Nüfus ve Yerleşme, İst.Üniv.Yay.No: 118. İst., s. 200-201.

⁴¹ Sergün Ü., 1975, Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma Uluova, İst.Üniv.Edeb.Fak.Yay., No : 2019. İst., s. 75.

Şekil 2.4. Adilcevaz Şehrinin Yatay Gelişim Haritası

başlıca nedeni de arsa fiyatlarının ucuz olması nedeniyle dikey yönde gelişimin olmamasındandır.

2.6. Yerleşmenin Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri

Ülkemizde yerleşmelerin fonksiyonel sınıflandırılmasında çeşitli kriterler göz önünde bulundurulmaktadır. Bu kriterler, nüfus sayısına, nüfusun sektörlere göre dağılışına ve idarî yapıya dayanmaktadır. Ancak ülkemizde nüfus kriterine veya idarî yapıya göre yapılacak fonksiyonel sınıflandırmanın isabetli olmadığı bir gerçektir. Geriye Coğrafyacıların üzerinde duracakları ekonomik fonksiyon kriterleri kalıyor. Buna göre yerleşme noktasında yaşayanlar içinde faal nüfusun tamamı, yahut büyük bir kısmı hiç değilse yarıdan fazlası geçimini geniş anlamıyla topraktan sağlıyorsa o yerleşme noktası kırsal bir yerleşme, mesela bir köydür. Eğer tarım, faal nüfusun geçim kaynakları arasında yer tutmuyorsa, yahut hiç değilse yarıdan az bir oranda kalıyorsa geçim daha ziyade endüstri, ticaret, serbest meslek ve hizmetlerle sağlanıyorsa yerleşme, kentsel bir yerleşme, şehir veya kasabadır.⁴² Araştırma sahamızda hizmetler ve ticaret söktörü ön plandadır. Ancak tarım söktörünün de ilçede önemli bir payı olduğu gerçektir. Bu nedenle ilçe merkezi kasaba niteliğindedir. Fakat hizmet ve ticaret söktöründeki artış nedeniyle, kasaba ile şehir arasında geçiş niteliğine sahiptir. Fonksiyonlardaki gelişme ile kasabanın çok kısa zaman içinde fonksiyonel sınıflandırma içerisinde şehir olarak sınıflandırılmasını sağlayacaktır. Zaten idari fonksiyona göre, istatistiklerde fonksiyonel sınıf olarak şehir sınıfındadır. Şehirlerin umumi fonksiyonları arasında hukuki hizmetleri mahkemeleri ve dini hizmetleri de bulmak gerekir. Bir diğeri de bazı kamu hizmeti gören müesseseler ile şahısların bu merkezlerde toplanmış olması ve az veya çok geniş bir çevreye hizmet etmesidir. Şehirler aynı zamanda kültürel faaliyetlerin doğması ve gelişmesine zemin hazırlamaktadır. ⁴³Bunlara bağlı olarak araştırma sahamızın küçük bir şehir karakterinde olduğunu; iş ve ticaret sahasının tek bir caddeden, hatta caddenin bir kısmından⁴⁴ ibaret olmasıyla belirtebiliriz.

1990 yılı genel nüfus sayımı nüfusun sosyo-ekonomik niteliklerine göre Adilcevaz'da çalışanların sektörlere dağılımı tablodaki gibidir.

⁴² Darkot, B., 1967 Şehir Ayırımında Nüfus Sayım ve Fonksiyon Kriteri İst. Üniv. Coğ. Em. Der. Cilt.8, Sayı 16. İst. s.4

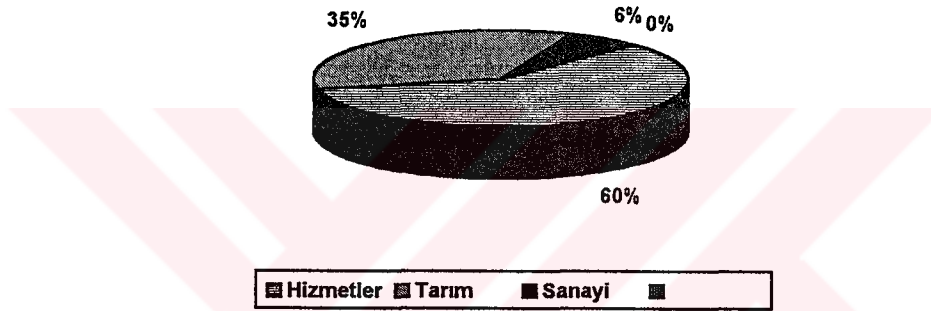
⁴³ Güney, S., 1977. a.g.e., s. 78/79.

⁴⁴ Tolun-Denker., B.1976, Şehir İçi Arazi Kullanışı, İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 83, İst., s.43.

Tablo: 2.7. Adilcevaz'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı.

Sektörler	Çalışan Kişi Sayısı	%si
Hizmetler	1415	59.2
Tarım	825	34.5
Sanayi	152	6.3

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Bitlis İli.

Şekil 2.5. Adilcevaz'da Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılışı Grafiği.

Çalışan nüfusun sektörlere dağılımında hizmetler sektörü %59.2'lik bir oranla 1. sıradadır. 2. sırada ise %34.5 ile tarım sektörü gelmektedir. Sanayi sektörü %6.3 oranı ile 3. sıradadır. Bir yerleşim biriminin fonksiyonel sınıflandırması açısından çalışan nüfusun sektörlere dağılışı önemlidir. Çünkü o yerleşim yerinin köy, kasaba veya şehir olarak nitelendirilebilmesi için bu kritere başvurmak bizi en doğru sonuca götürecektir. Çalışan nüfusun sektörlere dağılımından Adilcevaz'ın küçük bir şehir olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.7. Fizyonomi

Yerleşmelerin çekirdekleri, her zaman ilk kuruldukları yerde olmayabilir. Çeşitli sebeplerle bu çekirdek yer değiştirmektedir. Araştırma sahamızın ilk yerleşme çekirdeği ilçe merkezinin bugün bulunduğu yerin hemen batısında Vangölüne kadar uzanan ve üzerinde Adilcevaz kalesinin bulunduğu yerdir. Halen tepe üzerinde kalıntıları bulunan bu kalenin bir kısmı göl sularının yükselmesiyle birlikte suyun altında kalmıştır. Böylece yerleşmenin ilk çekirdeğinin bir kısmı, göl suları altında kalmıştır. Yerleşmenin ilk çekirdeğinden kalan diğer kısım ise, şu anda boşaltılmış

durumdadır. Ancak 19. y.y. 'a gelindiğinde 2 mahalle şeklinde olan yerleşme, yerleşme çekirdeğinin devamı niteliğindedir. Diğer 2. mahalle ise yukarıda olan mahalleye göre doğuda olan ve aşağıda düzlükte bahçeler içerisinde yer alan mahalledir. (Bkz.2.1.Yatay gelişim haritası) Araştırma sahası bu iki mahalleli durumunda Rus istilası ve ermeni isyanlarından sonra harab hale gelmiştir. Sadece 2 mahalleden ibaret olan yerleşim yeri, günümüzde ise 7 mahalleden oluşmakta ve kale duvarları yakınında ve şimdiki çekirdeğin kuzeyinde kalan eski yerleşim sahası yeni çekirdeği oluşturmuştur. Bu çekirdek etrafından batısının sarp kayalıkla güneyinin Vangölü ile çevrilmesi nedeniyle kuzeyden daha çok doğuya doğru yerleşme çekirdeğinin çevresinde genişleme olmaktadır.

Mevcut 7 mahallenin ortalama nüfusu 2236 iken, bunlar arasında 591 nüfuslu mahalleler olduğu gibi 3000 in üzerinde nüfusu olan mahallelerde vardır. Belediye sınırları içerisinde kalan yaklaşık 7 km²'de km²'ye düşen nüfus miktarı 2237 dir. Yine belediye sınırları içinde km² ye 244 konut düşmektedir. Km² ye düşen bu konut miktarına göre yine km² düşen nüfus miktarı arasında şöyle bir bağlantı vardır. Konutların dağınık bir şekilde büyük bahçeler arasında yer alması km² deki konut sayısını düşürmektedir. Zaten km² düşen nüfus miktarı az olduğundan dikey gelişimin neredeyse hiç olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda konutların müstakil , iki veya tek katlı olanların sayısı ve çok katlı apartmanların sayısı dikey gelişimin ne kadar geliştiğini göstermektedir.

Tablo 2.8. Adilcevaz konutlarının mahallelere dağılışı:

Mahalleler	Müstakil Konutlar	%'desi	Çok Katlı Apart.	%
Alacaatlı	233	98.3	4	1.7
Atatürk	318	98.7	4	1.3
Çayır	31	94.4	13	5.6
Evren Paşa	82	100	-	
Hıdırşah	224	100	-	
Kaleboynu	265	100	-	
Orta	334	100	-	
Toplam	1687		21	

Kaynak: 1995 Adilcevaz Belediyesi Bina Sayımı Cetveli.

Adilcevaz'ın en önemli caddesi Tatvan, Ahlat, Erciş karayolunun kalenin üzerinde yapıldığı kayalıkların doğusundan kuzey doğuya doğru yerleşme merkezine

gelen ve buradan doğuya doğru devam eden cadde en önemli caddesidir. Bu caddeden kuzeyde Süte yaylası ve Malazgirt'e giden yollar ayrılmaktadır. Fizyonomik yapısına göre de küçük bir şehir niteliğindedir.

2.8. Mahalleler

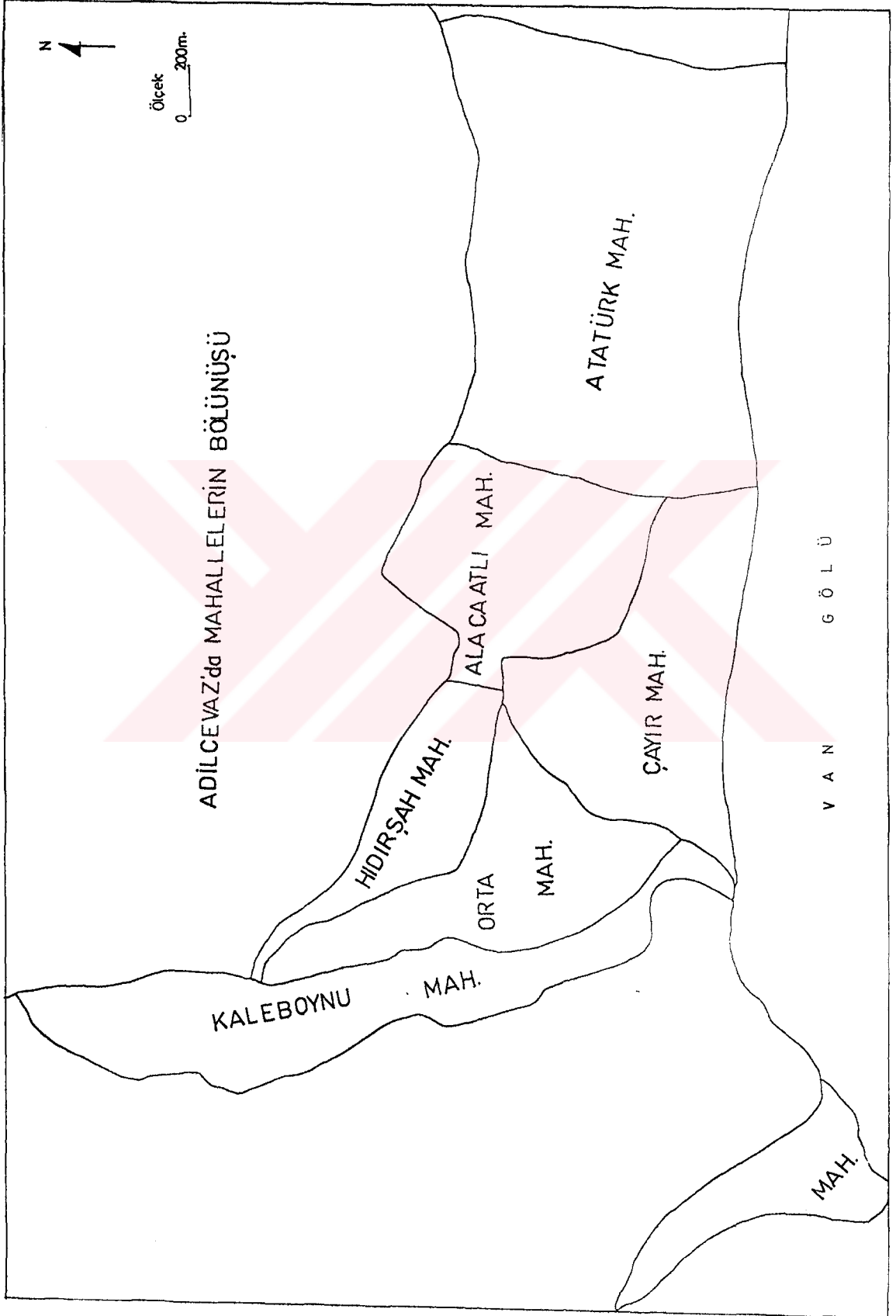
19. Yüzyılın sonunda iki mahalleden oluşan merkez bugün 7 mahalleden oluşmaktadır. 19. y.y.'daki iki mahalleden sur içinde olan mahallenin yalnızca bir kısmı bugünkü Kaleboynu mahallesinin içerisinde yer alır. Diğer 2. mahalle ise Kaleboynu, Orta mahalle ve Hıdırşah mahallesinin kuzeyinde yer alır. Bu iki mahalle Kamusül A'lam'da şöyle açıklanır: Surlarla çevrili olan yerde yer alan ve müslümanların oturduğu müslüman mahallesi ve bahçeler arasında olan da hristiyanların oturması nedeniyle, buraya da hristiyan mahallesi denmiştir. Bu mahalleye o zamandan kalma adıyla yakın zamana kadar gavur mahallesi denilmiştir.

Bugün bulunan yedi mahallenin isimleri şöyledir: İlçenin batısında bulunan ve ilçenin çok yakın ve köyü niteliğinde olan, ilçenin şehirsiz özelliklerinden hiç bir özellik taşımayan yalnızca idari olmaktan başka bağlılığı olmayan eski adıyla Digis yeni adıyla Evrenpaşa Mahallesi vardır (Bkz. Fotoğraf 4).

Yerleşme çekirdeği özelliğini kaybetmiş olup, ilk yerleşme çekirdeğini içinde bulunduran ve Adilcevaz kalesinin üzerinde bulunduğu yüksek kayalıkların doğusunu ve ilçenin de batısını kuzeyden güneye kaplayan Kaleboynu Mahallesi vardır. Süte yaylasına çıkan yolun başında kalan Kaleboynu mahallesinin güney doğusunda Çayır Mahallesi ve kuzey kısmının doğusunda ise, Orta Mahalle bulunmaktadır. Bu iki mahalle Çayır ve Orta mahallesi şu anda merkezin tamamının yerleşme çekirdeğini oluşturmaktadır. İş ve ticaret sahaları bu iki mahallenin birbirine sınır olduğu Durak Caddesi ve Çayır mahallesi, Emniyet Caddesi üzerinde ve bu mahallenin doğusunda yer alan Alacatlı mahallesinin Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunması burayı yerleşmenin şu andaki merkezi yapmıştır (Bkz. Fotoğraf 3). Çayır ve Alacatlı Mahalleleri güneyden Ahlat, Erciş ve Van Gölü tarafından sınırlandırılmıştır.

Orta Mahallenin kuzey ve doğusunu kaplayan Hıdırşah mahallesi Aslan Kayalıkları ve eğimin çok fazla olduğu yamaçların doğuda ve kuzeyde sınırlandırılmıştır. İlçe merkezi içerisinde gelişme, önünün elverişli olması nedeniyle en geniş alana sahip olan ve en fazla nüfusu barındıran eski adı Durakpur yeni adı Atatürk Mahallesi olan bu mahalle kuzey ve doğusuna doğru yerleşmenin en iyi gelişebileceği bir mahalledir.

Şekil 2.6. Adilcevaz'da Mahallelerin Dağılışı Haritası.

2.9. Meskenler

Tarih boyunca insanlar için en önemli ihtiyaçlardan birisi kendi emniyetini sağlayacak, barınma ve dinlenme imkanı bulacak, beklentileri ile kendisine hizmet edecek bir meskenin bulunmasıdır. Meskenler, doğal şartların aksine kültürlerin gelişimine, tarih sürecine, kültür çeşitlerine ve insanların yaşadıkları toplumun gelişmişlik düzeyine göre şekillenmektedir. İnsanlar başlangıçtan beri mesken ihtiyaçlarını buldukları ortam içerisinde, en rahat ve kolay temin ettikleri malzemelerden inşa etmişlerdir. Buna bağlı olarak ilk meskenler kaya oyukları ve mağaralar şeklinde olurken tarihin akış süreci içerisinde çevreden kolay temin edilen taşlar, ağaç dalları, ağaçlar ve kerpiçten; teknolojinin gelişmesiyle karkas, biriket, betonarme, hazır beton, prefabrik olmak üzere gelişme göstermiştir. Her ne çeşit hammadde ve ne çeşit teknolojiyle üretilmiş olursa olsun insanların mesken ihtiyacı her zaman olmuş ve bundan sonra da bu ihtiyaç devam edecektir. Yalnız insanların yaşadıkları yerler ve buldukları ekonomik faaliyetlere göre, ihtiyaç duyulan meskenlerin şekillenmesi de farklı olacaktır. Çünkü kırlarda yaşayan ve kır hayatının ekonomik faaliyet türü olan ziraatle yaşayan insanların mesken ihtiyacından beklentileri ile şehirde yaşayan ve ekonomik faaliyetini sanayi ve hizmet sektörü içerisinde devam ettiren insanların mesken ihtiyacından beklentileri farklıdır. Kır hayatında meskenlerin eklentileri mevcut olur ve beklentilen bulunup meskenler bu eklenti özellikleri taşıyacak nitelikte yapılır. Şehir hayatında ise, evin eklentileri, yalnızca bir bakıma balkonlarla sınırlı kalmaktadır. Bu iki özellik farklı iki yaşantının kendine has şartlarından ve imkânlarından kaynaklanmaktadır. Ülkemizin çeşitli imkânları nedeniyle meskenlerin doğal ortam ve kültür şekilleri nedeniyle her tarafında farklı mesken çeşitleri görülmektedir. Bir tarafta son teknolojiyle yapılan gökdelen tipi meskenler mevcutken, doğal ortam ve koşullar nedeniyle bir tarafta yarı toprağın içine gömülmüş, duvarları kerpiç ve taştan yapılmış pencereleri iklim şartları nedeniyle küçülmüş, toprak damlı veya son yıllarda toprak damın üzerine çatı konularak yapılmış meskenler, bir tarafta ise her şeyiyle çatısındaki hartama veya yongasıyla ahşaptan yapılmış ve karkas yapılmış meskenler vardır. Çeşitli teknolojik gelişmelere rağmen ülkemizde kerpiç meskenlerin oranı yüksektir. Şehir merkezinde ve şehirleşmenin fazla olduğu bölgelerimizde kerpiç ve taştan yapılmış meskenlerin miktarı düşük olmasına rağmen kırlarda meskenlerin büyük bir kısmı kerpiç veya taştan yapılmaktadır.

Kerpiç meskenlerdeki geniş coğrafi dağılımın esas nedeni stepler, iç bölge platoları alüvyal ovalarda ve iç bölge depresyonlarında kırsal bölgelerde mesken

yapmak için çevreden sağlanan en ucuz ve en bol malzeme kerpiç toprağı olmasıdır. Tahıl tarımından dolayı katkı maddesi olarak kullanılacak saman da boldur. Bunlar kerpiç mesken yapımını teşvik etmiştir. Ancak kuşkusuz bunda ailelerin ekonomik ve kültürel düzeylerinde etsiki vardır.⁴⁵ Kerpiç meskenlerin çok görüldüğü bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir.

Adilcevaz ilçesinde meskenler bütün Türkiye’de olduğu gibi çeşitli gelişim dönemleri geçirmişlerdir. Bu dönemlerden biri 1950’li yıllardır. Tamamen topraktan, kerpiçten, düzdamlı ve çoğu tek katlı⁴⁶ evler bulunurken, günümüzde evlerin tek katlı ve 2 katlı olma özelliğinin büyük oranda devam ettiğini görmekteyiz (Bkz. Fotoğraf 5). Adilcevaz ilçesinde mesken olarak kullanılan 1708 konutun ancak 21 tanesi yani %1.2’sinin çok katlı olması (3 veya daha fazla) ancak arazi ucuzluğu ve şehrin doğuya doğru genişlemeye elverişli olmasıyla açıklanabilir. Bu meskenlerin 4 tanesi Alacaatlı, 13 tanesi şehrin bugün merkezi olan Çayır, 4 tanesi de gelişme yönündeki Atatürk Mahallesi’dir (Bkz. Fotoğraf 6). Mesken ihtiyacı olanların bahçenin bir köşesine meskenlerini yapması meskenler arasında mesafenin çok ve meskenlerin dağınık olmasına neden olmuştur. Yapı malzemesi olarak çimentonun yaygınlaşması ve pomza taşıyla biriket yapılmasıyla birlikte yapı malzemesi olarak biriket daha sonra biriketle birlikte tuğla da kullanılmıştır. Yapı malzemesi olarak eski meskenler taş temel üzerine hatıllı kerpiçten yapılırken yeni meskenler yığma sistemi veya betonarme sistemiyle yapılmaktadır. Meskenlerin eklentilerine gelince, tarımla uğraşan ailelerin meskenlerinin yanında tarım alet ve makinalarının konulacağı yerler bulunurken hayvancılıkla uğraşan ailelerin meskenleri yanında ahır, samanlık, ve otların konulduğu eklentiler bulunmaktadır. Sayı bakımından en çok eklenti tandır evidir. Kullanım durumuna göre ise meskenler aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.9. Kullanım Amaçlarına Göre Meskenler.

Konut amacıyla kullanılan	1708
Resmi amaçla kullanılan	42
İş ve ticari amaçla kullanılan	339

Kaynak: 1995 Yılı Adilcevaz Belediyesi Bina Sayım Cetvelleri.

⁴⁵ Doğanay, H. A.g.e, s. 324.

⁴⁶ İzbrak R. a.g.e. s.140.

Çatı olarak resmi binaların hepsi saçla kaplı çatıdan oluşurken eski meskenler toprak örtülü düz damlıdır. Yeni inşa edilen meskenler büyük bir kısmının üzerine inşaatın devam ettirileceği düşüncesiyle beton damlı olarak bırakılırken inşaat bitirilmiş ise çatı konulmaktadır.

3. EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Ülkemiz mevcut kaynakları açısından çok kıymetli kaynaklara sahiptir. Ancak sahip olunan bu kaynaklardan yeterince ve verimli bir şekilde faydalanılamamaktadır. Ülkemizin verimli ve yeterince faydalanılamayan çok önemli kaynakların başında gelmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun azımsanamayacak miktarının açlıkla karşı karşıya olduğu hatırlandığında tarım sektörünün ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Önemli bir tarım potansiyeline sahip olmasıyla birlikte Adilcevaz'da ticaret canlıdır. Bu canlılığın tarihi eskidir.

3.1. Ticaret

Üretimin sınıflara ayrıldığı günümüzde mübadele dediğimiz karşılıklı mal ve hizmetlerin değişiminin önemi çok büyüktür. Bu mübadelenin nitelik ve nicelikleri de tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte önemli değişikliklere uğramıştır. Ulaşım ağının gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, bu değişikliklerin en üst seviyede gerçekleşmesine yardım eden en önemli iki faktördür. Ticaretin ekonomik faaliyetler içerisindeki yeri hitap ettiği, etkilediği çevrenin ihtiyaçlarına ve büyüklüğüne, bu ekonomik faaliyetin gerçekleştiği yer ile çevresindeki yerleşim yerleri arasındaki ilişkiye, üretim merkezlerine göre konumuna bağlıdır. Adilcevaz'da ticari faaliyetler yalnızca kentin ve yakın köylerin ihtiyacını karşılamaya yönelik perakende türden faaliyetlerdir. Ticari faaliyetler Adilcevaz kentinde canlılık göstermekle beraber, kentte sadece bakkal, manifatura- konfeksiyon, beyaz eşya satıcısı, elektronik eşya satıcısı, tüpgaz bayii ve malzemeleri satış yeri, petrol istasyonları bulunmaktadır. Bunlardan bakkal 78 adetle 1. sırada yer almaktadır.

Tablo: 3.1. Adilcevaz Şehrinde Bulunan Ticari İşyerleri.

Bakkal	78	Beyaz eşya satıcısı	4
Kahvehane	30	Tüpgaz bayii	4
Manifatura-Konfeksiyon-Tuhafiye	10	Petrol İstasyonu	2
İnşaat malzemesi satan yerler	8	Kuyumcu	2
Kasap	7	Mobilyacı	2
Lokanta	6	Tekel bayii	2
Terzi	6	Pastane	1
Sebzeci	6	Gazete bayii	1

Kaynak: 1995 Yılı Adilcevaz Belediyesi Bina Sayım Cetvelleri.

İlçenin idari merkez olarak hitap ettiği nüfusun dışında ilçenin ticaretine katkıda bulunacak nüfus yoktur. Bunun çeşitli nedenleri vardır, yol güzergahı olarak, ilçenin konumu itibarıyla şu anda kendisinden daha büyük olan aynı ilin ilçesi Ahlat'tan sonra gelmesi, idari olarak ilin doğuda en son ilçesi olması, doğusunda ulaşım ağı içerisinde önemli bir yere sahip olan, ticari noktada bu avantajı iyi kullanan Erciş ilçeleri arasında kalması, bu nedenle toptan ticaretin Erciş ve yine ulaşım ağı açısından Tatvan'ın avantajlı olması nedeniyle bulunmaması, sanayi faaliyetleri açısından yalnızca bir süt işleme fabrikasının bulunması ilçenin ticareti açısından olumsuz etkileri ortaya çıkarmaktadır. Tarım ürünlerinin ticareti olarak, ilçede cevizin son yıllarda önemli bir payı vardır. Kalitesiyle aranan ceviz olmuştur (Bkz. Fotoğraf 7).

3.2. Tarım

Tarım potansiyeli açısından çeşitli sınırlılıkları (yükselti, arazi yapısı, iklim ve toprak özellikleri) bulunan Doğu Anadolu Bölgesinde, bu güçlüklerin ortadan kalktığı ve yerini elverişli özelliklere bıraktığı depresyonlar ve havzalar da vardır. Araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Van Gölü havzası da, bu havzalardan biridir. Van Gölü kapalı havzasının çevresindeki yüksek kısımlar ve Doğu Anadolu Bölgesinin bazı havzaları hariç iklim özellikleri açısından daha elverişli şartlar ihtiva etmesi ve göle dökülen akarsuların vadileri ve göl kıyısındaki sulanabilen alüvyal çukur yöreler, havzanın başlıca meyve ve sebze bahçeleri, eskiden var olan ama şimdi tamamen ortadan kaldırılmış olan bağcılık yapılan arazilerdir. Günümüzde ise, tahıl tarımı, endüstriyel bitkiler (şeker pancarı gibi), sebze ve meyve üretimi yapılan bu arazilerin büyük bir kısmının da atıl durumda olduğu bir gerçektir.

Adilcevaz ilçesi tarım potansiyeli açısından gerçek anlamda değerlendirilemeyen çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilememesinin çok çeşitli nedenleri olmakla beraber, üretimin rantabl değerlendirilememesi ve pazarlama sorunu, teknolojiden yeteri kadar yararlanılamaması ve tarımı geliştirmede devlet politikasının belirlenememesi en başta gelen nedenlerdir. Arazi varlığının % 50' den fazlası ekip dikme açısından elverişlidir. Ekonomik potansiyel açısından önemli olan hayvancılık için gerekli olan çayır ve mer'a sahalarının, dağlık, taşlık ve küçük göllerin alanından sonra 3 büyük alana sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.1). Bu da hayvancılık açısından önemli bir kaynak ve destektir. Tarla arazisinin % 50'ye yakınında (222600 dekar) hububat tarımı

yapılırken, ortalama dekara 110 kg ürün alınmaktadır. Hububatın buharlaşmanın hızlı olduğu dönemlerde bitkinin su ihtiyacının depolanmış hazır bulunması için tir⁴⁷ usulü ile ekimi yapılmaktadır.

Tablo 3.2: Adilcevaz İlçesinde Arazinin Kullanıma Göre Dağılışı.

Arazinin Türü	Arazinin Miktarı (Dekar)	Toplam Alan İçindeki Oranı (%)
Tarla arazisi	460477	56.7
Çayır-Mer'a	15000	18.4
Mesken Alanları	1400	1.7
Elverişsiz	10150	1
Dağlık Alanlar ve Küçük Göller	18097	22.2

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.

Endüstri bitkilerinin ekim alanı, sulama ihtiyacı ve vejetasyon döneminin kısa olması nedeniyle % 1' e bile (3200 dekar) ulaşmazken, hayvancılık ekonomik faaliyeti için gerekli olan yem bitkilerine ayrılan ekim alanı 14500 dekarla % 3,5 oranındadır. Sebze ve bakliyat için ayrılan ekim alanı miktarı da toplam tarla arazileri içinde % 3 oranındadır (13725 dekar). 1995 yılında Adilcevaz ilçesinde 26.492 ton hububat üretimi yapılmıştır. Hububat üretiminde 110 kg/dekarla Türkiye ortalamasının çok altında bir üretim olmasına rağmen (Türkiye ortalaması 219 kg/dekar)⁴⁸ endüstri bitkilerinden şeker pancarı ve patates üretimi Türkiye ortalaması ile aynı orana yakındır (3890 kg/dekar Türkiye ortalaması, 3000 kg/dekar Adilcevaz ort.). 1995 yılında endüstri bitkilerinden şeker pancarı 6.000 ton üretilmiştir.

Bunun nedeni ise şeker pancarının pazarlama probleminin olmaması, devlet tarafından teknolojik imkanların nisbeten kullanılması ve- zararlılarla mücadele konusunda devletin destek olması ile açıklanabilir.

Adilcevaz'da üretimi yapılan meyvelere gelince bunlardan sert kabuklu meyve sınıfına giren ceviz, hem ekilen yer açısından hem de ince kabuklu beyaz ceviz aşılama

⁴⁷ Tir: İçine biriken sulardan faydalanmak için ark ya da arık şeklinde yapılan ekim biçimi.

⁴⁸ İlçe tarım müdürlüğünün hazırladığı Adilcevaz İlçesinin Tarımsal Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri isimli brifingden alınmıştır.

işlemlerinin aksatılmadan devam ettirilmesi ve ilçede yetiştirilme geleneğinin çok eskilere dayanması nedeniyle ekonomik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Yalnız verimin maksimuma çıkarıldığı söylenemez. Ağaç başına verim Türkiye ortalamasından (35kg) 10 kg daha az olup, 25 kg. kadardır. 1995 yılında üretilen ceviz miktarı 312.5 tondur. Üretimi yapılan diğer meyve çeşitlerinden ekonomik değeri hesaba katılacak zerdali üretimi vardır.

3.3. Hayvancılık

Doğu Anadolu'nun genel karakteri niteliğindeki hayvancılık, araştırma sahamızda önemli bir ekonomik faaliyettir. Özellikle ilçeye bağlı olan ve Van Gölü kenarındaki ovalarda yer almayan, Süphan Dağı'nın eteklerinde, ilçenin batısındaki yüksek yerlerdeki köyler için hayvancılık önemli bir ekonomik faaliyettir. Ancak hayvancılığın sayısal bakımdan gelişme gösterdiğini söyleyemeyiz. Hayvan sayısında önemli oranda bir azalış söz konusudur. Bunun başlıca nedeni hayvancılıkla uğraşan kır sakinlerinin hayvancılığın desteklenmemesi; verimin, kültür ırklarına geçilemediği için düşük olması; şehrin çeşitli çekici özellikleri ve can emniyetinin sağlanmasındaki endişeler gibi nedenlerle kırdan kente göç etmiş olmalarıdır.

Aşağıdaki tabloda 1980 yılı ile 1995 yılı hayvan envanteri verilmektedir :

Tablo 3.3: Adilcevaş İlçesinde 1980- 1995 Yıllarında Yetiştirilen Hayvan Sayısı

	1980 Yılındaki hayvan sayısı	1995 Yılındaki hayvan sayısı
Büyükbaş (sığır, manda)	8889	5188
Küçükbaş (koyun, keçi)	158700	84600

Kaynak: İlçe Tarım Müdürlüğü.

Ülke ve ilçenin mevcut potansiyelinin değerlendirilmesi açısından tarım ekonomisinin teknoloji yetersizliği, kültür ırkı, tohum ıslahı ve yenilerinin getirilmesi, pazarlama sorunu, üretimin değerlendirilmesi, çayır ve mer'aların ıslahı ve istatistiklerin iyi tutulması sağlanmalıdır. İlçede yıllık et üretimi 548 ton yıldır. Süt üretimi ise 7323 ton yıldır.

Su ürünleri açısından Aygır Gölü ve Batmış Gölü değerlendirilebilir. Aygır Gölü'ne bırakılan aynalı sazanları ile ilgili av düzenlenmenin yapılması, ilçe ekonomisine önemli katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

3.4. Sanayi

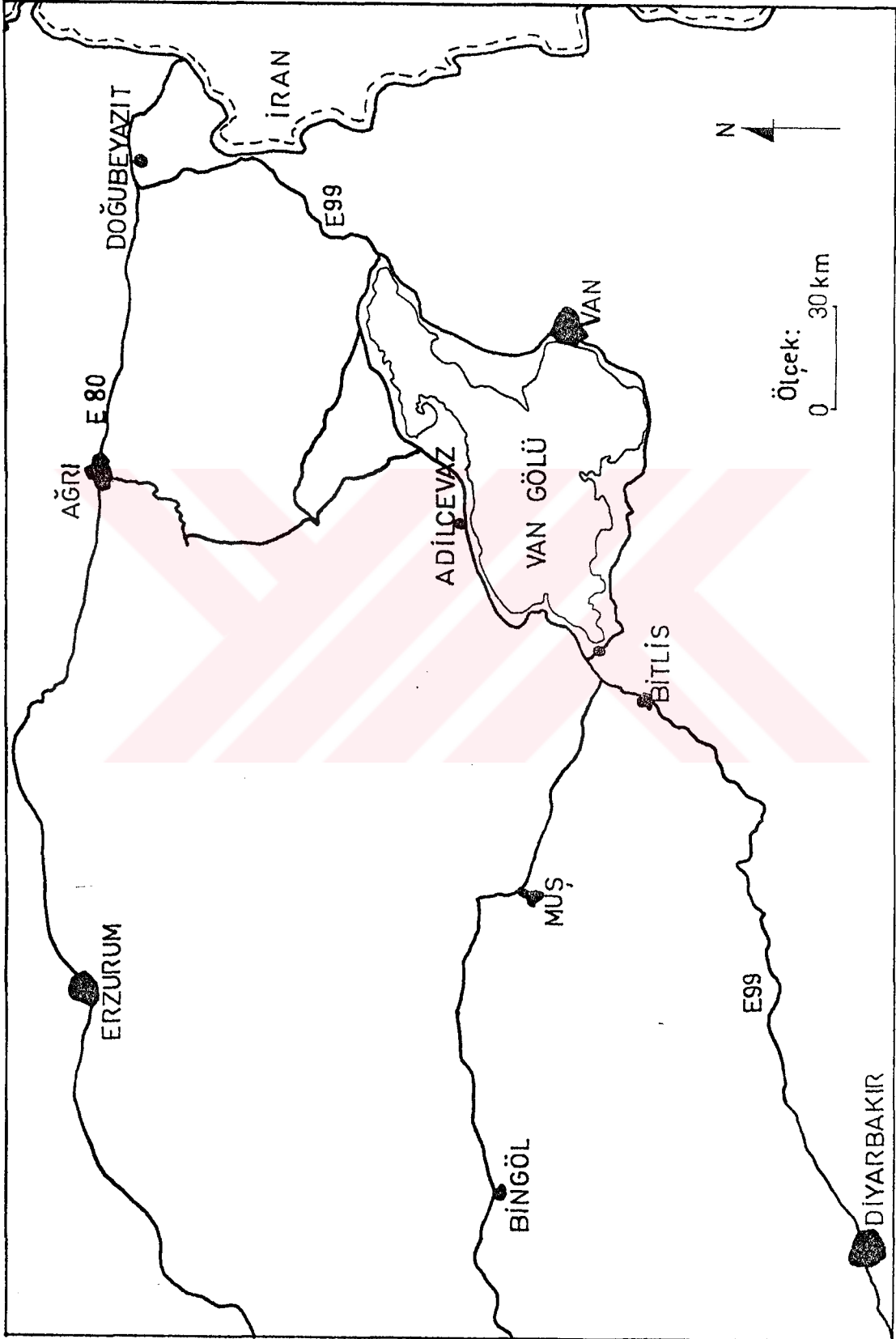
İlçede sanayi faaliyeti olarak sadece bir süt işleme fabrikası mevcuttur. Bu fabrikanın 20 ton/ gün işleme kapasitesi vardır. 1995 yılına kadar Türkiye Süt Endüstrisi Kurumuna bağlı olarak çalışan fabrika, özelleştirme kapsamına alınmış ve halka satılmıştır. Ancak parasının tamamı devlete ödenemediği için, 1995 yılında fabrika işletmeye açılmamıştır. 1982 yılında kurulan bu fabrika işletmeye açık olduğu yıllarda da ancak % 20 kapasiteyle çalışmıştır. Yeniden fabrikanın verimli hale getirilmesi için çalışmalar sürmektedir. Üretimin kalitesinin artırılması ve pazarlama ve depolama işlemlerinin uygun bir şekilde düzenlenmesi ile ilçe ekonomisine önemli katkısı olacaktır.

3.5. Ulaşım

Ülkemizin doğu sınırına yakın olması nedeniyle ilçe ekonomisine ulaşımın katkısı yok denecek kadar azdır. Çünkü Adilcevaz'ın ulaşım konusunda konumunun kendisine sağladığı fazla bir avantaj yoktur. Erzurum'dan gelen yolun Ağrı, Patnos, Erciş'ten Van'a ulaşması, batıdan gelen yolun Muş'tan, Diyarbakır ve Bitlis'ten Tatvan kavşağı ve Van Gölü'nün güneyinden Van'a ulaşması nedeniyle Adilcevaz ana yollara sapa bir konumda kalmaktadır. Bununla birlikte Ağrı ve Iğdır'ı (dolayısıyla da İran ve Nahçıvan'ı) Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan D. 965 veya E. 99 karayolu Adilcevaz şehrinden geçmektedir (Bkz. Şekil 3.1. Ulaşım Haritası). Ulaşım faaliyetleri açısından önemli bir karayolu olmasına rağmen, güvenlik endişesi ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile karayolu ulaşımı ve ticaretin yeterince sağlanamaması gibi nedenlerle, E. 99 karayolu çok fazla bir trafiğe sahip değildir. Yukarıda belirtilen Cumhuriyetlerle karayolu bağlantısı kurulur, Ermenistan, Nahçıvan ve İran'la ticari ilişkiler geliştirilirse, bu karayolunun çok daha fazla önem kazanacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu karayolu, GAP bölgesini Doğu Anadolu'ya ve ülkemizi doğudaki ülkelere bağlayan önemli karayollarından biridir.

Adilcevaz'ın çevre ilçe ve illerle bağlantısı asfalt yollarla sağlanmaktadır. İlçeye bağlı köylerden 5 köyün yolu asfalt, 17 köyün yolu 114 km uzunluğunda stabilize, 5 köyün yolu da 71 km ile tesviyeli bir şekildedir.

Şekil: 3.1. Adilcevaz Şehrinin Ulaşım Haritası.

3.6. Turizm

Turizm açısından, bütün ülkemizin turizm kaynaklarında olduğu gibi tanıtım ve altyapı eksikliği burada da problem olmaktadır. Kef Kalesi, Adilcevaz Kalesi, Süte Yaylası, Urartu halk mezarları, Süphan Dağı ve Van Gölü sahillerinin ne tanıtımı yapılmış ne de bunun altyapısı hazırlanmıŐtır. Yedi kez yapılan ve her yıl yapılması gelenek haline getirilen ceviz Őenliklerinin ilçenin tanıtımında önemli etkisi olmaktadır. Güvenlik endişesi i ve dış turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiŐtir. Bu nedenle Adilcevaz'da turistik konaklama tesisleri de bulunmamaktadır. Güvenliğin sağlanmasıyla bir kuŐ cenneti niteliğindeki Süte yaylasındaki il gölü ve Süte yaylacılık bakımından önemli turizm kaynağı olabilir (Bkz. Fotoğraf 8). Ayrıca Süphan Dağı dağcılık ve kayakcılık açısından değerlendirilebilecek önemli potansiyele sahiptir.

4. ADILCEVAZ'DA GELİŞMEKTE OLAN FONKSİYONLAR VE DAĞILIŞI

4.1. Yönetim Fonksiyonu

Yerleşim tarihi açısından eski olan Adilceva, Osmanlılar döneminden 1927 yılına kadar ilçe olarak devam etmiş, 1927 den 1953 yılına kadar nahiye olarak gelmiş, 1953'te Bitlis iline bağlı bir ilçe olmuş ve bu özelliği ile günümüze kadar gelmiştir. İdari olarak her zaman çevresinin kendisiyle bağlantısının olduğu ilçe merkezinin kendisine bağlı 27 köy bulunmaktadır. Bu köylerin toplam nüfusu, 1996 yılına göre 33.950 kadardır. Bu nüfus resmi işleriyle ilgili olarak her zaman ilçe merkezi ile bağlantılıdır. Ayrıca ilçe merkezinde bulunan sağlık ocağı ve sağlık evleri nedeniyle ilçe merkezi ile ilişkileri olmaktadır. İdari fonksiyonlar ilçe merkezi içerisinde bir birine yakın olarak Cumhuriyet Caddesi üzerinde ve hürümet binası çevresinde yer almaktadır. Mülki idare makamı olarak kaymakamlığa bağlı 5 ve belediyede bir kişi çalışmaktadır.

4.2. Ticaret Fonksiyonu

Adilceva ilçesi ticari açıdan hareketli bir yerleşim yeridir. Buradaki iş ve ticaret açısından çalışan insanların sayısı 380 dir. Ticaret fonksiyonundan 78 adetle bakkallar 1. sıra da gelirken, kahveler 30 la ikinci sırada, manifatura, konfeksiyon ve tuhafiyeciler 10 adetle üçüncü sırada, berberler ve inşaat malzemeleri satan yerler 8 adetle 4. sırada yer almaktadır. 7 adet kasap-lokanta, terzi ve sebzeçiler 6 adet, beyaz eşya satıcısı 4 adet ve tüpgaz bayii 4 adettir. 2 tane petrol istasyonu, 2 kuyumcu, 2 mobilyacı, 1 pastane, 2 tane Tekel bayii ve 1 de gazete bayii bulunmaktadır. Bu iş ve ticari fonksiyonu ise Çayır Mah. Durak ve Emniyet Caddelerinde, Orta Mahalle Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Ticaret fonksiyonunun yalnızca perakende olması etki bölgesini daraltmaktadır (Bkz. Fotoğraf:9).

Tablo: 4.1. Adilceva Şehri'nde Ticaret Fonksiyonu İçerisinde Yer Alan İş Yerleri.

Bakkal	78	Beyaz eşya satıcısı	4
Kahvehane	30	Tüpgaz bayii	4
Manifatura-Konfeksiyon-Tuhafiye	10	Petrol İstasyonu	2
İnşaat malzemesi satan yerler	8	Kuyumcu	2
Kasap	7	Mobilyacı	2
Lokanta	6	Tekel bayii	2
Terzi	6	Pastane	1
Sebzeci	6	Gazete bayii	1

Kaynak: 1995 Yılı Adilceva Belediyesi Bina Sayım Cetvelleri.

Ticaret fonksiyonunun etki bölgesini daraltan bir neden de ilçenin batısında yer alan Ahlat ve doğusunda yer alan Erciş ilçesinin ticari açıdan daha fazla gelişmiş olmasıdır. Toptan ticaretin buralarda bulunması, Adilceva'z'da ticari fonksiyonun etki bölgesini daraltmaktadır.

4.3. Hizmet fonksiyonu

Hizmet fonksiyonu içerisinde resmî kuruluş olan belediye, P.T.T., emniyet ve hükümet konağı bulunmaktadır. Belediyenin hizmet alanı yasalarca belirlenmiş ve yalnız ilçe merkezine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Hizmet fonksiyonunun bulunduğu saha, yine önemli cadde olan Cumhuriyet Caddesi üzerindedir. Hükümet konağının idari görevi üstlenmiş bir hizmet fonksiyonu olarak etki bölgesi 27 köyle birlikte ilçenin tamamıdır.

Hizmet fonksiyonu içinde çalışan nüfus sayısı 977'dir.⁴⁹ Bu nedenle hizmet fonksiyonu şehir merkezinde gelişmiş bir özellik göstermektedir.

4.4. Sanayi Fonksiyonu

Doğu Anadolu Bölgesi'nin genel karakteri, tümünün önemli özelliği sanayi bakımından bazı şehir merkezleri hariç sanayi tesislerinin olmamasıdır. Van gölü havzasında da sanayi fonksiyonu açısından Van şehrinde bulunan kamuya ve özel sektöre ait birkaç sanayi tesisinden başka sanayi tesisi yoktur. Adilceva'z'da ise sanayi fonksiyonu içine girebilecek 3 tane fırın ve 1995 yılına kadar Türkiye Süt Endüstrisi kurumu tarafından işletilen 20 ton/gün kapasiteli bir süt fabrikası vardır. 1995 yılında özelleştirme kapsamı içerisinde özelleştirilerek halka satılmış ama henüz işletmeye açılmamıştır. İdari yapısında ve süt bedellerinin zamanında ödenmemesi, ayrıca işlenecek sütün hayvancılığın gerilemesi nedeniyle bulunamamasından tam kapasiteyle bugüne kadar çalışmamıştır. İlçedeki fırınlarda yaklaşık 6 kişi çalışmaktadır. Süt fabrikasında ise 11 kişi çalışmaktadır. Süt fabrikası tam kapasiteyle verimli olarak çalıştığı zaman ilçe ekonomisi açısından çok faydalı olacaktır. Yine tam kapasite ve verimli çalıştırılması ile etkili bölgesi genişleyecektir. Çünkü hammadde olan sütün temini için köylerin ürünleri değerlendirilmiş olacak hemde satış ve pazarlamanın düzenlenmesiyle hitap edeceği çevre ve etki alanı genişlemiş olacaktır. Yalnızca

⁴⁹ Yerinde yapılan incelemelerden elde edilen veriler.

ilçenin ihtiyaçlarını karşılayan 2 adet marangoz atölyesi ve 2 adet de oto tamir atölyesi bulunmaktadır.

4.5. Tarım Fonksiyonu

Tarım potansiyeli bakımından Adilcevaz ilçesi önemli potansiyele sahiptir. Adilcevaz şehri, doğusunda bulunan ova ile hayvancılık açısından önemli Süte gibi bir yaylaya sahiptir. Tarım fonksiyonunun Adilcevaz ilçesinde hala önem derecesi fazladır. Yerleşimin bahçeler içinde yer almasıyla bahçe tarımı otomatik olarak ortaya çıkmaktadır. Evlerin tamamının bahçeler içinde yer almasıyla her aile bahçe tarımıyla çeşitli şekillerde uğraşmaktadır (Bkz. Fotoğraf:10). Kimi evler yalnızca kendi ihtiyaçları için, kimileride ticari amaçlı bahçe tarımı ile uğraşmaktadır (Bkz. Fotoğraf:11). Bahçe tarımı ilçe içerisinde daha önceki yıllarda yapılmış bulunan kanaletlerle sulu olarak yapılmaktadır. Bahçe tarımı içerisinde ceviz üretiminin ekonomik katkısı hayli fazladır. Her ceviz bahçesinde evin ve zerdali mevcuttur. Bunlardan ailenin ihtiyaç fazlası ticari olarak değerlendirilmektedir. Hatta cevizin festivalle tanıtılması nedeniyle tarımın etki bölgesi genişlemektedir. Süt fabrikasında işlenen süt nedeniyle de tarım ürünlerinin etki sahası genişleyecektir. Son yıllarda üretilen sebzelerin kalitesinin artırılmasıyla çevrede genellikle hayvancılıkla uğraşan köylere götürülüp satılmaktadır.

4.6. Ulaşım fonksiyonu

Ulaşım fonksiyonu ilçede gelişmektedir. Bir kere, Adilcevaz şehri küçük bir yerleşme olduğu için toplu taşımaya gerek duyulmamıştır. Şehirler arası ulaşımın fonksiyonu ise Erciş'in ulaşım firmaları kontrolyündedir. İlçenin diğer ilçe ve illerle olan ulaşımı belediye otobüsleri ve minibüsleri ile sağlanmaktadır. Otobüslerin ve minibüslerin durağı ilçenin merkezi konumundaki merkez camii, iş ve ticaret fonksiyonunun yoğunlaştığı Çayır ve Orta mahallenin bir biri ile sınır yerdedir. E. 99'a sınır olmasına rağmen yalnız iki tane benzin istasyonu bulunmaktadır. Bunun yanında dinlenme tesisleri bulunmamaktadır.

4.7. Kültürel Fonksiyon

Kültür, insan yaşamının en önemli dinamiklerindedir. Bu dinamik çeşitli öğelerden oluşmaktadır. Kültürün nesillerden nesillere aktarımı eğitim sayesinde olmaktadır. Araştırma sahasında 4 ilkokul, 3 ilköğretim okulu, 1 lise, 1 Kız Meslek

Lisesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı olarak 127 öğrencili meslek yüksek okulu vardır. Yapımı devam eden çok amaçlı lise vardır. Halı kursu ve halk eğitim merkezi de bulunmaktadır. İlkokullar mahallelere göre dağılmış, ortaokul ve lise merkezi olarak Orta mahallede, Lise Caddesi üzerindedir (Bkz. Şekil 4.. Yapımı devam eden çok amaçlı Lise ve Kız Meslek lisesi Çayır Mahallesi ve Emniyet Caddesinde, Van Gölü kenarına yakın belediye arsalarının üzerine kurulmuştur (Bkz. Şekil 4.1. Fonksiyon Sahalarının Dağılım Haritası). Hizmete girmesiyle etki bölgesi geniş sahalara yayılacaktır.

Köylerde ortaokul ve liselerin bulunmaması sebebiyle, ilkokuldan sonra okumaya devam etmek isteyen öğrenciler, Adilcevaz'a gelmektedirler. Bu açıdan Adilcevaz'ın etki bölgesi, ilçe sınırları ile sınırlanmıştır.

Etki bölgesininin merkezi sistemle sınav yapması sebebiyle bütün yurda yayılan Meslek Yüksek Okulu, Alacaatlı Mahallesi, Sağlık Caddesi üzerindedir. İlçe kütüphanesi ile aynı binada eğitim görmektedir. Öğrenci yurdu da yine aynı cadde üzerinde yer almaktadır. Kültürel miras olarak kale, Selçuklulardan kalma medrese ve camii, Kef Kalesi ve kuzeyinde bulunan kilise önemlidir.

4.8. Sağlık Fonksiyonu

İlçe merkezi ile başta Adilcevaz'a bağlı köyler olmak üzere yakın çevre arasındaki ilişkinin devamlı olmasını sağlayan ve bu nedenle etki bölgesi nisbeten geniş olan fonksiyon, sağlık fonksiyonudur. İlçede bulunan sağlık ocağı ve 2 sağlık evi, hem ilçe halkına hem de çevreye hizmet etmektedir. Yapımına devam edilen 50 yatak kapasiteli hastane inşaatının bitmesiyle sağlık fonksiyonunun etki bölgesi daha geniş olacaktır. Ancak, Adilcevaz'da uzman doktorun bulunmaması nedeniyle hastalar, daha çok Van, Bitlis, Diyarbakır ve Erzurum gibi büyük merkezlere gitmektedirler.

4.9. İkametgah Fonksiyonu

İlçe merkezinin çekirdiğini oluşturan caddeninin hemen arkasında başlayan ikametgah fonksiyonu, meskenlerin tek katlı, müstakil ve bahçeli olma özelliği ile belirgenleşir. İkametgah sahaları batı (Bkz. Fotoğraf 16), güney ve kuzey doğusununun sınırlandırıcı özelliği nedeniyle kuzeye doğru az da olsa genişleme gösterir. İkametgah sahaları için en elverişli gelişme yönü ilçe merkezinin doğu tarafıdır. İlçenin planlaması yapılırken bu durum göz önünde tutulmuştur (Bkz. Fonksiyon sahalarının dağılım haritası).

SEKİL 4.1. ADILCEVAZ'DA FONKSİYON SAHALARININ DAĞILIŞI.

İSARETLER

- İkâmetgâh sahaları
- İş, ticaret ve sanayi fonksiyon sahaları
- Kültür ve hizmet fonksiyon sahaları
- Yönetim fonksiyon sahaları
- İmarî, iskana yeni açılan sahalar
- Dere yatağı

0 200 m.

VAN GÖLÜ

ERCIŞ

ADILCEVAZ

5. ARAŞTIRMA SAHASININ TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Fizikî Coğrafya İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Adilcevaz şehri üzerinde çok önemli etkisi bulunan fizikî coğrafya özelliklerinin batıda, kuzeyde ve kuzey doğuda yerleşmeyi sınırlandırdığı görülmektedir. Bu nedenle yerleşmenin gelişmesi yönünün doğu tarafa doğru planlanıp teşvik edilmesi gerekmektedir. Su seviyesinin yükselmesi devam eden Van Gölü'nün kıyı kenar çalışmasının yeniden yapılarak yerleşmesinin ona göre düzenlenmesi ve planlanması gerekmektedir (Bkz. Fotoğraf 15, 16). Heyelan tehlikesi olan Evren Paşa Mahallesi'nde ileride doğacak afetlere karşı yeni binaların yapılması sınırlandırılmalı ve gerekirse ilçe merkezine nakledilmelidir. İlçe merkezinin batı, kuzey ve kuzey doğusunda eğimin fazla olması nedeniyle oluşan erezyonunun ağaç dikilerek önlenmesine gidilmelidir. Aygır gölü için de aynı önlemin alınması gerekmektedir.

5.2. Beşerî Coğrafya İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkemizin en önemli problemlerinden olan göç olayının, ilçe merkezinin sağlıklı gelişmesi için, şu anda az görülse bile önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Göçü önlemenin de kırsal kesimin ekonomik faaliyetleri sonucunun verimli bir şekilde değerlendirilmesi, hayvancılık için gerekli olan yavlacılık faaliyetlerinin gerçekleşmesi, güvenliğin teminiyle sağlanmalıdır. Hayvancılık teşvik edilerek, süt ve mamüller için gerekli olan süt fabrikasının atılıktan kurtarılarak yeniden verimli hale getirilmelidir. Yerleşme doğuya doğru bahçe içerisinde müstakil evler şeklinde planlamayla genişletilmelidir. Ceviz üretiminin önemli gelir kaynağı olduğu ilçede, ıslah çalışmaları yapılmalı ve teşvik edilmelidir. Sebze üretimi için tohum ve teknoloji transferi yapılarak elde edilen ürünün gerçek manada değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

İlçe merkezi artıklarının ve kirli sularının merkezdeki derelerce ve oradan Van Gölü'ne boşaltılması çevre kirliliğine yol açmaktadır. Projesi yapılmış olan atıksu arıtma tesislerinin, Van Gölü'nün mavi sularının yaşaması için zaman geçmeden yapılması gerekmektedir. İlçe merkezinde altyapı çalışmalarının tamamlanarak derelerin temizlenmesi ve kenarlarının dinlenme yeri olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Su ürünleri açısından önemli kaynak olan derelerde ala balık üretim çiftlikleri kurularak ilçe ekonomisine katkıda bulunulmalıdır. Ayrıca Aygır Gölü'nün değerlendirilmesi ve çevresinin ağaçlandırılarak sayfiye yeri yapılması veya turizme

kazandırılması sağlanmalıdır. Hastanenin ve çok amaçlı Liseninin zaman geçmeden açılarak eğitim ve sağlık konusunda ihtiyaçların giderilmesi gerekir. Van Gölü kıyısında yapılacak çevre düzenlemeleri ile buralar dinlenme ve sayfiye yeri yapılmalıdır. Depreme dayanıksız olarak yapılmış eski tip kerpiç ve taş evler yerini yeni teknolojiyle yapılmış sağlam evlere bırakmaktadır. Yani yapılan meskenlerde sıkı denetim ve kontroller yapılarak olacak bir depremde zararlar asgariye indirilmiş olacaktır.

SONUÇ

Adilcevaz, nüfusu, nüfusun sektörel dağılımı ve fizyonomisiyle küçük bir şehir niteliğindedir. Alt yapı çalışmaları devam etmektedir. Şehir, planlamanın iyi bir şekilde uygulanmasıyla ve potansiyel kaynaklarının verimli değerlendirilmesiyle önemli gelişmeler gösterecektir. Ülkemizde bu özelliklere sahip yerleşim yerlerinin gelişmeleri yavaş olmaktadır. Güvenliğin sağlanması ile yaylacılık faaliyeti, E. 99 karayolunun fonksiyonu yerine getirilerek ticari faaliyet, Süphan Dağı kayak ve yaylacılık, ceviz ve zerdali üretimi ekonomik açıdan ilçeye yarar sağlayacaktır. Adilcevaz şehrinin etki bölgesi dardır. Çünkü ticari açıdan kendisinden önde olan Ahlat ve Erciş ilçeleri arasında kalmaktadır. Sadece yönetim ve sağlık fonksiyonunun etki bölgesi geniştir. Etki bölgesinin daralmasında güneyinin Van Gölü ile çevrili olmasının da etkisi vardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1915, Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatığı, Çev. M. Sadık, İstanbul.
- Ardel, A. 1947. Üç Senelik Rasatlara Göre Van Gölünün Mevsimlik Seviye Değişiklikleri, Türk Coğ. Derg., Yıl: III, Sayı: IX-X, İstanbul.
- Arınç, K. 1995. Bitlis'te Nüfus Hareketleri, Ata. Üniv. Fen-Edeb. Fak. Edebiyat Bil. Araş. Der., Sayı: 21, Erzurum.
- Atalay, İ. Türkiye Coğrafyası
- Atalay, İ. 1976. Türkiye'de Vejetasyon Sürelerinin Dağılışı, Atatürk. Üniv. Edeiyat Fak. Araştırma Der., Say: 7, Ankara.
- Atalay. İ. 1983. Türkiye Vangözü Coğrafyasına Giriş. Ege Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 9. İzmir.
- Baykara. T. 1990 Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi üzerindeki Araştırmalar Ege. Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 56. İzmir.
- Bilgiç, E. Ögün, B., 1967. Adilcevazda İkinci Mevsim Kazıları (1965), T.T.K. Basım Evi, Ank,
- Bilgiç, E. Ögün, B. 1974. Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları (1972), T.T.K., Bas. Ankara.
- Darkot, B. 1955. Türkiye İktisadi Coğrafyası İstanbul. Üniv. yay. No: 624 İktisat Fak. yay. No: 80 İstanbul.
- Darkot, B. 1967. Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriteri, İstanbul. Üniv. Coğ. Ed. Derg. Cilt. 8, Sayı 16, İstanbul.
- Darkot, B. 1967. Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyonu Kriterleri, İstanbul. Üniv. Coğ. Ens. Der., Cilt: 8, Sayı: 16, İstanbul.
- Doğanay, H. 1993. Coğrafyaya Girişi, Ankara.
- Doğanay, H. 1994. Türkiye Beşerî Coğrafyası, Ankara.
- Doğanay, H. 1994. Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yay., No: 767, Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay., No: 39, Erzurum.
- Dönmez. Y. 1984 Umumi Klimotoloji ve İklim Çalışmaları, İstanbul. Üniv. yay, No. 2506. Coğ. Ens. Yay. No: 102. İstanbul.

- Ercan, T. Yıldırım, T., 1988. Maar Volkanizmasının Özellikleri ve Anadolu'dan Örnekler, Akdeniz Üniv. Isparta Müh. Fak. Yerbilimleri Der., Sayı: 4, Isparta.
- Erinç, S. 1953. Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul. Üniv. Coğ. Enot. Yay. No: 15, İstanbul..
- Erinç, S., 1988. Havzaların Jeomorfolojik Evrimi Hakkında Düşünceler. İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğ. Est. Bülteni, Sayı: 5, No: 5, İstanbul.
- Erinç. S. 1977. Vejetasyon Coğrafyası İstanbul. Üniv. yay. No: 2276 Cop. Enst. yay. No: 92 İstanbul.
- Göney, S. 1977. Şehir Coğrafyası, I. İstanbul. Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 2274, Coğ.Ens, Yay. No: 91 İstanbul.
- Gürsoy, C.R. 1974. Türkiyenin Tabii Yolları, Türk. Coğ. Der., Yıl. XXII, Sayı: 26, İstanbul.
- Gürsoy, C.R. 1957. Türkiye'nin Coğrafi Taksimatında Yapılması İcabeden Bazı Tashihr, A.Ü.D.T.C.F. Der., Cilt: 15, Sayı: 13, Ankara.
- Hanigman. E. 1970 Bizans Devletinin Doğu Sınırı. (Çev. F. Işıltan) İstanbul.
- İnandık, H. 1965. Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş, İstanbul. Üniv. Coğ. Ens. Yay., No: 42, İstanbul.
- İzbrak. R. 1951 Cilo Dağı ve Hakkari ile Vangözü Çevresinde Coğrafya Araştırmaları. Anıl Matbaası. İstl.
- Kalelioğlu, E. 1992. Van Ovasının İklimi, A.Ü.D.T.Ct.T. Der., Cilt: XXV, Sayı: 2, Ankara.
- Kesici Ö. 1994 Kilis Yöresinin Coğrafyası, Kilis Kültür Derneği Genel Yayın No: 12. Araştırma Bilgisi 1. ANKARA
- Kılıç. O. 1994 Van Sancağı (1548-1648) Fırat Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih. Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Koçman. A. 1993. Türkiye İklimi Ege Üniv. Edeb. Fak. yay. No: 72 İzmir.
- Pisoni, C. Demirtaşlı, E., 1965. Ahlat Adilcevaz Bölgesi Sergisi.
- Selen, H.S. 1949. Doğu Anadolu'nun Yolları ve Manzaraları, Türk. Coğ. Der., Yıl. VI-VIII, Sayı: XI-XII, İstanbul.

- Sûr. Ö. 1986. Strüktüal Jeomorfoloji D.T.C.F. Basımevi ANKARA.
- Tandoğan, A. 1994. Türkiye Nüfusu, Trabzon.
- Tanoğlu, A. 1654. İskan Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot, Türkiyat Mecmuası, Cilt: XI, Sayı: 27-28, İstanbul.
- Tanoğlu, A. 1947. Türkiyeninin İrtifa Kuşakları, Türk Coğ. Der. Sayı IX-X, Ankara.
- Tanoğlu, A. 1959. Türkiye'de Nüfusun Dağılışı, İstanbul. Üniv. Coğ. Der., Cilt. 5, Sayı: 10, İstanbul.
- Tanoğlu, A. 1963. Türkiye'nin Coğrafi Mevkii ve Bu Mevkii ile İlgili Bazı Meseleler, İstanbul. Üniv. Coğ. Ens. Der, Cilt: 7, Sayı: 13, İstanbul.
- Tanoğlu, A. 1966. Nüfus ve Yerleşme İstanbul. Üniv. Yay., No: 1183, İstanbul.
- Tolun-Denker, B, 1976. Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İstanbul. Üniv. Edeb. Fak. Yay. No: 2054, Coğ. Ens. Yay. No: 83, İstanbul.
- Tolun-Denker, B. 1977. Yerleşme Coğrafyası, Kır Yerleşmeleri, İstanbul. Üniv. Yay. No: 2275, Coğ. Ens. Yay. No: 93, İstanbul.
- Tümertekin, E. 1955. Türkiye Kurak Bölgelerinde Buğday Yetiştirme Devresi İle Kurak devre Arasındaki Zaman Münasebeti, Türk. Coğ. Der., Yıl: XII, Sayı: 13-14, İstanbul.
- Tümertekin; E. 1994. Beşerî Coğrafya Giriş. İstanbul. Üniv. Yay. No: 3819. Edeb. Fak. Yay. No: 2464. İstanbul.
- Tunçdilek, N. 1967. Türkiye İskan Coğrafyası Kır İskanı (Köyraltı İskan Şekilleri) İstanbul. Üniv. Edeb. Fak., Yay. No: 1283, Coğ. Ed. Yay., No: 49, İstanbul.
- Tunçdilek, N. 1986. Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul. Üniv. Yay., No: 3367, İstanbul.
- Tuncel, M. 1960. Türkiye Coğrafi Bölgelerinin Zirai Karakterleri, İstanbul. Üniv. Coğ. Ens. Der. Cilt: 6, Sayı: 11, İstanbul.
- Tuncel, M. 1960. Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinin Zirai Karakteri, İstanbul. Üniv. Coğ. Enst. Der., Cilt: 6, Sayı: 11, İstanbul.
- Van Vilayeti Salnamesi, 1899. Sadaleştiren: Van Belediyesi Kültür İşleri Müd., Sayı: 1, Van.

- Vangözü Havzası, Toprakları, Tapraksu Genel Müdürlüğü Yay. 281, Köy İşleri Bak. Yay. No: 197 Raporlar dergisi: 67. Sayfa No: 25
- Yalçınlar, İ. 1967. Türkiye'de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller, İstanbul. Üniv. Coğ. Ens. Der., Cilt: 8, Sayı: 17, İstanbul.
- Yazıcı. A. 1994 Bitlis ili Ahlat ve Adilcevaz ilçeleri Sulama tesisleri incelenmesi Y.Y.Ü. Fen Bil. Ens.Basılmamış Y.L. Tezi Van
- Yücel, T. 1987. Türkiye Coğrafyası: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü yay. No: 68 Ankara
- Yücel, T. 1960. Türkiye'de Şehirleşme Haraketleri I. Makale, Türk Coğ. Der., Yıl: XVI, Sayı: 20, İstanbul.
- Yücel, T. 1961. Türkiye'de Şehirleşme Haraketleri II. Makale, Türk. Coğ. Der., Yıl: XVII, Sayı: 21, İstanbul.

Raporlar

D.M.İ.G.M. Bültenleri.

D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları.

Van Gölü Havzası Toprakları, Toprak-Su Genel Müdürlüğü Yayın No: 281, Köy İşleri Bak. Yayını, 197, Raporlar Serisi, 67, Havza No: 25.

Çakır, Y., Kocaman, H., Şener, S. v.d. 1993, Van Gölü Kuzeyi (Adilcevaz-Tatvan)'nin Jeolojik Etüdü, MTA Yayınları, Ankara.

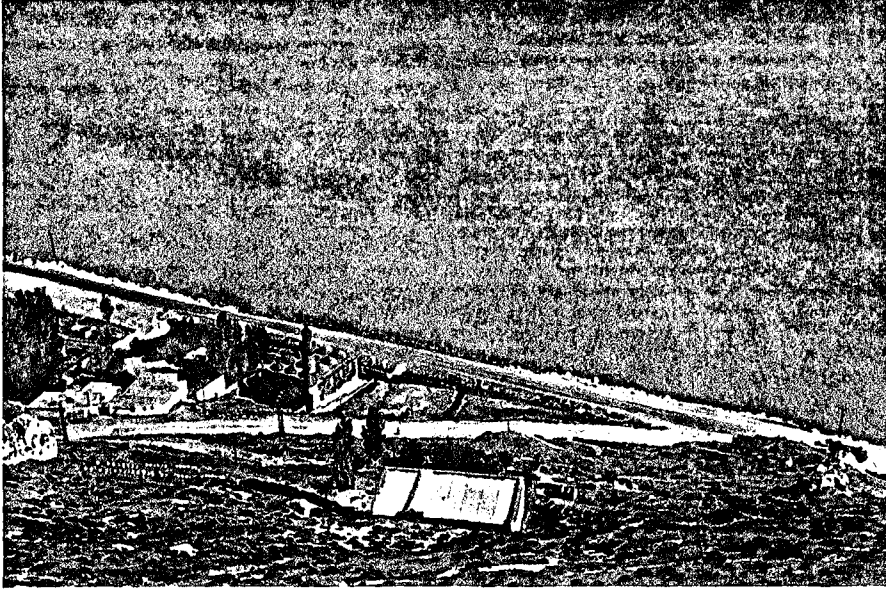
ÖZGEÇMİŞ

1965 yılında, Amasya İli Taşova İlçesi, Uluköy kasabasında doğdu. İlkokulu Uluköy'de Ortaokulu Taşova'da, Liseyi de Amasya'da bitiren Elmacı 1984 yılında A.Ü.D.T.C.F. Coğrafya bölümüne girdi. 1988'de bu bölümden mezun oldu. Kısa dönem askerliğinden sona 1 yıl özel okulda Coğrafya öğretmenliği yaptı. 1993 yılında Y.Y.Ü. Eğitim Fakültesine Arş. Görevlisi olarak girdi. Halen bu göreve devam eden Elmacı, evli olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

FOTOĞRAF LİSTESİ

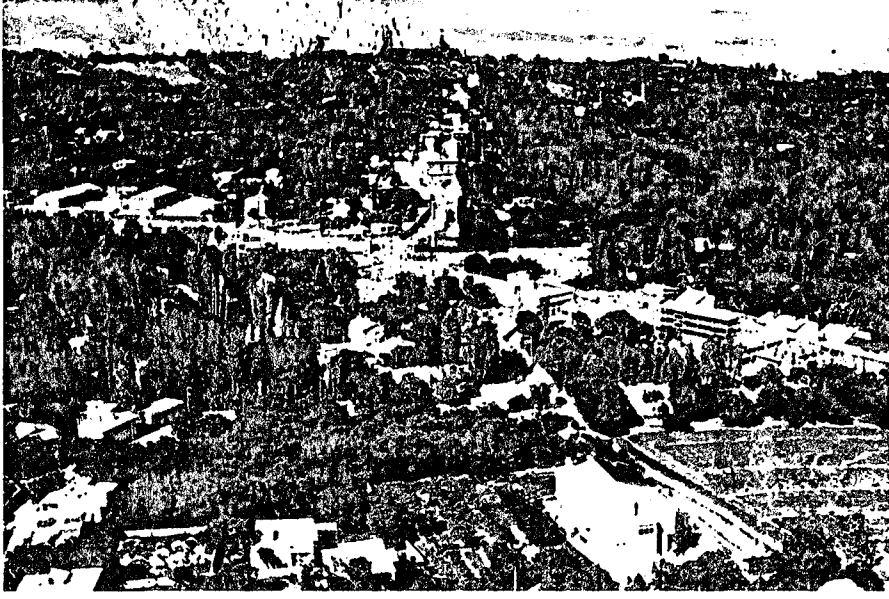
- Fotoğraf 1. Adilcevaz'ın ilk kuruluş yerinden bir görünüş.
- Fotoğraf 2. Adilcevaz'ın kuzeydoğusundan genel bir görünüşü.
- Fotoğraf 3. Kale Boynu, Orta, Hıdırşah, Çayır ve Alacaatlı Mahallelerinin kesiştiği yerden genel görünüş, burası aynı zamanda şehrin merkezi kısmını oluşturmaktadır.
- Fotoğraf 4. Şehir merkezine 2 km uzaklıktaki Evrenpaşa Mahallesi'nden bir görünüş.
- Fotoğraf 5. Değişik yapı malzemesi kullanılarak yapılmış eski tip bir mesken.
- Fotoğraf 6. Modern meskenlerden bir görünüş.
- Fotoğraf 7. Ceviz bahçelerinden bir görünüş.
- Fotoğraf 8. Süte yaylasından bir görünüş.
- Fotoğraf 9. Adilcevaz'da ticaret fonksiyon alanından bir görünüş.
- Fotoğraf 10. Göl kıyısında bahçe ve tarla ziraatinin beraber yapıldığı alanlardan bir görünüş.
- Fotoğraf 11. Adilcevaz kuzeyinde sulama ve elektrik üretim amacıyla inşa edilen göletten bir görünüş.
- Fotoğraf 12. Adilcevaz'ın Ahlat ve Erciş'le ulaşım bağlantısının sağlandığı sahilin yakından bir görünüşü.
- Fotoğraf 13. Adilcevaz'ın kuzeyinde vadi içerisine sıkışmış ikametgah sahasından bir görünüş.
- Fotoğraf 14: Adilcevaz'ın batısında yerleşmeyi sınırlandıran dik yamaçlardan bir görünüş.
- Fotoğraf 15: Van Gölü'nün yükselmesiyle yol ile göl arasında sular altında kalmış ağaçlar.
- Fotoğraf 16. Van Gölü'nün yükselmesi sonucu su altında kalan ağaçlar ve yol yükseltme çalışmaları.

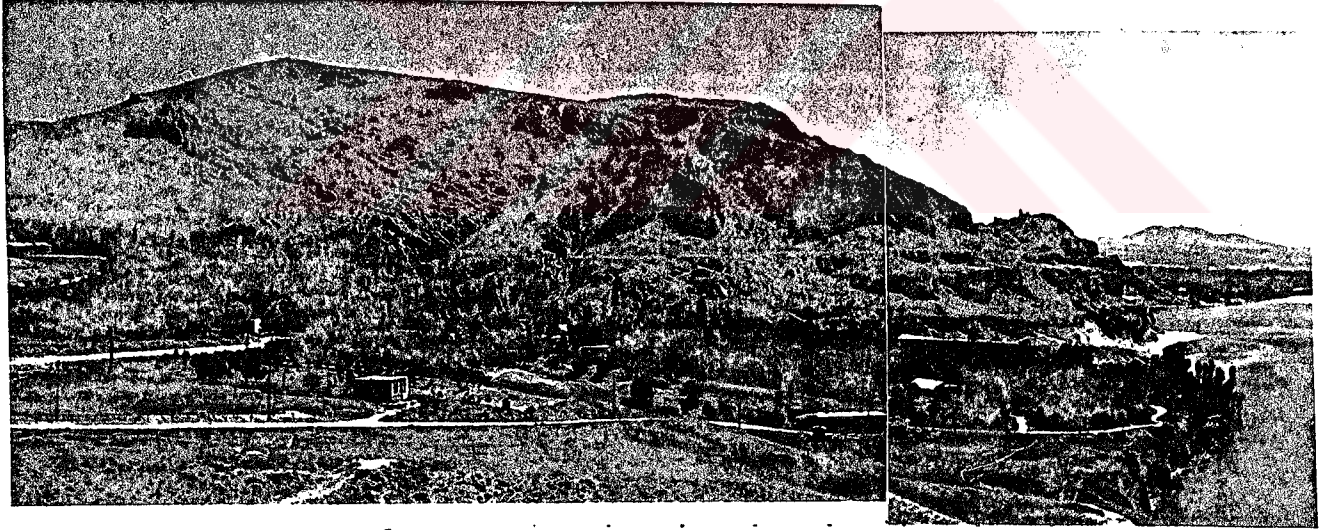
Fotoğraf 1. Adilcevaz'ın ilk kuruluş yerinden bir görünüş.

Fotoğraf 2. Adilcevaz'ın kuzeydoğusundan genel bir görünüşü.

Fotoğraf 3. Kale Boynu, Orta, Hıdırşah, Çayır ve Alacaatlı Mahallelerinin kesiştiği yerden genel görünüş, burası aynı zamanda şehrin merkezi kısmını oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4. Şehir merkezine 2 km uzaklıktaki Evrenpaşa Mahallesi'nden bir görünüş.

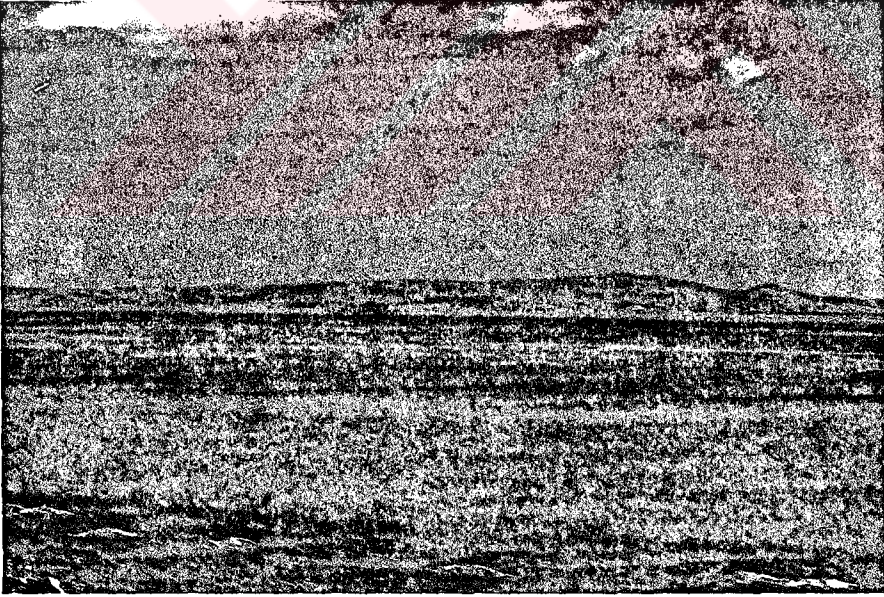
Fotoğraf 5. Değişik yapı malzemesi kullanılarak yapılmış eski tip bir mesken.

Fotoğraf 6. Modern meskenlerden bir görünüş.

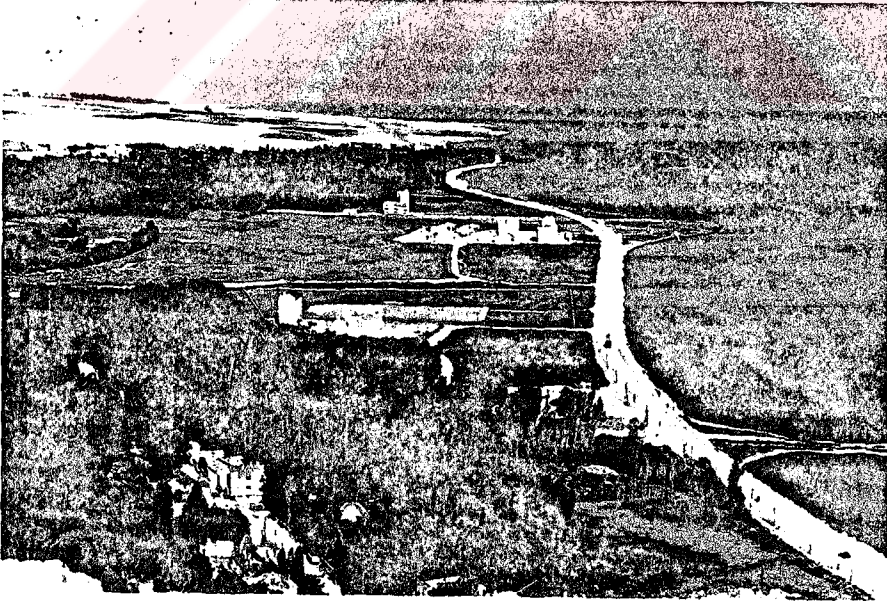
Fotoğraf 7. Ceviz bahçelerinden bir görünüş.

Fotoğraf 8. Süte yaylasından bir görünüş.

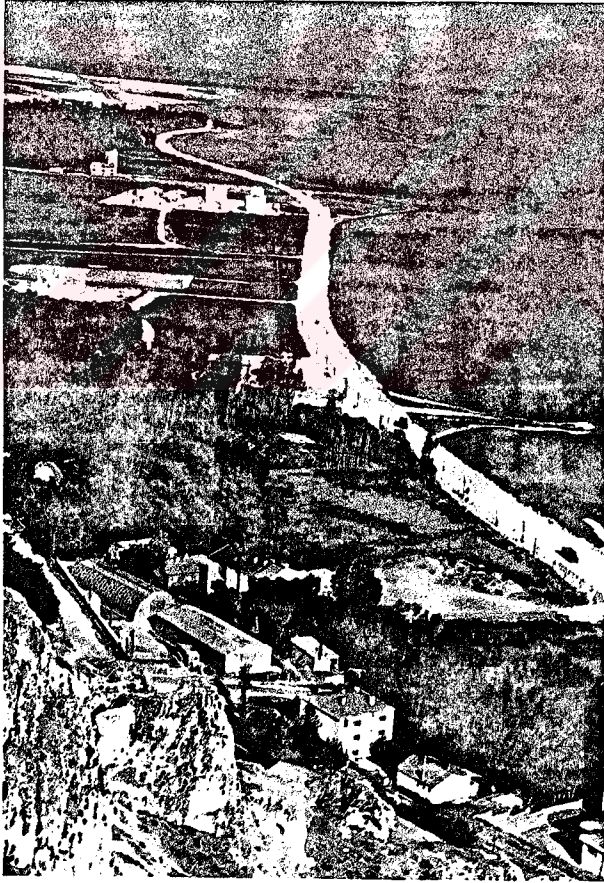
Fotoğraf 9. Adilcevaz'da ticaret fonksiyon alanından bir görünüş.

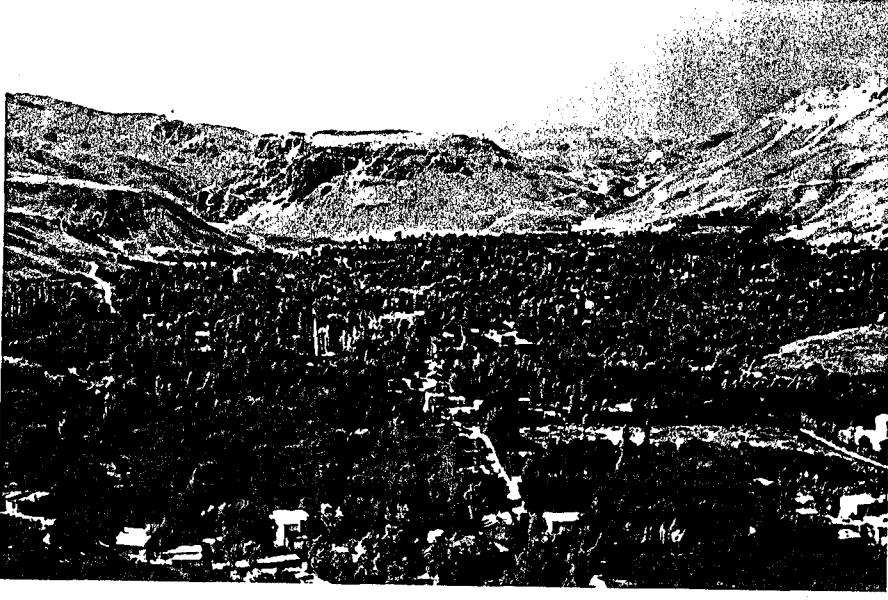
Fotoğraf 10. Göl kıyısında bahçe ve tarla ziraatinin beraber yapıldığı alanlardan bir görünüş.

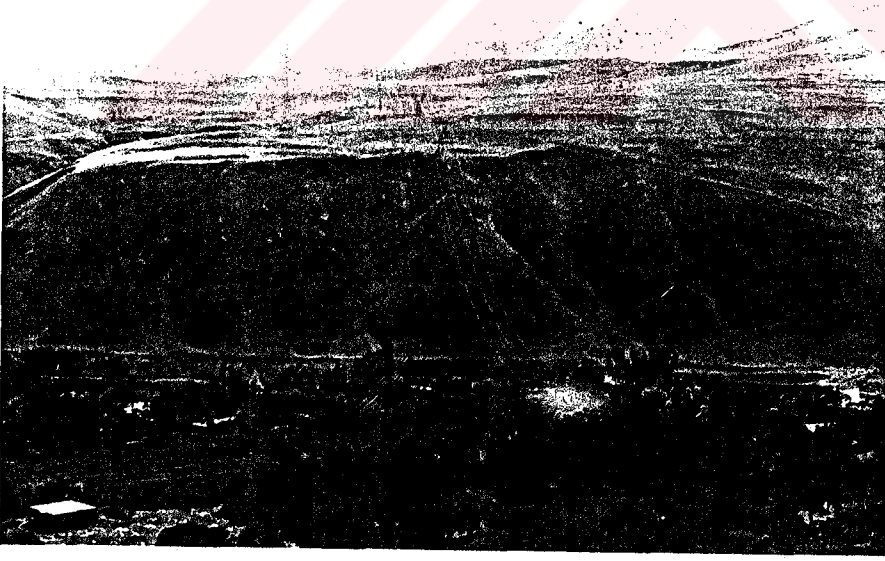
Fotoğraf 11. Adilcevaz kuzeyinde sulama ve elektrik üretim amacıyla inşa edilen göletten bir görünüş.

Fotoğraf 12. Adilcevaz'ın Ahlat ve Erciş'le ulaşım bağlantısının sağlandığı sahilin yakından bir görünüşü.

Fotoğraf 13. Adilcevağ'ın kuzeyinde vadi içerisine sıkışmış ikametgah sahasından bir gorunüş.

Fotoğraf 14: Adilcevağ'ın batısında yerleşmeyi sınırlandıran dik yamaçlardan bir gorunüş.

Fotoğraf 15: Van Gölü'nün yükselmesiyle yol ile göl arasında sular altında kalmış ağaçlar.

Fotoğraf 16. Van Göl'ünün yükselmesi sonucu su altında kalan ağaçlar ve yol yükseltme çalışmaları.